

**FENOMÉN CIVILNÍ SLUŽBY:
NEZABÍJET PRO STÁT, PŘESTO
SLOUŽIT NÁRODU**

Ing. Bohuslav PERNICA, Ph.D.

2007

Recenzenti:

doc. Ing. Jaroslav Pilný, CSc. (Univerzita Pardubice)

doc. PhDr. František Hanzlík, CSc. (Univerzita obrany)

Ing. Renáta Halásková, Ph.D. (Ostravská univerzita)

Kniha vychází s finanční podporou Grantové agentury ČR získané projektem č. 402/05/P243 *Hospodářské aspekty profesionalizace ozbrojených sil ČR*.

© Bohuslav PERNICA 2007

ISBN 978-80-86783-26-0

„Pořídte soupis celé pospolitosti Izraelců podle čeledi otcovských rodů. Ve jmenném seznamu bude každý jednatel mužského pohlaví od dvaceti výše, každý, kdo je v Izraeli schopen vycházet do boje... Prvního dne druhého měsíce svolali celou pospolitost, aby všichni hlásili svůj původ podle čeledi otcovských rodů; do jmenného seznamu byl zapsán každý jednatel od dvaceti výše, jak přikázal Hospodin Mojžíšovi.“

Mojžíš 4, 1

Ing. Bohuslav PERNICA, Ph.D., (nar. 1973, Vyškov) pracuje jako odborný asistent na Fakultě ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně. V letech 1992 až 1997 studoval na Vysoké vojenské škole pozemního vojska ve Vyškově (VVŠ PV) ekonomiku obrany státu – ekonomika finančního zabezpečení armády. V letech 1997 až 1998 vykonával funkci náčelníka finanční služby raketového pluku. V letech 1998 až 2003 asistent a později odborný asistent na katedře obchodně-finanční VVŠ PV. V roce 2003 obhájil doktorskou disertační práci na téma *Problém hospodárnosti a profesionalizace Armády České republiky*.

Je členem České společnosti ekonomické a Asociace veřejné ekonomie.

Zaměření výzkumných a publikačních aktivit: odvětví obrany a ozbrojené síly, jejich místo a funkce ve veřejné ekonomice a veřejných financích; management obranných zdrojů; konstrukce, spravedlnost a efektivnost soustavy odměňování zaměstnanců ve služebním poměru.

PŘEDMLUVA

Civilní služba je tak trochu fenomén jedné generace. Vlastně mé generace. Před listopadem 1989 jsem se stejně jako mnozí moji vrstevníci snažil vyhnout základní vojenské službě. Ne proto, že bychom byli pacifisté. Nechtěli jsme, aby nás komunistický režim zavřel proti naší vůli na dva roky do kasáren. Na rozdíl od některých mých kamarádů jsem měl ale obavy z psychiatrické léčebny v pražských Bohnicích. Co to obnášelo? Předstírat vážnou duševní chorobu a strávit v tomto ústavu několik týdnů nebo i měsíců pod vlivem silných medikamentů, inzulinových šoků nebo elektrošoků a čekat na „modrou knížku“. Zvolil jsem raději cestu večerního studia a každý rok žádal armádu o odklad.

Po listopadovém převratu bylo jasné, že musí vzniknout nějaká alternativa k vojenské službě. Poté, co parlament schválil v roce 1990 zákon o civilní službě, jsem si podal žádost na příslušný úřad a čekal, kam mě přidělí. V duchu jsem se modlil, aby to bylo v Praze nebo alespoň v jejím okolí. Moje přítelkyně totiž byla v jiném stavu. Měl jsem štěstí: Nastoupil jsem jako sanitář, přesněji řečeno uklízeč, do domova důchodců na Vítězném náměstí – hned naproti Generálnímu štábu tehdy ještě Československé armády.

V té době se chodilo na vojnu na dva roky, přičemž civilní služba byla o polovinu delší. To znamená, že perspektiva kbelíku, smetáku, hadru a takzvaného žoldu – necelých dvou set padesáti korun měsíčně – mě čekala rovné tři roky. Pracoval jsem na oddělení dlouhodobě nemocných starých lidí a každý den vytíral asi dvacet silně znečištěných pokojů. Vzhledem k tomu, že zmíněný příjem nemohl pokrýt náklady naší domácnosti, musel jsem si přivydělávat výrobou keramických okarín. Práci v „duchod'áku“ jsem ale nevnímal jako „nutné zlo“ (samozřejmě až na onu symbolickou odměnu), spíš naopak.

Dodnes vzpomínám na paní Marii, která mě posílala kupovat různé uzeniny a hlavně becherovku. Měla silné bolesti a léky jí už nepomáhaly. Často mi vyprávěla o svém mládí, jak chodila na plesy a jak jí pak v nočních hodinách doprovázel domů spisovatel Adolf Branald. Na oddělení pracovaly kromě sanitářek, sanitářů a nás „civilních služebníků“ – jak jsme si říkali – i řádové sestry. S některými z nich jsem se přátelil, přišly se třeba podívat na naši svatbu. Byl jsem velmi dojatý, když jsme od nich s manželkou dostali tři velké krabice pracího prášku Persil (tehdy byly papírové pleny velmi drahé, takže to pro nás jako pro nastávající rodiče byl opravdu praktický dar).

Později mě přidělili do prádelny. To znamenalo neustále plnit několik ohromných praček pokálenými plátěnými plenami. Civilkářů nás tam pracovalo několik. Někteří měli ale zjevně protekci, protože do práce téměř nechodili. I jednoho kolegu to v prádelně moc nebavilo. V jeho případě se ovšem do písmene naplnilo rčení o tom, že když dva dělají totéž, není to totéž. Neměl zastání u vedení domova důchodců a musel si „odsedět“ v ruzyňské věznici tři měsíce za to, že se vyhýbal civilní službě. Když jsem na tento paradox upozornil ředitele a řekl jsem mu, že má pověst člověka, který za úplatu některé civilkáře protěžuje a jiné udává policii, přeřadil mě z prádelny – tedy ze suterénu – do třetího patra. A to byl sen nás civilkářů! V tomto oddělení byli soběstační staří lidé a nebylo třeba se o ně příliš starat. Vrátil jsem se sice opět ke kbelíku a smetáku, ale práce jsem měl mnohem méně než na „eldéence“ a v prádelně.

Nakonec nám službu zkrátily z šestatřiceti na sedmadvacet měsíců, protože na vojnu se začalo chodit na rok a půl. Ano, občas jsem přišel pozdě a někdy jsem svěřené pokoje vytřel méně pečlivě než jindy. Přesto si myslím, že jsem byl užitečnější, než kdybych se cvičil ve střelbě ze samopalů nebo v běhu s plynovou maskou. A jestli ze mě civilní služba udělala „chlapa“? Nevím. Myslím si ale, že zážitků i zkušeností jsem si i z ní odnesl dost.

Pavel OTTO
redaktor ČRo 1 Radiožurnál

ÚVOD

Fenomén civilní služby se v českém prostředí objevil díky společenským změnám na přelomu 80. a 90. let 20. století a definitivně zmizel s 1. lednem 2005, kdy nabyl účinnost zákon č. 587/2004 Sb., *o zrušení civilní služby a o změně a zrušení některých souvisejících zákonů*. Přestože civilní služba existovala v České republice více než 10 let, fenomén civilní služby zůstával spíše na okraji zájmu české ekonomické obce a oproti zemím s rozvinutým sociálně-tržním hospodářstvím, kterými jsou SRN nebo Rakousko, nebyl potenciál civilní služby v České republice využíván tak, jak by se dalo očekávat od země hlásící se ke koncepci sociálně-tržního hospodářství a k ideálům sociálního státu.

Jak na některých místech ukazuje text této knihy, v Česku zůstaly takřka bez povšimnutí rovněž některé zásadní systémové otázky spojené s výkonem služební povinnosti ve formě vojenské nebo civilní služby v demokratické společnosti. Opomíjení otázek spravedlnosti výkonu služební povinnosti a její efektivity tu existovalo navzdory proklamované orientaci prvních liberálnědemokratických vlád i pozdějších vlád sociálnědemokratických. Zcela překvapivě byl mírový výkon služební povinnosti v Česku zrušen v době, kdy byly u moci ČSSD a KDU-ČSL, tedy strany, které prosazování idejí sociálně orientovaného státu mají ve svých programech. V konfrontaci s počínáním jejich sesterských stran v SRN nebo Rakousku,¹ kde je civilní služba nástrojem sociální politiky, by se dalo očekávat, že čeští sociální a křesťanští demokraté se pokusí využít civilní službu k obdobným účelům. Nestalo se tak, naopak, obě strany deklarující prosazování politiky sociální spravedlnosti naprosto bezprecedentně odpustily výkon civilní služby více jak 30 tisícům mladých mužů čekajících na její nástup.² Takový krok by se dal spíše očekávat od liberálních či ultraliberálních stran.

Civilní služba je dnes v Česku spíše vzpomínkou, ale relativně dlouhá doba uplynulší od 14. 3. 1990, kdy vstoupil v účinnost první zákon upravující institut civilní služby, zákon č. 73/1990 Sb., *o civilní službě*, do účinnosti zákona č. 587/2004 Sb., *o zrušení civilní služby*, ... nabízí ke zkoumání množství zajímavých ekonomických otázek. Ty se vynořují, když v praxi dochází ke konfrontaci fungování modelu smíšené ekonomiky a úsilí vlády o naplnění ideálu sociální spravedlnosti a solidarity v demokratickém státním zřízení. V tomto ohledu bylo mým cílem zpracovat retrospektivní analytickou studii fenoménu civilní služby v České republice, zasazenou do kontextu vývoje tohoto fenoménu ve střední Evropě.

Fenomén civilní služby zůstal v českých podmínkách velmi okrajovým tématem zájmu veřejné ekonomie. Proto bylo mým cílem při psaní této knihy ukázat nejen ekonomické problémy existující v Česku v souvislosti s uplatňováním branné povinnosti a výkonu služební povinnosti v podobě vojenské nebo civilní služby, ale také ukázat, jak se s řešením těchto problémů vyrovnávaly či ještě vyrovnávají vlády států, které v důsledku použití institutu civilní služby jako nástroje sociální politiky či dalších politik sociálně orientovaného státu byly/Jsou nuceny oddalovat opuštění mírového výkonu branné povinnosti do doby, než se státu podaří jinak nahradit část efektů, které civilní služba v jeho politikách zabezpečovala. Tím je zejména dostupnost sociálních služeb.³

Tematika fenoménu civilní služby je v monografii členěna do čtyř kapitol postupně postihujících systémové souvislosti existence institutu civilní služby a jeho úzké vazby na brannou povinnost, vztahu civilní služby a společenského zřízení, zásadních ekonomických otázek spojených s politikou výkonu civilní služby a otázek vývoje fenoménu civilní služby v budoucí demograficky stárnoucí Evropě deklarující hodnoty sociálně spravedlivé a solidární společnosti, leč opouštějící brannou povinnost a hledající náhradu za výkony, které sociálnímu státu poskytovala civilní služba.

První kapitola knihy je systematickým vstupem do problematiky uplatňování branné povinnosti ve formě výkonu vojenské nebo civilní služby. Text stručně seznamuje s historickým vývojem fenoménu civil-

ní služby a otázkami spravedlnosti branné povinnosti. Ta je klíčovým činitelem, který v Evropě po 2. světové válce přispěl ke konstituování civilní služby v podobě, v jaké fungovala rovněž v České republice.

Druhá a třetí kapitola jsou věnovány ekonomickým otázkám uplatňování civilní služby v národní ekonomice. Pozornost je soustředěna na ekonomický význam civilní služby, na otázky zajištění ekonomické neutrality výkonu služební povinnosti a diskusi o jejích přínosech a nákladech a vztahu demokratických a nedemokratických států k civilní službě jako alternativě k válečné službě.

Závěrečná, čtvrtá kapitola knihy se věnuje otázkám budoucnosti civilní služby. Ty se vynořují v souvislosti s trendem profesionalizace ozbrojených sil jako jednoho z výrazů bezpečnosti politiky EU a s tím spojeného zániku mírového výkonu branné povinnosti, a tudíž také civilní služby. V tomto směru se zejména objevuje téma celospolečenské konskripce v podobě tzv. všeobecné společenské služby, s kterou je spojována budoucnost sociálního státu, nebo téma skryté konskripce, když výkonem veřejně prospěšných prací lze nahrazovat poplatkovou povinnost.

Monografie *Fenomén civilní služby* volně navazuje na publikaci *Professionalizace ozbrojených sil: Trendy, teorie a zkušenosti*, vydanou v roce 2007 nakladatelstvím AVIS.⁴ Ta je věnována vybraným ekonomickým aspektům uplatňování branné povinnosti v podobě vojenské služby a ekonomickým aspektům ustoupení od jejího výkonu a výstavbě a provozování profesionálních ozbrojených sil. Stejně jako ona prezentuje v ucelené formě výsledky výzkumu získané při řešení projektu Grantové agentury ČR č. 402/05/P243 *Hospodářské aspekty profesionalizace ozbrojených sil ČR*, s jehož podporou také tato kniha vychází.

V souvislosti s psaním této knihy chci poděkovat recenzentům za jejich připomínky, rady i návrhy vyjádřené po přečtení rukopisu, které přispěly ke zvýšení komunikativnosti textu knihy.

ve Výchově dne 15. dubna 2007
autor

1

BRANNÁ POVINNOST, VOJENSKÁ A CIVILNÍ SLUŽBA

Civilní služba by nikdy neexistovala, kdyby neexistovala branná povinnost. Civilní služba byla totiž zavedena jako výjimka a později jako alternativa povinné vojenské služby pro osoby, které odmítají z důvodu svého přesvědčení nebo víry vojenskou službu jako službu ve zbrani – jako službu připravující člověka na zabíjení lidí. Nelze proto hovořit o civilní službě, aniž bychom nezmínili její vazby k vojenské službě a k branné povinnosti. V tomto ohledu je cílem této kapitoly poskytnout čtenáři základní systémový vstup do problematiky uplatňování branné povinnosti, jejího účelu, obsahu a struktury.

Hlavní pozornost výkladu je věnována základním aspektům uplatňování služební povinnosti, a to v podobě povinné vojenské služby a civilní služby. Text kapitoly seznamuje se stručným vývojem institutu civilní služby a jejími alternativami, které se postupně vyvinuly v sociálně-tržním hospodářství a s ním spojeným ideálem sociálního státu a u států jako je SRN nebo Rakousko přerůstají takřka do podoby všeobecné společenské služby.

1.1 Branná povinnost – účel, obsah a struktura

Jedním ze základních strategických zájmů jakéhokoliv státního útvaru jako lidského společenství formovaného, organizovaného a spravovaného mocenským způsobem bylo, je a asi nadále i bude udržení své institucionální existence. Lze hovořit o tom, že **účelem úsilí státní moci je zajištění bezpečnosti** tří základních prvků, s jejichž pomocí je dnes z pohledu mezinárodního práva definován stát.⁵ Jde o:

- státní území;
- obyvatelstvo spojené se státním územím;
- výkon státní moci v podobě správy, případně samosprávy, nad státním územím a obyvatelstvem.

Vztaženo ke skutečnosti, že státní území je vymezeno hranicemi a obyvatelstvo daného státu je sice vymezeno státní příslušností, ale na státním území jednoho státu se mohou nacházet i příslušníci jiných států a zároveň všechny tyto osoby mohou jednat v souladu nebo proti politicky definovaným cílům státní moci, může být bezpečnost státního útvaru ohrožována působením buď vnějších, nebo vnitřních činitelů. Účelem výkonu státní moci je proto zajištění vnější a vnitřní bezpečnosti státu.

Bezpečnost suverénního státu byla historicky zajišťována cestou začleňování vlastního obyvatelstva do fungování soustavy veřejných institucí, jejichž posláním, účelem i cílem bylo udržovat bezpečnost celého státu, bezpečnost jeho správních částí, bezpečnost jeho obyvatelstva a bezpečnost prostředí pro rozvoj ekonomiky, poskytující zdroje pro činnost státní moci nebo územních samospráv. Občané mohli do takových bezpečnostních institucí vstupovat buď na principu dobrovolnosti, tzn. nechat se najmout na trhu práce a pracovat v oblasti bezpečnosti jako

zaměstnanci státu, nebo na principu donucení, tzn. podílet se osobně na zajištění bezpečnosti i proti své vůli výkonem služební povinnosti.

Zejména s nutností zajistit vnější bezpečnost celého státu či jen jeho územních správních jednotek v podobě jejich ochrany a obrany se konstituovala instituce ozbrojených sil jako vojensky organizovaného společenství občanů vytvářeného buď ad hoc podle právě panující bezpečnostní situace, nebo budovaného systematicky s cílem připravit občany na to, aby byli schopni pohotově se zapojit do řešení v budoucnu očekávaných bezpečnostních situací.

V souvislosti s potřebou zajistit okamžitý dostatek pracovní síly pro řešení nastalých nebo v budoucnu očekávaných bezpečnostních situací státní mocenská autorita buď uvalovala na příslušníky státu brannou povinnost v podobě vojenského odvodu a případného povolání do vojenské činné služby, nebo umožňovala občanům se vojensky organizovat a vyzbrojovat v tzv. milicích či gardách a vykonávat vojenskou službu dobrovolně.

Preference toho nebo onoho způsobu organizování občanů v ozbrojených silách byla závislá na geopolitické situaci státu, dostupnosti pracovní síly pro službu v ozbrojených silách a historických zkušenostech státu s jeho sousedy. Nežřídko se stávalo, že v závislosti na proměnlivosti prostředí byl v průběhu historie jednotlivých státních útvarů uplatňován jeden nebo druhý princip, nebo dokonce jejich kombinace.

Takto např. po vzniku Československa v roce 1918 předpokládala tehdejší ústava, že postačí zajišťovat vnější bezpečnost státu na miličním principu. Později se však pod vlivem postupného zhoršování bezpečnostního prostředí ve střední Evropě ukázalo, že je potřeba disponovat pravidelnými ozbrojenými silami, jež budou doplňovány brannou povinností, a v případě potřeby budou mobilizovány. Tehdejší existující miliční prvek v podobě národních gard se stal pouhým doplňkem tehdejších ozbrojených sil.

Naopak později, v době studené války existovaly v Československu pouze pravidelné ozbrojené síly doplňované brannou povinností a zá-

rodek miličnického prvku v oblasti zajišťování bezpečnosti dnešní České republiky vojenským způsobem se objevuje až po pádu světové bipolarity. Tehdy došlo v rámci pravidelných ozbrojených sil k vytvoření vojska územní obrany a později se konstituovaly tzv. aktivní zálohy jako doplněk podporující funkčnost profesionálních ozbrojených sil České republiky.⁶

Samotná branná povinnost byla a je v různých státech uplatňována různým způsobem a v různém rozsahu. Hovoří-li se u moderního státu o branné povinnosti, má se na mysli tzv. **všeobecná branná povinnost**, která omezuje některé individuální svobody občana přiznané a garantované státní mocenskou autoritou, a která je na občany uvalována v podobě jejich povinnosti strpět úkony prováděné státní mocí v souvislosti s požadavky ozbrojených sil na jejich doplnění personálem získávaným jinak než tržním způsobem.

Pro tento netržní způsob získávání personálu ozbrojených sil není typické pouze to, že branná povinnost je zásahem do práv občana týkajících se výběru zaměstnavatele a druhu prací, které je podle svých kvalifikačních předpokladů schopen vykonávat, ale vyhýbání se branné povinnosti bývá také ze strany státu stejně trestněprávně postihováno, jako je postihováno neplnění ostatních povinností stanovených zákony. V krajním případě lze dokonce vyhýbání se branné povinnosti postihovat nepodmíněným trestem odnětí svobody.⁷

Definice branné povinnosti v podobě určení jejího obsahu a struktury a podmínek, za kterých je uplatňována, je v tradicích moderního střeoevropského státu obsažena v tzv. **branném zákoně**. Tento zákon zpravidla vymezuje:

- okruh osob podléhajících branné povinnosti a jejich práva a povinnosti vůči státním orgánům (úřadům) odpovědným za správu na úseku branné povinnosti;
- strukturu dílčích částí branné povinnosti a délku jejich trvání;
- bezpečnostní situace, za kterých je ta která z dílčích částí branné povinnosti uplatňována.

Okruh osob podléhajících branné povinnosti je vždy vymezen dosažením minimálního odvodního věku a věkem, kdy je občan zproštěn výkonu branné povinnosti zcela nebo je tento výkon omezen, nebo dokonce odpuštěn. Konvencí OSN o dětských právech je stanoven minimální věk, od kterého lze občana podrobit branné povinnosti, na 18 let.⁸ Okruh osob podrobených branné povinnosti může být vymezen také na základě jiných znaků než věk. Je to zpravidla pohlaví nebo příslušnost k určité sociální skupině. Branné povinnosti tak často nepodléhají nebo bývají od ní osvobozeny ženy a duchovní.

Struktura dílčích částí branné povinnosti je v závislosti na místních podmínkách každého státu vymezena různým způsobem. V České republice je branná povinnost složena ze dvou zjevných složek.⁹ Jde o:

- **odvodní povinnost** (rekrutace), tj. povinnost dostavit se k odvodu, kde státní orgány posuzují schopnost občana konat službu;
- **služební povinnost** (servis), tj. na vyzvání příslušných státních orgánů nastoupit výkon služby, pakliže je občan při odvodu shledán schopen jejího výkonu – má podle názoru státního orgánu předpoklady stát se vojákem.

Trvání dílčích částí branné povinnosti bývá opět na základě místních podmínek a zvyklostí vymezeno různě. V každém případě je trvání aktivní služební povinnosti svázáno s bezpečnostní situací a zohledňovány jsou rovněž zájmy národního hospodářství. Ve stavu ohrožení státu nebo ve válečném stavu je trvání služební povinnosti u malých států, jako je např. Česká republika, spojeno s trváním těchto stavů a mobilizací a demobilizací ozbrojených sil. V mírovém stavu je trvání služební povinnosti určeno trváním základní (vstupní) vojenské služby a vojenských cvičení.

Délka trvání dílčích částí branné povinnosti, zejména základní vojenské služby, bývá někdy určena na základě sociálního statusu osoby podrobené branné povinnosti. Kratší vojenská služba byla umožněna

zpravidla osobám s vyšším vzděláním. Někdy byla dokonce vojenská služba odpouštěna, pakliže se jednotlivec zasloužil o „slávu státu“. Takto např. mohli být v roce 2006 fotbalisté jihokorejského fotbalového mužstva zproštěni vojenské služby, jestliže by mužstvo postoupilo ze základní skupiny fotbalového mistrovství světa v SRN, jak tomu bylo na předchozím mistrovství světa v roce 2002.¹⁰

Vymezení **bezpečnostní situace**, ve které je některá z dílčích částí branné povinnosti vykonávána, dělí uplatňování branné povinnosti na její výkon v době míru, kdy nehrozí bezprostřední ozbrojený konflikt, a výkon v mimořádných situacích, kdy takový konflikt dokonce již může probíhat. Pak jsou zpravidla uplatněny obě zjevné složky branné povinnosti, tj. odvodní i služební povinnost.

V běžné mírové době může existovat i skryté uplatňování branné povinnosti, a to v podobě identifikace (registrace) osob připadajících do úvahy pro potřeby případných obvodů, jejíž výsledkem je seznam, či správní databáze umožňující předvolat tyto osoby k odvodu pro službu v ozbrojených silách. Tuto část branné povinnosti můžeme označit jako **konskripce**. Tu může stát vykonávat, aniž by měl politicky nebo právně deklarován výkon branné povinnosti v době míru.

Pro případná mezinárodní srovnání je vhodné členit brannou povinnost do tří dílčích částí:

- **Konskripce**, jako povinnost nechat se registrovat pro potřeby branné povinnosti a oznamovat změny údajů potřebných pro obeslání k odvodu.
- **Rekrutace**, jako povinnost podrobit se odvodu, jehož prostřednictvím se stanovuje potenciál osoby podrobené odvodem pro aktivní vojenskou službu.
- **Servis**, jako povinnost odvedeného občana konat na výzvu příslušného úřadu službu, tj. vykonávat nařízené úkony ve prospěch státu za podmínky, které neodpovídají běžnému zaměstnaneckému vztahu.

Výkon služební povinnosti je třeba považovat za výkon branné povinnosti v užším slova smyslu. V závislosti na typu odvětví obrany, ve kterém fungují ozbrojené síly, typu ozbrojených sil¹¹ a bezpečnostní situace, lze výkon služební povinnosti v ozbrojených silách členit na výkon:

- **Základní (vstupní) služby**, jejíž účelem je cestou výcviku umožnit vojákovi získat alespoň základní znalosti a naučit jej základním dovednostem potřebným pro jeho účast v případném ozbrojeném konfliktu, naučit jej používat vojenskou výzbroj, výstroj a jiný vojenský materiál pro potřeby činnosti jednotek, útvarů a zařízení, ke kterým byl zařazen do služby a získal příslušnou vojenskou odbornost.
- **Vojenských cvičení**, jejichž základním účelem je výcvikem obnovit návyky, dovednosti a schopnosti potřebné pro výkon odbornosti, kterou voják získal v základní (vstupní) službě, případně jej zdokonalit nebo „přecvičit“ na jinou vojenskou odbornost.
- **Mimořádné služby**, jejíž účelem je aktivní účast v ozbrojeném konfliktu, případně při řešení jiné bezpečnostní situace, než kterou je válka.

Zavedením branné povinnosti a jejím uplatňováním v podobě povinné vojenské služby získává stát relativně pohotový a levný zdroj doplňování ozbrojených sil, s jehož pomocí lze zajistit funkci vnější bezpečnosti státu. Jako problematické se v této souvislosti jeví, že branná povinnost, deklarovaná často jako všeobecná, má nakonec vždy selektivní charakter, neboť do aktivní služby jsou vybírány osoby podle jejich schopností vykonat služební povinnost v ozbrojených silách. Z tohoto důvodu označovaly některé státy, např. USA, brannou povinnost přímo jako selektivní brannou povinnost.¹²

1.2 Civilní služba – účel, obsah a vývoj

Účelem existence ozbrojených sil je z pohledu ideálů humanity obsazených v kořenech učení mnoha náboženství zabíjení lidí jinými lidmi, a to bez ohledu na to, zda-li tyto lidi označujeme nepřáteli, protivníky nebo nějakým jiným pojmenováním. Přestože mnohé války byly v minulosti vedeny pod prapory víry, nic to nemění na faktu, že tím, kdo rozhoduje o životě a smrti jiného člověka v ozbrojených silách, je vždy člověk, a je jeho nezpochybnitelným právem odmítnout zabíjet v rozporu se svým přesvědčením nebo náboženským vyznáním, jehož hodnotami řídí svůj život.

Tento fakt se již dříve promítl do omezení povinné služby ve zbrani duchovních. Duchovní sloužící v ozbrojených silách nebývají proto považováni za kombatanty v pravém slova smyslu. Přesto rozpor mezi svědomím, světovým názorem a vírou na jedné straně a objektivním účelem ozbrojených sil na druhé straně tu v případě moderního státu existoval vždycky. Na povrch vyplýval zejména v době velkých válečných konfliktů vyžadujících enormní nasazení celých národů na bojišti nebo v průmyslu při podpoře válečného úsilí.

Problém odpírání služby, rebelování proti ní a dezercí se stával citlivějším vždy v době nasazení ozbrojených sil než v době míru a nevyhýbal se žádnému státu a žádnému typu ozbrojených sil. Lišily se však způsoby, jakými se stát s těmito jevy vypořádal. Velká Británie např. nejdříve preferovala zastrašení, když v letech 1914 až 1918 nechala zbytečně popravit 306 vojáků za zběhnutí, ačkoliv mnohé z těchto dezercí byly způsobeny válečným stresem.¹³ Poučena zkušenostmi z 1. světové války přistoupila pak Velká Británie k problému odpírání válečné služby daleko citlivěji během 2. světové války. Odpůrci vojenské služby byli preventivně zařazeni do nebojových jednotek určených pro takové činnosti, jako bylo praní prádla, vaření apod. Přesto problém odpírání

povinné služby dále existoval, stejně jako snaha vyhnout se této povinnosti také jinými prostředky.¹⁴

Rovněž profesionální ozbrojené síly jsou nuceny řešit problém odpírání vojenské služby. To ukázal případ poručíka Ehrana Watady, který se vzepřel vojenské poslušnosti během nasazení ozbrojených sil USA v tažení proti terorismu. Tento voják odmítl odjet se svou jednotkou do Iráku na základě ústavního práva odmítnout splnit nezákonný rozkaz vlády, která zavlekla USA do války.¹⁵

Samotné odmítání válečné služby nebo přípravy na tuto službu není také jevem, který by se objevoval nově ve 20. století s rozvojem společnosti postavené na respektu k lidským právům. Problém „vojenských odpíračů“ musel být vždy v minulosti preventivně řešen už proto, aby se osoby bytostně odmítající službu ve zbraní nestaly nejslabším článkem řetězu v případě ostrého nasazení ozbrojených sil v rámci řešení ozbrojeného konfliktu a praktickým naplněním svého přesvědčení v podobě odmítnutí plnit rozkazy nebo dezerce neohrozily životy svých spolubojovníků či vojenské operace jako takové.

Vyřešení problému, co s odpírači **válečné služby**, spatřovaly demokratické státy v povolení výjimek trvalého uvolnění z vojenské služby nebo v zavedení nějaké alternativy povinné služby ve zbraní. Takové výjimky byly známy již z historie. Např. v Nizozemsku byly již v roce 1580 v některých obcích osvobození od služby ve zbraní příslušníci Menonitů.¹⁶ Alternativou vojenské služby jako občanské povinnosti byla z počátku tzv. vojenská služba beze zbraně. V době válečných konfliktů ve 20. století se stávala alternativou vojenské služby pracovní povinnost vykonávaná v průmyslu, při ošetřování nemocných, práce v zemědělství apod.¹⁷

Po 2. světové válce se skutečnou alternativou pro osoby odmítající válečnou službu a všechny způsoby přípravy na ni nestala vojenská služba beze zbraně, ale **civilní služba**. Některé státy, zejména státy, které se hlásí k ideálům sociálního státu doplnily tuto jedinečnou alternativu civilní služby dalším alternativními možnostmi k vykonání civilní služ-

by a používají tak institutu civilní služby k realizaci některých státních politik. V této souvislosti se občas hovoří o tom, že spíše než vojenská a civilní služba existuje **společenská služba**. V jejím případě je princip donucení využít jako stimul nutící občany podrobené branné povinnosti volit si určité aktivity vykonávané v tzv. veřejném zájmu, které jsou považovány za alternativu vojenské nebo civilní služby.

To, že se v případě civilní služby nebo některé z jejích alternativ jedná o plnohodnotnou náhradu k vojenské službě není určeno tím, že se tento druh služby na rozdíl od běžné vojenské služby nezaměřuje na přípravu k „odebírání“ života ostatním příslušníkům lidského druhu, ale je to dáno tím, že při odvodu, případně po nástupu řádné vojenské služby, má osoba podrobená služební povinnosti možnost volby mezi výkonem služby v ozbrojených silách nebo mimo ně. O způsobu výkonu služební povinnosti tak nerozhodují přímo státní orgány, ale je to rozhodnutí osoby podrobené branné povinnosti.

Přestože oprávněnost takového svobodného vyjádření vůle občana mohly v některých státech dále zkoumat zvláštní komise (stát vlastně na základě podané žádosti uděloval výjimku ve způsobu splnění služební povinnosti), je právě možnost volby mezi alespoň dvěma variantami výkonu služební povinnosti patrně základním vyjádřením respektu státu k právům každého člověka.

Pomineme-li humanitní hledisko zavedení některé ze zmíněných alternativ povinné vojenské služby, pak tu existuje jednoznačný pragmatický účel umožnění služby beze zbraně, civilní služby nebo jejich společenských alternativ. **To je snaha státu o dosažení určité spravedlnosti branné povinnosti dopadající na daný populační ročník.**¹⁸

Samotná branná povinnost má ve své podstatě vždy selektivní charakter slučující se jen velmi obtížně s ideou demokracie rámované obsahem hesla: „*Volnost, rovnost, bratrství!*“, s kterým byla naše demokracie a s ní (všeobecná) branná povinnost zrozena ve Francii v 18. století. Branná povinnost je uplatňována na diskriminačním principu individuální schopnosti jednotlivce vykonat službu v ozbrojených

silách, splňuje-li zdravotní, tělesné, duševní, případně jiné předpoklady pro takovou službu. Navíc výkon vojenské služby je vždy závislý na požadavku ozbrojených sil na jejich doplňování neprofesionálním personálem a stanovený počet branně povinných vojáků se odvíjí od toho, zda se stát chystá vést ozbrojený konflikt nebo uhradit ztráty v rámci již vedeného ozbrojeného konfliktu.

Tab. č. 1: Služební povinnost na německém území v letech 1831 až 1913

	povinní odvodem ^{a)}	odvedeno		zařazení do služby ^{b)}		
		absolutně	% povinných odvodem	absolutně	% povinných odvodem	
Prusko	1831	279 267	79 145	28	49 267	18
	1837	366 940	91 135	25	35 512	10
	1843	419 003	93 515	22	40 684	10
	1849	332 041	75 385	23	51 482	16
	1854	344 372	62 409	18	40 391	12
	1858	387 107	57 956	15	41 508	11
	1862	428 361	69 513	16	62 517	15
Německá říše	1875	760 878	157 185	21	135 091	18
	1879	840 529	149 084	18	131 588	16
	1884	867 222	161 875	19	142 521	16
	1889	933449	177 083	19	159 270	17
	1894	974 664	249 671	26	235 649	24
	1899	1 052 662	232 144	23	226 957	22
	1904	1 088 801	-	-	218 962	20
	1909	1 226 730	-	-	218 541	18
1913	1 328 019	-	-	305 675	23	

Poznámky:

a) 20letí muži a muži s odloženým odvodem ve věku 21 až 24 let

b) Muži vykonávající víceletou základní službu

pramen: Frevert (2001, S. 366)

Jak ukazuje tab. č. 1, byla branná povinnost uplatňovaná v době míru většinou velmi selektivní, a tudíž nespravedlivá, a to i v dobách pozna-

menaných častými válečnými konflikty. I ve státě s takovou militaristickou pověstí, jakým bylo Německo, se procento mužů daného populačního ročníku, kteří vykonali základní vojenskou službu, pohybovalo od 10 do 24 %. Lze namítat, že by bylo možné zvýšit toto procento zkrácením délky trvání základní vojenské služby, která v prezentovaném období činila tři a později dva roky,¹⁹ aby se v tehdejších ozbrojených silách vystřídal více branců. Toto řešení však nebylo považováno za efektivní z pohledu zajištění připravenosti a pohotovosti co největší části tehdejších ozbrojených sil.

Samotnou selektivnost branné povinnosti nesnižovala ani skutečnost, že o výběru osob schopných výkonu služby, např. právě v Německu, se od roku 1825 rozhodovalo losem.²⁰ Ovšem pro bohaté brance, kteří byli takto vylosováni, tu stále existovala možnost vyhnout se povinné vojenské službě prostřednictvím najmutí si náhradníka,²¹ a vzdělaní občané mohli standardnímu průběhu a trvání vojenské služby uniknout, jestliže se přihlásili do vojenské služby jako jednoroční dobrovolníci.²² Museli sice takovou službu vykonávat na své náklady, přesto se jim tento postup vyplácel, když zkrácením délky jejich pobytu v ozbrojených silách minimalizovali riziko trvale poškozeného zdraví nebo dokonce ztráty života.

Koncept selektivní branné povinnosti byl obnoven v SRN v roce 1956 poté, co SRN vstoupila do NATO²³ a německá účast si vyžadovala udržovat velké ozbrojené síly v prostoru střední Evropy jako protiváhu masových ozbrojených sil socialistických států a přítomnosti vojska SSSR ve střední Evropě. Tentokrát však se zavedením branné povinnosti bylo umožněno osobám odmítajícím vojenskou službu z důvodu přesvědčení nebo náboženského vyznání vykonat svou služební povinnost zcela mimo odvětví obrany.

Jak ukazuje tab. č. 2, zavedením takových dodatečných kapacit pro výkon služební povinnosti mimo odvětví obrany, vzrostlo zároveň procento osob z daného populačního ročníku zatížených výkonem branné povinnosti. Z toho lze soudit, že **zavedení civilní služby přispělo k sociálně spravedlivějšímu plnění branné povinnosti.** Odmítnutím

vojenské služby z důvodu přesvědčení nebo náboženského vyznání se osobám branně povinným zmenšila možnost uniknout výkonu služební povinnosti.

Tab. č. 2: Služební povinnost v SRN v letech 1956 až 1997

		povinní odvodem ^{a)}	odvedeno ^{b)}		zařazení do služby ^{c)}	
			absolutně	% povinných odvodem	absolutně	% povinných odvodem
SRN (staré země)	1956	434 724	269 942	62	96 266	22
	1959	440 189	232 391	53	108 539	25
	1972	386 595	290 528	75	196 846 +13 129 +14 293	58
	1988	508 907	392 898	77	199 464 +100 662 +13 518	62
SRN	1997	416 034	341 245	82	173 815 +135 470 +10 796	77

Poznámky:

a) 18letí muži evidovaní vojenskou správou

b) Osoby schopné podle rozhodnutí odvodní komise vojenské služby

c) Muži předurčení k vykonání základní vojenské služby (první číslo), případně služby civilní (druhé číslo) či jiné alternativy (třetí číslo). Nezapočítány jsou osoby vykonávající základní vojenskou službu dobrovolně

pramen: Tobiassen (2001, 2005); Beiwinkel (1986, S. 16, 18)

Ve srovnání se SRN téma spravedlnosti výkonu služební povinnosti nehrálo v České republice zásadní roli. Jak lze vyčíst z tab. č. 3, výkon branné povinnosti a vojenské služby v žádném případě nezasahoval většinu daného populačního ročníku.

Tab. č. 3: Branná povinnost v České republice v letech 1993 až 2003

	1993	1999	2003
obesláno k odvodu	91 562	72 484	69 256
schopen služby	62 %	56 %	56 %
povoláno k vojenské službě ^{*)}	52 839	34 201	10 607
absolvovalo vojenskou službu	58 %	47 %	15 %

Poznámka:

**) Jde o počet povolovaných v daném roce, který se nemusí krýt s počtem povolovaných z jednoho ročníku*

pramen: SPS MO, vlastní výpočet

Pomineme-li ad hoc zaváděnou pracovní povinnost v době války, za předchůdce civilní služby je třeba považovat tzv. **vojenskou službu beze zbraně**. Od civilní služby nebo jejích alternativ se liší v tom, že osoba vykonávající tento druh služební povinnosti je vojákem. Služba je vykonávána přímo v ozbrojených silách nebo v rámci odvětví obrany. Takový druh vojenské služby bylo možno vykonávat u jednotek a útvarů, které nebyly určeny pro bojové účely, ale v týlu poskytovaly zabezpečení vedení bojové činnosti, jako bylo zásobování, zdravotnické ošetření a péče o raněné apod.

Jistý druh vojenské služby beze zbraně v současnosti představuje služba duchovních a zdravotnického personálu podléhající zvláštní ochraně mezinárodního práva humanitárního. Za určitý druh vojenské služby beze zbraně bylo možné v Česku v minulosti považovati služby u jednotek civilní obrany, jestliže byly podřízeny ministerstvu obrany a neměly ve svém předurčení povinnost poskytovat zabezpečení ozbrojeným silám určeným pro vedení bojové činnosti.

Vojenskou službu beze zbraně konali v rámci totalitního Československa také příslušníci pomocných technických praporů, vojenských báňských oddílů, vojenských pracovních jednotek²⁴ a později tzv. stavebnictvo, silniční a železniční vojsko.²⁵ Nicméně z pohledu mechanismu uplatňovaného při odvodu, kdy budoucí vojáci, až na malé výjimky z řad horníků,²⁶ neměli při odvodu možnost volby svého služebního

zařazení v rámci ozbrojených sil, nelze tuto službu považovat za skutečnou vojenskou službu beze zbraně.

Jedinou výjimkou z totalitních režimů, které využívaly vojenskou službu beze zbraně, někdy označovanou jako náhradní vojenská služba,²⁷ a to zejména proto, aby řešily své hospodářské problémy, byla Německá demokratická republika (NDR). Ta v roce 1962 zavedla všeobecnou brannou povinnost a od roku 1964 umožňovala mužům odmítajícím službu ve zbrani z důvodu jejich přesvědčení konat vojenskou službu u vojenských stavebních jednotek (Bausoldaten), pakliže si tuto variantu výkonu své služební povinnosti u odvodu zvolili.²⁸

Institut **civilní služby** se u evropských demokratických států objevuje po 2. světové válce. Jeho zavedení a rozšíření v evropských státech zásadně přispělo k prohlubování respektu k lidským právům. Ve státech s nacistickou minulostí, které byly demilitarizovány, ale později znovu zaváděly brannou povinnost, došlo k zavedení institutu civilní služby také jako výsledek určité reflexe opakovaných špatných zkušeností s „povinnou militarizací“ národa.²⁹ Civilní služba tady proto plnila roli určité pojistky proti hrozbě, že stát by mohl zneužít branné povinnosti pro své expanzivní plány. Ve státech tehdejšího socialistického tábora došlo k prosazení a zavedení institutu civilní služby až po pádu totalitních státních zřízení na přelomu 80. a 90. let 20. století.

Obsahem civilní služby je výkon pomocných (nekvalifikovaných) prací mimo odvětví obrany, v odvětvích veřejného sektoru, která jsou vymezena zvláštním zákonem. Vzhledem k tomu, že osoba vykonávající civilní službu nenabývá absolvováním této služby nějakou zvláštní kvalifikaci, jako je tomu v případě vojenské služby, předpokládá se pouze „jednorázový“ výkon tohoto druhu služební povinnosti. Přestože je civilní služba alternativou povinné vojenské služby, neexistuje tu zpravidla institut povinných cvičení po vykonání civilní služby nebo něco jako je mimořádná služba. Zde se předpokládá, že v době případného ozbrojeného konfliktu nebo jiné závažné bezpečnostní situace vyžadující přechod na centrálně řízené hospodářství budou osoby, které absolvovaly civilní službu, povolány k plnění pracovní povinnosti.

Civilní služba je určována buď v délce trvání základní (vstupní) vojenské služby, nebo jako její násobek. Určení této délky je stejně jako určení délky základní (vstupní) vojenské služby suverénní věcí každého státu. Je tak i věcí politického názoru, zda v delším trvání civilní služby se odráží skutečnost, že osoby, které vykonaly civilní službu, nejsou již povinny konat žádné další služební úkony podobné vojenským cvičením, nebo jde spíše o opatření, které má zatraktivnit výkon kratší základní (vstupní) vojenské služby, tedy odrazovat od civilní služby.

Právě v této souvislosti např. Švýcarsko nabízelo v 90. letech 20. století jak vojenskou službu beze zbraně, tak také civilní službu. Zatímco vojenská služba beze zbraně trvala stejně dlouho jako řádná vojenská služba, z důvodu snížení atraktivity civilní služby bylo její trvání určeno jako 1,5násobek délky řádné vojenské služby. Navíc zájemci o tuto alternativu služební povinnosti museli žádat. Oprávněnost jejich žádosti pak přezkoumávala zvláštní komise.³⁰

Historie zavádění civilní služby ve Švýcarsku je oproti jiným evropským demokratickým zemím zvláštní ještě v jednom ohledu. O zavedení civilní služby se zde rozhodovalo prostřednictvím referenda a připuštění výkonu civilní služby bylo národem opakovaně odmítnuto. Poprvé bylo zavedení civilní služby odmítnuto ve všelidovém hlasování 4. 12. 1977 a podruhé 26. 2. 1984, a to výsledkem 62,4 % a 63,8 % hlasů proti zavedení této alternativy služební povinnosti.³¹ Teprve v roce 1992 bylo referendum o zavedení civilní služby úspěšné, když pro zavedení institutu civilní služby se vyslovilo 82,5 % účastníků referenda.³²

Přestože je úcta k lidským právům hodnotou, ke které se hlásí demokratická státní zřízení, ne všechny demokratické státy, deklarující respekt k lidským právům, zavedly do konce 20. století institut civilní služby. Rusko nemělo takovouto alternativu k vojenské službě ještě ani v roce 2000, přestože jeho ústava právo odmítnout službu ve zbraní zaručovala každému občanovi.³³ Teprve v roce 2003 byl v Rusku přijat zákon, který za relativně tvrdších podmínek, než je v Evropě obvyklé, umožnil občanům vykonávat civilní službu.³⁴

Rozvoj sociálně orientovaného státu a upevnění respektu k lidským právům ve společnosti přinesly postupně rozšíření palety alternativ k výkonu povinné vojenské služby. Tyto varianty můžeme souhrnně označovat jako **alternativní služba**.³⁵ Za rozšířením spektra možností jak splnit služební povinnost je však třeba vidět také pragmatický zájem státu „podchytit“ mladou generaci k dobrovolné veřejné práci s využitím „strašáku“ povinné vojenské služby.

Alternativní služba je založena na výkonu tzv. dobrovolnické služby nebo práce. Cílem dobrovolnické služby nebo práce je osobní účast občana ve vyjmenovaných odvětvích veřejného sektoru při zabezpečování některých veřejných statků a služeb. Během této činnosti je občan, podobně jako branně povinný voják nebo občan ve výkonu civilní služby, ve zvláštním poměru ke státu, tzn., že nemá plnohodnotná práva a povinnosti řádného zaměstnance. Některých z takovýchto dobrovolnických aktivit se lze dokonce účastnit již před dosažením plnoletosti, tzn. před dosažením věku pro odvod. Doložením odpovídající doby výkonu dobrovolnické služby nebo práce při odvodu nebo později před povoláním k plnění služební povinnosti lze nahradit její plnění.

Alternativní služba je rozšířena v SRN, kde existuje v podobě:

- dobrovolnické služby v odvětví zdravotnictví, sociálních služeb, kultury nebo vzdělávání (ein freiwilliges sozialen Jahr);³⁶
- dobrovolnické služby v oblasti ekologie (ein freiwilliges ökologischen Jahr);³⁷
- dobrovolnické služby pomoci rozvojovým zemím (der Entwicklungsdienst) nebo jiné služby v zahraničí.³⁸

Alternativní práce má v SRN podobu aktivní účasti na činnosti *Spolkové organizace pro technické asistence – Technisches Hilfswerk (THW)*, která je obdobou českých dobrovolných hasičů. Pro tuto organizaci lze pracovat již od 10 let věku,³⁹ a pakliže je tato dobrovolnická práce vykonávána alespoň 6 let, lze ji uznat jako alternativu výkonu služební povinnosti.⁴⁰

Určitým přechodem mezi vojenskou službou beze zbraně a civilní službou je služba v oblasti zajišťování vnitřní bezpečnosti v podobě výkonu činností civilní ochrany/obrany a účasti na zabránění následkům živelních pohrom a jejich odstraňování (Zivil- und Katastrophenschutz), kam lze částečně řadit také práci u THW.

V souvislosti s existencí široké palety možností pro výkon služební povinnosti v co nejširším spektru odvětví veřejného sektoru se někdy hovoří o tom, že branná povinnost v případě služební povinnosti přerostla u sociálně orientovaného státu v tzv. **společenskou službu**.⁴¹ Stručnou systematizaci fenoménu společenské služby schématicky zachycuje obr. č. 1.

Obr. č. 1: Společenská služba – složení, výkon a místo výkonu

společenská služba				
branná povinnost:	<ul style="list-style-type: none"> • selektivní • všeobecná 			
<ul style="list-style-type: none"> • registrace (konskripce) • odvod (rekrutace) 				
• služba (servis):	vojenská služba: <ul style="list-style-type: none"> • základní • cvičení • mimořádná 	<ul style="list-style-type: none"> • beze zbraně^{b)} • ve zbraní 	civilní služba	alternativní služba^{c)} (dobrovolné konání služby)
místo výkonu:	ozbrojené síly/odvětví obrany		civilní sektor plnící veřejný zájem	civilní sektor plnící veřejný zájem
	doma/zahranicí ^{a)}		doma	doma/zahranicí

Poznámky:

a) Službu v zahraničí nelze zpravidla nařídít v době míru

b) Lze vykonávat jako službu duchovních, službu u jednotek civilní ochrany mimo podřízenost ministerstva obrany, službu u stavebních jednotek nebo službu ve vybraných sektorech národního hospodářství (vojenská výpomoc)

c) Dobrovolnické aktivity vykonávané ve veřejném zájmu lze uznat za vykonanou povinnou službu. Jde např. o pečovatelské služby, služby pedagogických pomocníků, sportovních asistentů, služby v ekologických organizacích, služby dobrovolných hasičů apod.

2

Služební povinnost – ekonomická zátěž, nebo přínos?

Branná povinnost představuje jeden z nejzávažnějších zásahů státu do tržních vztahů. Prostřednictvím výkonu služební povinnosti v době míru zasahuje stát do svobody a ekonomického života jednotlivce. Činí tak minimálně tím, že jej vystavuje nejistotě, zda a kdy bude povolán k výkonu vojenské nebo civilní služby. Tím mu ztěžuje plánování naprosté většiny jeho ekonomických aktivit. Zpravidla však samotný výkon služební povinnosti pro jednotlivce znamená, že je na určitou dobu zbaven možnosti vydělávat si na své živobytí jako zaměstnanec nebo podnikatel, tzn., že prostřednictvím výkonu služební povinnosti v podobě civilní nebo povinné vojenské služby jsou omezena jeho hospodářská práva.

Je patrné, že branná povinnost má vedle svých bezpečnostních a sociálních aspektů také některé závažné ekonomické aspekty. Na jejich analýzu se zaměřuje tato kapitola. Pozornost je věnována otázce ekonomické racionality politiky výkonu služební povinnosti z pohledu ekonomické teorie a ekonomické praxe.

2.1 Politika výkonu služební povinnosti a teorie lidského kapitálu

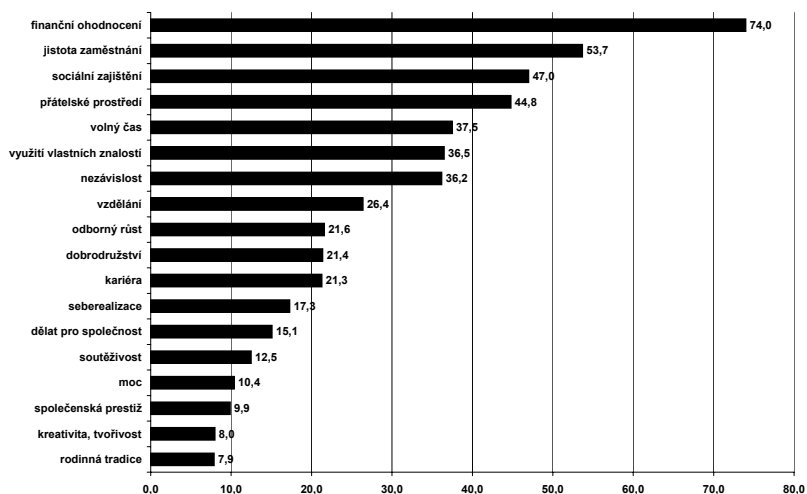
Mírový výkon branné povinnosti v podobě vojenských odvodů a výkonu služební povinnosti ztěžuje život všem osobám, které přicházejí do úvahy pro výkon vojenské nebo civilní služby. Přestože výkon služební povinnosti nastoupí jen některé osoby z kohorty, která byla při odvodu správními úředníky shledána schopnou výkonu povinné vojenské nebo civilní služby, nejistota vznikající v souvislosti s očekáváním povolávacího rozkazu do služby ovlivňuje ekonomický život všech odvedených osob. Tato nejistota zasahuje zejména trh práce a odráží se v nákladech ušlé příležitosti, které bývají používány odpůrci výkonu branné povinnosti jako nejsilnější argument proti ní.⁴²

Je to ekonomická racionalita, kterou by měl stát při realizaci svých zásahů do fungující ekonomiky zohledňovat. Existující branná povinnost má dopad jak na firmy jako zaměstnavatele, tak i na osoby podrobené branné povinnosti jako jejich potenciální zaměstnance. K vysvětlení tohoto problému lze velmi dobře využít aparátu **teorie lidského kapitálu**.

Zaměstnavatelé pohlíží na zaměstnance jako na lidský kapitál a zvažují, nejen zda se jim zaměstnance vyplatí přijmout, investovat do jeho zaučení či jiné přípravy pro výkon konkrétního pracovního zařazení, ale i čas, který potřebují pro amortizaci této investice, či dokonce pro její zhodnocení. Takovéto kalkulace je problematické provádět v případě osob, které mají být povolávány k výkonu služební povinnosti do ozbrojených sil či mimo odvětví obrany k výkonu civilní služby. Logickým důsledkem této nejistoty je odmítání zaměstnávat osoby, které byly shledány schopnými výkonu služební povinnosti, a preference „jistoty“ v podobě zaměstnávání osob, které již absolvovaly základní vojenskou službu nebo službu civilní.

Osoby, které mají v úmyslu vstoupit do zaměstnaneckého poměru, se snaží na základě dosaženého vzdělání a praxe při výběru svého zaměstnavatele maximalizovat své příjmy. Finanční motiv bývá také v běžné populaci zpravidla velmi silným, ne-li nejsilnějším motivem pro rozhodování o volbě povolání, jak to dokazuje obr. č. 2.

Obr. č. 2: Motivace pro výběr povolání v České republice (v %)

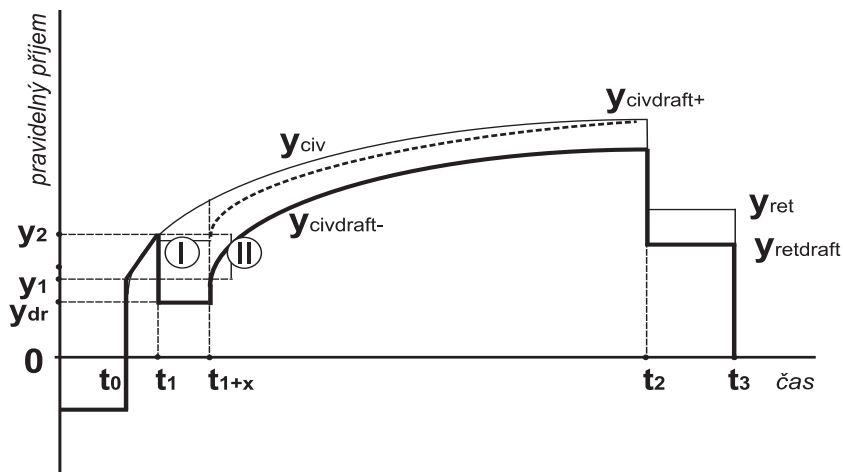

pramen: Sarvaš (1998, graf 1)

Do plánů osob na organizaci jejich života zasahuje branná povinnost. Výkon služební povinnosti totiž buď oddaluje okamžik, kdy může člověk využít svůj kvalifikační potenciál v zaměstnání, nebo zasahuje do průběhu takového zaměstnání tím, že člověk je nucen strpět to, že on a případně jeho rodina jsou po dobu výkonu služební povinnosti zcela ekonomicky odkázáni na stát. Problém demonstruje obr. č. 3, na kterém je zachycen průběh příjmů jedince ze zaměstnání v různých příjmových situacích určených ekonomickými událostmi v jeho životě:

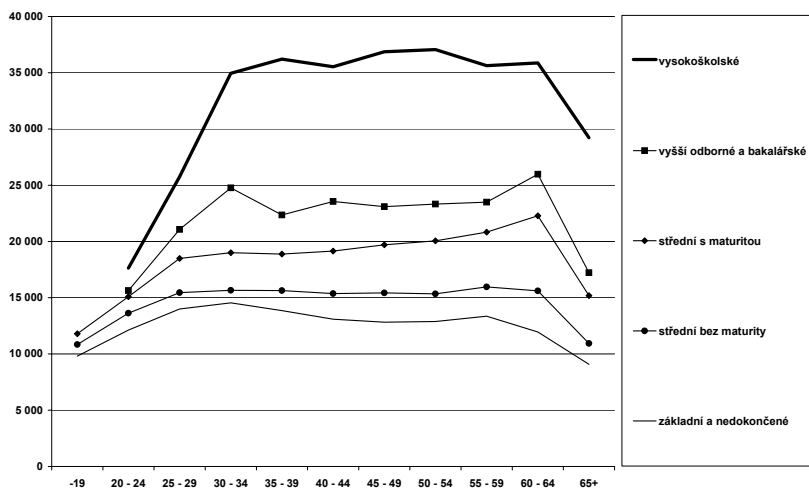
- V době 0 až t_0 tento jedinec studuje. Jeho příjem je nulový nebo podle obrázku si musí na své studium půjčovat.
- V době t_0 jedinec vstupuje na trh práce, získává zaměstnání a příjem ze zaměstnání roste podle křivky y_{civ} . Jeho zaměstnání je však přerušeno v době t_1 , kdy nastupuje výkon služební povinnosti.
- V době t_1 až t_{1+x} vykonává jedinec služební povinnost. V této době však je odkázán na příjmy plynoucí mu od státu.
- V době t_{1+x} se jedinec vrací do zaměstnaneckého vztahu. Jeho příjmy se mohou vrátit na původní křivku příjmů y_{civ} , mohou pokračovat po křivce $y_{civdraft+}$ nebo mohou pokračovat po křivce $y_{civdraft-}$.
- V době t_2 odchází jedinec do starobního důchodu a v závislosti od jeho příjmů je vyměřen starobní důchod y_{ret} nebo $y_{retdraft}$. Při zanedbání valorizace pobírá starobní důchod v jedné z těchto výší až do svého úmrtí v čase t_3 .

Obr. č. 3: Ekonomický život zaměstnance
v pohledu teorie lidského kapitálu

Jak je zřetelné z obr. č. 3, má výkon služební povinnosti pro příjem jedince dvojitý efekt. Je to pokles příjmů mezi body t_1 až t_{1+x} , tzn. v době výkonu služební povinnosti (efekt I), a pokles potenciálních příjmů po skončení výkonu služební povinnosti (efekt II). Rozsah těchto efektů bude závislý na příjmové diferenciaci zaměstnanců v dané ekonomice. Jak je patrné z obr. č. 4, negativní efekt výkonu služební povinnosti bude větší u jedinců, kteří dosáhli vyšší kvalifikace, např. vysokoškolského vzdělání, a jejich příjmová křivka je v začátku ekonomického života strmá a výše položená než u jedinců s nízkou kvalifikací. Osoby s nízkou kvalifikací, např. jenom s dosaženým základním vzděláním, mají příjmovou křivku plošší, a ta se nachází blíže příjmové křivky stanovené státem po dobu výkonu služební povinnosti. V tomto kontextu je také logické, že vysokoškolsky vzdělaní muži, kteří byli absolventy tzv. vojenských kateder, mohli základní vojenskou službu vykonat na rozdíl od ostatních branců pouze v poloviční délce jejího trvání.⁴³

Obr. č. 4: Průměrný měsíční příjem podle věku a vzdělání v ČR v roce 2002 (v Kč)

pramen: ČSÚ (2003b, tab. C2)

Samotný efekt II však nemusí být vždycky negativní. Získá-li osoba podrobená výkonu služební povinnosti po dobu jejího výkonu praxi nebo nějakou dodatečnou kvalifikaci, kterou může později uplatnit ve svém zaměstnání, může se po skončení výkonu služební povinnosti dokonce vrátit na svou původní příjmovou křivku y_{civ} . Omezení působení negativního efektu II by pravděpodobně mělo být také cílem státní politiky při uplatňování branné povinnosti v době míru, kdy je výkon služební povinnosti z ekonomického hlediska obtížně obhajitelný.

V době ohrožení bezpečnosti nebo jejího narušení je uvalení služební povinnosti plně ospravedlnitelné, nicméně to neodstraňuje existenci efektů I a II. Jejich důsledky mohou být zvláště bolestné při dlouhotrvajících válečných konfliktech vyžadujících mobilizaci ozbrojených sil a pozdější demobilizaci. Oproti osobám, které zůstaly v průběhu války v ekonomice, jsou demobilizovaní vojáci ve značné nevýhodě. Pro zvýšení jejich šancí na trhu práce po zrušení válečných regulačních opatření musí stát i po skončení válečného konfliktu sahat k administrativním opatřením směřujícím k podpoře jejich zaměstnávání. Např. je zvýhodňuje pro státní službu.⁴⁴

K výkonu služební povinnosti však nemusí vůbec dojít. Přesto se branná povinnost může podepsat na příjmové situaci jednotlivce, a to v případě, kdy jej zaměstnavatelé nepřijmou do (prvního) zaměstnaneckého poměru v důsledku očekávání jeho povolání k výkonu služební povinnosti. Branná povinnost u odvedených jednotlivců tak může generovat v období t_0 až t_1 nezaměstnanost, která je svými důsledky srovnatelná s výkonem služební povinnosti.

Předpokládáme-li ryze ekonomicky racionálního jedince, jedince maximalizujícího během svého života své příjmy a šance na jejich zvýšení, je logické, že se v běžných podmínkách bude snažit vyhnout působení jak efektů I a II, tak i efektu vyloučení z prvního zaměstnání z důvodu jeho předurčení k výkonu služební povinnosti. Volit bude mezi morálním hazardem a korupcí. Díky tomu, že výkon služební povinnosti je podmíněn především zdravotními dispozicemi jedince vykonávat službu, může se osoba podléhající branné povinnosti pokusit poškodit své zdraví. Ovšem vzhledem k tomu, že takové jednání ji zpravidla

poškozuje i v jejím běžném ekonomickém životě, je lepší uchýlit se ke korupci a snažit se získat úřední potvrzení o tom, že výkonu služební povinnosti není tento jedinec schopen. K omezování tohoto druhu externalit pak stát musí vynakládat dodatečné náklady.

Výše uvedené racionální jednání jednotlivce by měl demokratický stát, stát deklarující, že se řídí hodnotami sociální spravedlnosti, vzít do úvahy při konstrukci politiky uplatňování branné povinnosti vůči vlastními obyvatelstvem. Z tohoto úhlu pohledu by měl mít výkon služební povinnosti neutrální, nebo dokonce pozitivní vliv na sociální postavení jednotlivce. Náklady ušlé příležitosti by měly být nulové nebo kladné. Pro konstrukci politiky výkonu služební povinnosti lze uplatnit tato opatření:

1. Podrobovat branné povinnosti osoby s nízkou kvalifikací, a tudíž s nízkými příjmy a plochým průběhem očekávané příjmové křivky.
2. Minimalizovat dobu výkonu služební povinnosti, tj. základní vojenské služby nebo civilní služby.
3. Transformovat výkon služební povinnosti do podoby kvalifikačního kurzu, případně povolávat k výkonu služební povinnosti pouze brance v povoláních, u nichž je efekt II neutrální, případně pozitivní.
4. Zdanit osoby, které nevykonaly služební povinnost, a to v podobě tzv. branné daně.
5. Kompenzovat osoby, které vykonaly služební povinnost, různými výhodami, např. v podobě slev z daní, sociálních transferů apod.
6. Omezit vliv doby výkonu branné povinnosti na příjmy, které zaměstnanci plynou od státu.
7. Stimulovat zaměstnavatele k uzavírání zaměstnaneckého poměru s osobami předurčenými k výkonu služební povinnosti.

Na prioritním **povolávání osob s nízkou kvalifikací** a s nízkými příjmy byla založena politika výkonu služební povinnosti před zavedením

všeobecné branné povinnosti ve feudálních státech.⁴⁵ v případě společenské deklarace rovnosti občanů před ukládanou povinností nezávisle na jejich majetku, vzdělání a původu, jako je tomu v případě demokracie, je uplatnění takového postupu nepřijatelné.

Ke **zkracování výkonu služební povinnosti** docházelo z historického hlediska jednak v závislosti na branné soustavě, kterou stát při zajišťování své vnější bezpečnosti preferoval, jednak na bezpečnostní situaci a závazcích a ambicích státu v bezpečnostní politice. Toto krácení však naráží na limity efektivnosti výkonu služební povinnosti související se získáním odpovídající kvalifikace pro výkon služební povinnosti a jejím využitím v co nejdelším období průběhu vojenské nebo civilní služby.

Vytipovat **efekt povolání**, u kterých výkon služební povinnosti je neutrální nebo dokonce pozitivní, je poměrně náročné. V císařském Německu byla vojenská služba a instituce ozbrojených sil sice považována za „školu národa“,⁴⁶ ovšem k výkonu služební povinnosti se povolávalo výhradně podle požadavků ozbrojených sil. Teprve nedávno se na výkon služební povinnosti začalo pohlížet jako na nástroj politiky zaměstnanosti. Výkon služební povinnosti je jakýmsi pokračováním „povinné školní docházky“, které je spojeno s možností získat alespoň minimální praxi pro výkon vybraných povolání. Typickým povoláním, kde ozbrojené síly podporovali trh práce, jsou řidiči získávající praxi během vojenské služby.

Zdanění osob, které nevykonaly služební povinnost, a stejně tak jejich **kompenzace**, jestliže ji vykonaly, představuje politicky velmi lákavé řešení.⁴⁷ Ačkoliv **branná daň** jako nástroj zajištění spravedlnosti tady existuje již od dob zavedení všeobecné branné povinnosti,⁴⁸ její uplatňování je spojeno s neadekvátními administrativními náklady a zpravidla také s nízkým daňovým výnosem.

Omezit vliv výkonu služební povinnosti na příjmy, které zaměstnanci plynou od státu v případě jeho zaměstnaneckého poměru nebo dávek důchodového pojištění, je možné ve státech s centrálně řízenou ekonomikou nebo ve státech s rozvinutým systémem sociálního zabez-

pečení. Děje se tak prostřednictvím využití institutu tzv. **náhradních dob zaměstnání**, kdy výkon služební povinnosti je pro potřeby stanovení odměny za vykonanou práci započítán jako výkon praxe. Pro potřeby sociálního zabezpečení je pak tato doba započítána jako doba zaměstnání potřebná pro vznik nároku na dávku vyplácenou v tomto systému.

Stimulace zaměstnavatelů k uzavírání poměru s osobami „označenými“ brannou povinností je velmi problematická. Zaměstnavatelé mají sice povinnost zaměstnance uvolnit pro potřeby výkonu služební povinnosti a zachovat po dobu výkonu této povinnosti existující zaměstnanecký vztah, ale přirozeně, že za uvolněného zaměstnance potřebují náhradu. Je logické, že v případě selektivního charakteru branné povinnosti se snaží zaměstnance „označené“ brannou povinností diskriminovat. V tomto směru má stát jen velmi omezené možnosti jak této diskriminaci bránit. Prakticky jedinou možností je finanční kompenzace nebo zvýhodnění zaměstnavatelů zaměstnávajících osoby povinné výkonem služební povinnosti. To však zase prodražuje brannou povinnost.

Výše uvedené prvky se v praktické politice vzájemně kombinují. V České republice došlo k postupnému zkracování základní vojenské služby, a to ze dvou let na 18 měsíců a později na jeden rok. To bylo doprovázeno zkracování civilní služby určené násobkem délky trvání základní vojenské služby. Toto zkracování však nakonec narazilo na limit efektivnosti trvání povinné vojenské služby. Naopak žádnou roli v Česku nehrály kompenzace nebo zdanění občanů, kteří ne/vykonali služební povinnost. Otázka spravedlnosti nehrála ve vnitřní politice takovou roli jako např. v SRN nebo v Rakousku.

V prizmatu výše uvedených sedm bodů spoléhala konstrukce politiky výkonu branné povinnosti v České republice na koncept náhradních dob zaměstnání v oblasti sociálního zabezpečení, pocházející z doby centrálně řízené ekonomiky. Pro potřeby určení odměny za vykonanou práci u zaměstnanců ve veřejné správě a službách se obdobný koncept uplatňuje dodnes, když je výkon služební povinnosti považován za náhradní dobu pro potřeby určení zaměstnancovy praxe.⁴⁹

Institut náhradních dob byl uplatněn jak v zákoně č. 100/1998 Sb., *o sociálním zabezpečení*, tak v zákoně č. 155/1995 Sb., *o důchodovém zabezpečení* jako doba, kdy byl jedinec účasten důchodového pojištění. Zákony se však liší v mechanismu, jakým se „vyhýbají“ efektům I a II. V případě zákona č. 100/1998 Sb., *o sociálním zabezpečení* bylo rozhodným obdobím, z něhož se určoval průměrný měsíční výdělek pro potřeby stanovení výše důchodu, období 10 let před rokem, ve kterém vznikl nárok na důchod, z nichž se vybralo pět výdělkově nejlepších kalendářních roků. Nízké příjmy tak byly, např. v případě přiznání invalidního důchodu, u naprosté většiny případů vyloučeny. Na starobní důchod by pak výkon služební povinnosti neměl mít vůbec žádný vliv.

Zákon č. 155/1995 Sb., *o důchodovém pojištění*, který 1. ledna 1996 nahradil většinu ustanovení zákona č. 100/1988 Sb., *o sociálním zabezpečení*, rozšířil rozhodné období na dobu 30 kalendářních roků předcházejících roku přiznání důchodu, z nichž se pak váženým průměrem určoval výpočtový základ pro přiznání důchodu. Uvážíme-li minimální věkovou hranici pro povolání k výkonu služební povinnosti (18 let) a pro odchod do důchodu (60 let), pak v případě uplatnění zákona č. 100/1988 Sb., *o sociálním zabezpečení* nehrál, s výjimkou invalidního důchodu, příjmový propad jednotlivce během výkonu služební povinnosti v době míru žádnou roli. Ve druhém případě by tento příjmový propad mohl hypoteticky ovlivnit výpočtový základ u kategorie vysokoškoláků, kteří do aktivního ekonomického života vstupují později a výkon služební povinnosti jim bývá odkládán až po ukončení studia.

Při zpětném hodnocení politiky výkonu služební povinnosti v Česku si stát nedokázal poradit s omezením diskriminace osob předurčených pro výkon služební povinnosti. V souladu s § 125 zákona č. 65/1965 Sb., *zákoník práce* ve znění pozdějších předpisů refundoval zaměstnavatelům náhrady mzdy vyplácené v souvislosti se službou v ozbrojených silách nebo civilní službou, nedokázal však zabránit nezaměstnanosti u osob, které při odvodu „označil“ k výkonu služební povinnosti. Naopak od roku 1993, kdy ozbrojené síly přešly na doplňování z původních dvou na čtyři doplňovací termíny,⁵⁰ se situace těchto osob spíše zhoršila.

Před rokem 1993 byly ozbrojené síly doplňovány ve dvou termínech, a to na podzim a na jaře. V roce 1993 se tento rytmus rozložil na doplňování ozbrojených sil k 1. 1., 1. 4., 1. 7. a 1. 10. Tím se pro některé brance prodloužila doba od ukončení jejich přípravy na výkon povolání do jejich povolání k výkonu služební povinnosti, prodloužilo se období vymezené na obr. č. 3 body t_0 a t_1 , a zvýšila se tím celkově nejistota jejich ekonomického života po absolvování školy. Tento krok byl sice doprovázen zkrácením délky trvání základní vojenské služby z 18 na 12 měsíců, tj. doby vymezené na obr. č. 3 body t_1 a t_{1+x} , ale z ekonomického hlediska to pro některé brance neznamenalo zlepšení jejich ekonomického postavení.

2.2 Některé efekty a náklady výkonu služební povinnosti

Jak bylo ukázáno, aplikace teorie lidského kapitálu umožňuje analyzovat situace vznikající v souvislosti s uvalením branné povinnosti a zejména výkonu služební povinnosti ať už ve formě povinné vojenské služby, nebo služby civilní. To umožňuje konstruovat celou řadu hypotéz o ekonomické výhodnosti nebo nevýhodnosti uplatňování služební povinnosti v závislosti na počtu nástupních termínů, délce trvání jejího výkonu a specifikách místa jejího výkonu. To často vrhá jiné světlo na náklady a efekty, s kterými stát obhájí zachování branné povinnosti a zachování výkonu služební povinnosti. Neexistuje proto jednoznačné stanovisko, zda je branná povinnost společensky prospěšná, nebo škodlivá, ale spíše diskuse mezi jejími zastánci a odpůrci. Ta pak formuje postoje politických stran vyjádřené v jejich volebních programech a následně to umožňuje definovat vládní politiku.

Tab. č. 4: *Efekty a funkce vojenské a civilní služby v SRN*

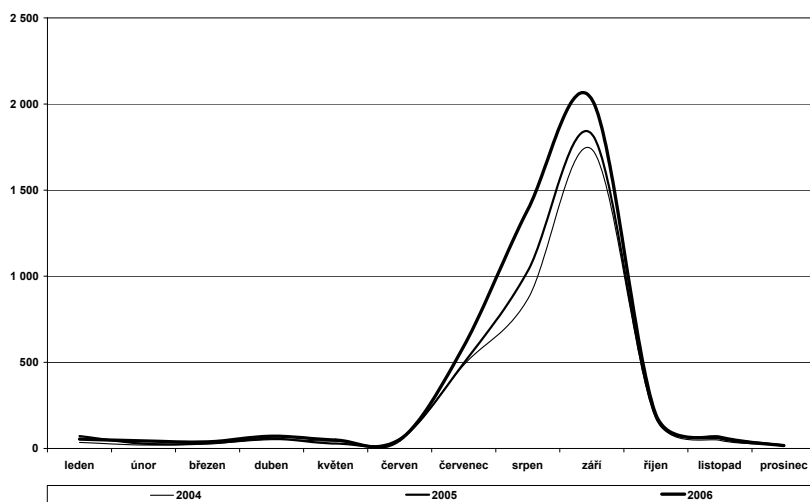
trvání služby	3 měsíce	4–6 měsíců	9 měsíců	12 měsíců
plánování života brance	nejsou problémy	dlouhá čekací doba	nejsou problémy	nejsou problémy
hospodářský efekt	zmenšení nezaměstnanosti	zvýšení nezaměstnanosti	nezaměstnanost u vojáků, kteří se nestanou vojáky na čas	zajištění zdroje po doplňování vojáků na čas
funkce vojenské služby	seznámení se s povoláním vojáka	seznámení se s povoláním vojáka	seznámení se s povoláním vojáka	seznámení se s povoláním vojáka
efekt vojenské služby	základní vojenské znalosti	základní vojenské znalosti	(voj. znalosti) omezené převzetí zákl. funkcí u vojska	(voj. znalosti) převzetí zákl. funkcí u vojska
funkce civilní služby	seznámení se s povoláním v soc. službách	seznámení se s povoláním v soc. službách	seznámení se s povoláním v soc. službách	seznámení se s povoláním v soc. službách
efekt civilní služby	praktikant	praktikant	omezený výkon práce	plný výkon práce

pramen: TOBIASSEN Peter; *Die Wehrpflicht gibt es ja nicht um ihrer selbst willen.* [www.zentralstelle-kdv.de]

Některá z témat vznikající v souvislosti s nastavením parametrů výkonu služební povinnosti v podobě vojenské nebo civilní služby ukazují tab. č. 4. Z ní vyplývá, že při trvání služební povinnosti do 12 měsíců přináší její výkon jen krátkodobý efekt. Efekty jsou silnější u civilní než u vojenské služby. Po 6 měsících není osoba ve výkonu civilní služby „zátěží“, ale lze využít její pracovní potenciál. To je dáno tím, že pracovní místa pro výkon civilní služby odpovídají jednak běžným civilním povoláním, např. sanitář, jednak tato povolání nevyžadují speciální kvalifikaci. Naopak výcvik v ozbrojených silách představuje sice přípravu na kvalifikačně nenáročná povolání, ale tato povolání nemají zpravidla civilní ekvivalent, např. střelec-operátor, a očekávaný efekt správného výkonu těchto služebních pozic se projevuje až po vybudování stereotypu jejich rutinního výkonu při skupinovém výcviku osádek, jednotek nebo celých vojenských útvarů. Z hlediska teorie lidského kapitálu se v tomto světle ztrácí efektivnost přípravy branně povinných vojáků v důsledku zkracování délky základní vojenské služby zejména u technicky rozvinutých ozbrojených sil

V souvislosti s problémem vzrůstající dlouhodobé nezaměstnanosti v sociálně-tržních ekonomikách ve střední Evropě začala služební povinnost postupně sloužit jako „přetlaková pojistka“ trhu práce umožňující absolventům krátkodobý únik z nezaměstnanosti a získání určitého minimálního druhu pracovní zkušenosti, kterou pak mohou využít v pozdějším řádném zaměstnání. Aby absolventská nezaměstnanost neměla devastující účinek, je důležité, aby osoba povinná výkonem služební povinnosti její výkon nastoupila co nejdříve po absolutoriu školy, nebo se pokusila nahradit takovýto výkon jinou služební alternativou. Tou se např. v SRN stal tzv. dobrovolnický rok.⁵¹ Jak ukazuje obr. č. 5, nejčastějším obdobím nástupu této aktivity je období konce posledních školních prázdnin.

Obr. č. 5: Nástup dobrovolnického roku v SRN v letech 2004 až 2006

pramen: www.zivildienst.de

Při trvání výkonu služební povinnosti do jednoho roku s možností ji nahradit nějakou zvláštní pracovní aktivitou vykonávanou ve prospěch společnosti plní vojenská nebo civilní služba jediný důležitý efekt. Tím je přivedení potenciální pracovní síly, potenciálních zaměstnanců, k povoláním typickým pro odvětví veřejného sektoru, na jejichž výkon se mladí mužové nepřipravovali, a o něž nebývá mezi občany zpravidla zájem. Povinná služba tak plní funkci nástroje zvláštního personálního marketingu.

V případě vojenské služby hovoří teorie o tom, že uplatňování branné povinnosti produkuje vojáky, kteří by se pro výkon vojenského povolání za jiných okolností nerozhodli.⁵² Na význam tohoto marketingového nástroje pro české ozbrojené síly ukazuje tab. č. 5. Ve vztahu k velikosti ozbrojených sil byl význam povinné vojenské služby v České republice zanedbatelný.

Tab. č. 5: *Vojáci základní služby a vojáci v záloze jako zdroj doplňování AČR v letech 1993 až 1999*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
základní služba	74	97	174	233	139	61	119
záloha	675	1 130	884	834	830	474	624
celkem doplněno	1 609	1 871	1 454	1 472	1 299	877	2 125

pramen: Černoch, Královec (2002)

Výkon civilní i vojenské služby je občas považován za období, ve kterém lze dospívajícího člověka socializovat. Jedinec po dobu průběhu této zvláštní životní zkušenosti získává a upevňuje si důležité návyky pro pozdější výkon řádného zaměstnání, podrobuje kritice svůj dosavadní systém hodnot. Podle Hendrycha: „*Vojna nevnáší do hodnotového světa mladých mužů převratné změny, posouvá však tento svět směrem k životnímu realismu, k jasnějším představám o tom, jak dosáhnout v životě spokojenosti.*“⁵³ Podle Hendrycha měla vojenská základní služba na mladé muže dlouhodobé pozitivní účinky v pracovním

životě: „Ti, kteří měli možnost působit na velitelských funkcích, se lépe prosazují v práci, umějí si získat autoritu a častěji se stávají vedoucími pracovníky, protože je na ně spolehnutí.“⁵⁴ K podobnému zjištění došly dokonce také americké studie.⁵⁵ Takový pozitivní ekonomický efekt mírového výkonu povinné vojenské služby však byl v USA nízký.⁵⁶

V konfrontaci s výše prezentovanou teorií lidského kapitálu výkon základní vojenské služby v České republice osoby povinné vojenskou službou příjmově nediskriminoval. Naopak, výkon velitelských funkcí během základní vojenské služby zvyšoval naději na vyšší příjmy v civilním povolání v důsledku „preferování“ takových osob pro vedoucí pozice, které jsou vždy lépe placené než ty řadové. Hendrychův závěr vyvozovaný na základě sociologického šetření je však sporný se závěry německého výzkumu. König na základě svého modelu vycházejícího z teorie lidského kapitálu dochází k názoru, že v SRN má výkon služební povinnosti negativní vliv na příjmy osob touto službou povinné.⁵⁷

S odkazem na rozdílný charakter výkonu civilní a vojenské služby, když osoby ve výkonu civilní služby nejsou soustředěny (kasernovány) do jednoho místa „odtrženého od civilního života“, nepobývají 24 hodin v kolektivu svých vrstevníků a nemají zpravidla možnost zastávat žádnou vedoucí pozici, je otázkou, zda civilní služba může přinést obdobné ekonomické efekty jako vojenská základní služba. Podle Hendrychových dlouhodobých výzkumů byli absolventi civilní služby v České republice většinou 3krát častěji bez práce než bývalí vojáci základní služby.⁵⁸ Výkon civilní služby je tedy příjmově poškozoval. Takový závěr měla rovněž pro civilní službu dříve zmíněná německá studie.

Přesto se v SRN objevuje oficiální názor, že z pohledu sociálního státu je dobré, když mladí muži podřizují na čas své životy práci pro hodnoty sociálního státu vykonávajíc civilní službu v odvětvích, která nejsou typicky mužská a jsou nuceni přijímat odpovědnost za zdraví a životy těch, o které pomáhají pečovat po dobu civilní služby.⁵⁹ Podle Sarvaše je tento názor platný pro společnost, kde mladí lidé jsou orientováni na

společnost a nechápu výkon civilní služby jako břemeno uvalené na ně společností, ale jako příspěvek k fungování společnosti, příspěvek k fungování sociálního státu.⁶⁰ Rozdíly mezi existujícím sociálním státem v SRN a Českou republikou pak Sarvaš prokazuje prostřednictvím srovnání názoru na to, jakou službu občané preferují podle své politické orientace. Jak je patrné z tab. č. 6, lidé v České republice preferovali o mnoho více žádnou službu, než tomu bylo v SRN nebo v Polsku.

Tab. č. 6: *Politická orientace a preference civilní a vojenské služby (v %)*

	civilní služba			vojenská služba			obě služby			žádná služba		
	L	S	P	L	S	P	L	S	P	L	S	P
Česká republika	17	16	16	43	28	27	28	44	45	12	12	12
SRN	58	35	13	6	11	30	33	52	55	3	2	2
Polsko	10	7	11	50	44	53	40	48	35	0	1	1

Poznámky:

L... levice

S... střed

P...pravice

pramen: Sarvaš (1997, tab. 4)

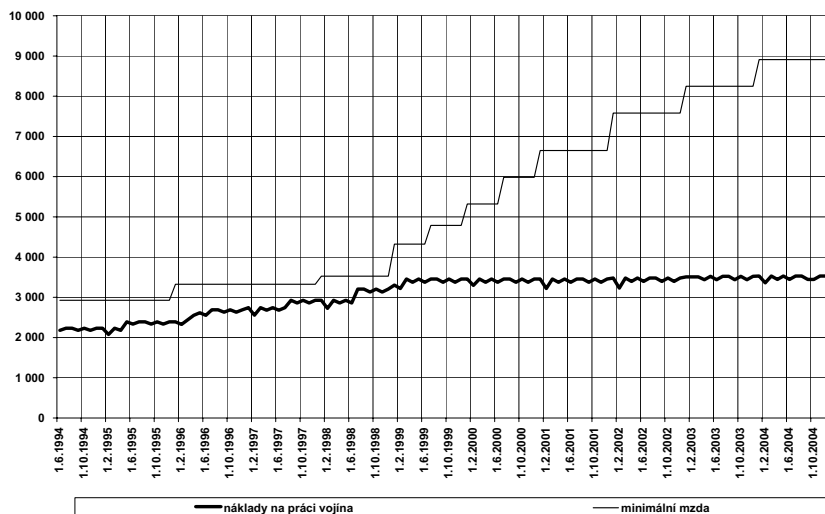
I přes výše uvedenou diskusi by neměla být branná povinnost odsuzována jako celek. Samotné odvoody totiž umožňovaly o branecké populaci jednoduše shromáždit reprezentativní údaje, které bylo možno využít i pro jiné účely, než byla branná povinnost. Jde zejména údaje o tělesných proporcích. Ty slouží nejen pro kontrolu životní úrovně obyvatelstva, ale také mohou pomoci výrobcům k tomu, aby přizpůsobili své výrobky proporcím typickým pro danou populaci. To se týká zejména výrobců nábytku, sedaček apod.⁶¹

Z ekonomického úhlu pohledu má jak vojenská, tak i civilní služba šetřit prostředky veřejných rozpočtů vynakládané na ozbrojené síly nebo odvětví zdravotnictví, sociálních služeb a ekologie. Mezi zastánci a odpůrci výkonu branné povinnosti je však veden spor o to, zda rozpočtové

úspory vyváží hospodářské ztráty vznikající v důsledku výkonu služební povinnosti, tedy zda výnos branné povinnosti jako daně v úkonech převyšší náklady spojené s její existencí.

Potenciál rozpočtových úspor v případě České republiky vyplývá z obr. č. 6, na kterém je srovnán vývoj minimálních přímých nákladů spojených s výkonem služební povinnosti vojína nebo občana ve výkonu civilní služby (služné, stravní dávka, pojistné na všeobecné zdravotní pojištění hrazené státem) a občana řádně zaměstnaného a odměňovaného na úrovni minimální mzdy při zanedbání částek pojistného na všeobecné zdravotní pojištění a sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti hrazeného zaměstnavatelem.

Obr. č. 6: *Minimální náklady na práci vojína a na práce v zaměstnaneckém poměru v České republice v letech 1994 až 2004 (v Kč/měsíc)*

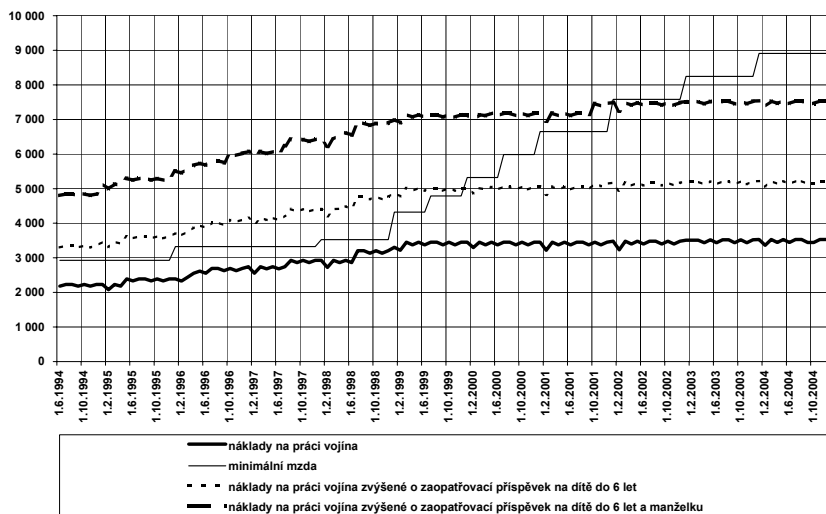

pramen: upraveno podle Pernica (2003, obr. č. 12)

Jak je patrné z obr. č. 6, po roce 1998 se potenciál rozpočtových úspor při výkonu služební povinnosti zvětšuje v důsledku růstu minimální mzdy. V logice konceptu nákladů ušlé příležitosti to však také znamená, že se zvětšují náklady ušlé příležitosti chápané jako rozdíl ploch pod křivkou vyjadřující růst minimální mzdy a křivkou vyjadřující nárůst přímých nákladů na práci vojína nebo osoby ve výkonu civilní služby.

V souvislosti s tím, že stát využívá uměle určené výše „odměny za vykonanou práci“ u osob ve výkonu služební povinnosti, která těmto osobám neumožňuje postarat se o osoby odkázané na ně výživou, a nemá také žádný zájem zlikvidovat jeho domácnost, je nucen k přerozdělování zdrojů získaných zdaněním směrem k domácnosti/rodině vojáka. V České republice měly v rámci systému státní sociální podpory nezaopatřené děti osob vykonávajících povinnou vojenskou službu nebo civilní službu, za kterou nenáleží náhrada mzdy/platu nebo jiný příjem, a manželky pečující o dítě do 4 let jeho věku, případně za určitých podmínek o dítě starší, nárok na **zaopatřovací příspěvek**.⁶² Jeho výše byla určována jako 0,67násobek částky na osobní potřeby příslušné osoby. To zvedalo přímé minimální náklady na práci vojína nebo osoby ve výkonu civilní služby na úroveň zachycenou na obr. č. 7.

Obr. č. 7: Minimální náklady na práci vojína zvýšené o zaopatřovací příspěvek a minimální mzda v letech 1994 až 2004 (v Kč/měsíc)

pramen: vlastní výpočet

Jak je zřejmé z obr. č. 7, vázat ve výkonu služební povinnosti osoby, na něž jsou odkázány výživou nezaopatřené dítě a manželka na mateřské nebo rodičovské dovolené, není pro stát příliš výhodné. Z pohledu nákladnosti systému státní sociální podpory se význam zaopatřovacího příspěvku postupně zmenšoval. To dokládá tab. č. 7. V roce 1996 se sice vyplacený zaopatřovací příspěvek přiblížil ke 3 % celkových výdajů státní sociální podpory, ale v dalších letech nedosahoval ani 0,1 % objemu těchto výdajů.

Tab. č. 7: *Zaopatřovací příspěvek v České republice v letech 1996 až 2004 a počet jeho příjemců*

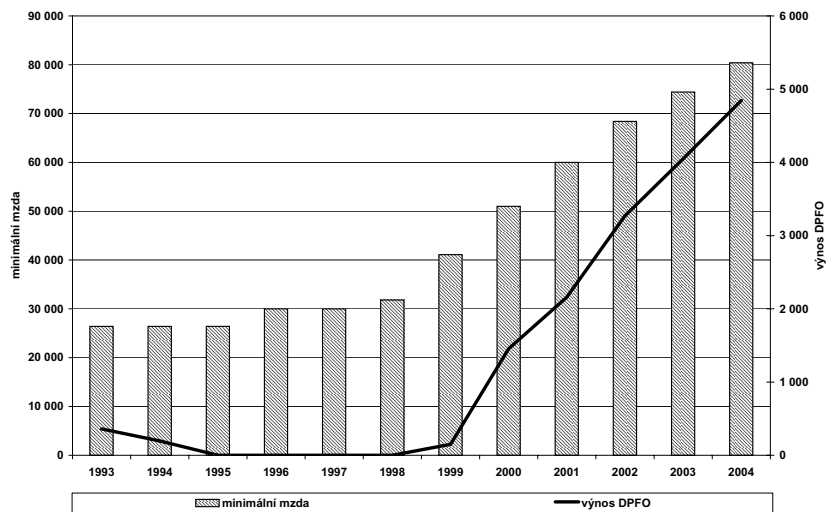
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
vyplaceno (mil. Kč)	29	23	20	16	15	14	12	6	3
počet příjemců	28 180	20 347	16 985	13 554	11 925	9 973	9 019	4 806	2 203

pramen: MPSV

Jedním z argumentů proti uplatňování služební povinnosti jsou ušlé daňové výnosy z příjmů osob vykonávajících služební povinnost. S ohledem na fakt, že osoby povolané k výkonu služební povinnosti byly v Česku jen zřídka osoby samostatně výdělečně činné, lze k odhadu těchto ztrát použít minimální mzdy, za kterou by mohly být osoby povolané k výkonu vojenské základní služby nebo civilní služby zaměstnány, a určení ročního výnosu daně z příjmu fyzických osob (DPFO) ze závislé činnosti.⁶³

K fiskálním ztrátám vzniklým brannou povinností by bylo také třeba připočítat ztráty vzniklé na výpadku pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění, které mají svou podstatou charakter daně. Pro potřeby našich úvah ovšem postačí, budeme-li se věnovat pouze DPFO. Výsledky fiskálních ztrát českého státu v letech 1993 až 2004 v případě DPFO při předpokladu svobodného, bezdětného zaměstnance uplatňujícího nezdánitelnou částku na poplatníka ukazuje obr. č. 8.

Obr. č. 8: Roční minimální mzda a výnos DPFO na jednotlivce v Česku v letech 1993 až 2004 (v Kč)

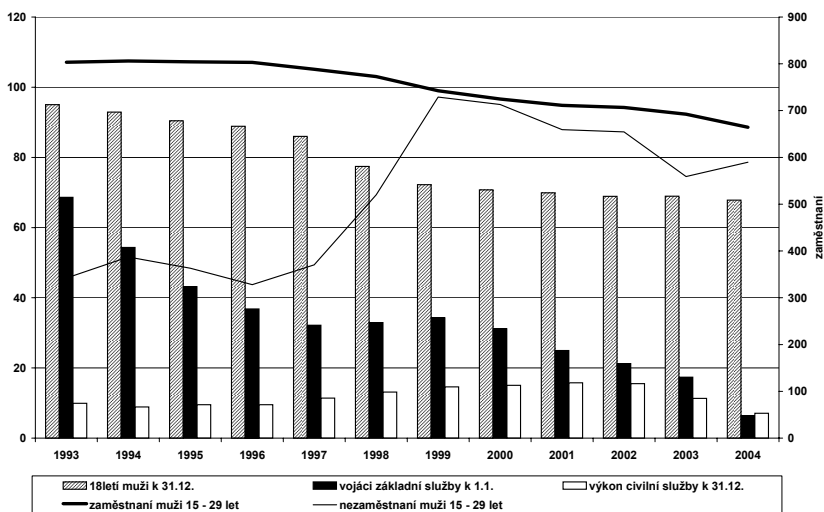
pramen: vlastní výpočet

Z obr. č. 8 je patrné, že výnos DPFO ze závislé činnosti se stal významnějším až s růstem minimální mzdy při zachování parametrů pro její výpočet. V letech 1995 až 1998 dokonce neexistoval žádný alternativní výnos DPFO ze závislé činnosti zaměstnaných za minimální mzdu, proto výkon služební povinnosti mohl generovat v ekonomice náklady ušlé příležitosti jen hypoteticky. Ve vztahu k faktu, že v této době také začala velmi dynamicky vzrůstat nezaměstnanost mužů v kategorii 15 až 29 let, jak to zachycuje obr. č. 9, byly daňové ztráty zapříčiněné brannou povinností opravdu minimální.

Vzrůst této nezaměstnanosti nelze v žádném případě přičítat na vrub výkonu služební povinnosti. Šlo o strukturální změny v české ekonomice. Jak vyplývá z obr. č. 9, v letech 1996 až 1999 vzrostla prudce nezaměstnanost mužů ve věkové skupině 15 až 29 let, přestože na trh práce přicházely stále slabší populačně ročníky. V této době klesaly

šance absolventů škol na brzký zisk zaměstnání. V této situaci mohl výkon služební povinnosti představovat pro mladé muže možnost krátkodobého úniku z nezaměstnanosti.

Obr. č. 9: Výkon služební povinnosti a ne/zaměstnanost mužů ve věku 15 až 29 let v Česku v letech 1993 až 2004 (tis. osob)

pramen: MO ČR, MPSV, ČSÚ (2006)

V souvislosti s vývojem nezaměstnanosti zachyceným na obr. č. 9 se dříve prezentované Hendrychovy závěry o ekonomickém přínosu výkonu služební povinnosti v Česku nezdají již tak optimistické. Jeho výzkumy nezohledňovaly trend vývoje situace na trhu práce. Byla-li délka civilní služby 1,5násobkem délky trvání vojenské základní služby, ocitla se osoba po skončení výkonu civilní služby v jiné situaci na trhu práce, než branec po skončení základní vojenské služby, se kterým ve stejném okamžiku nastupovala výkon své služební povinnosti. Ve vztahu k datování Hendrychova výzkumu právě do období let 1995 až

1998 a trendu vývoje trhu práce spočívala ekonomická výhoda povinné vojenské služby před civilní službou v tomto období v délce jejího trvání.

K nákladům výkonu služební povinnosti je třeba započítat také náklady vyplývající z potřeby obsluhy (správy) výkonu služební povinnosti. Jde o náklady určené na provoz správního aparátu ve správních okresech, tzn. náklady na provoz územních vojenských správ, referátů okresních úřadů a později obcí s přenesenou působností. Tyto náklady lze jen obtížně vyjádřit, protože jejich určení bylo ve skutečnosti určením rozpočtových prostředků podporujících zaměstnanost ve státní správě.

Explicitně však byly sledovány výdaje státního rozpočtu, jejichž příjemci byly přímo osoby ve výkonu služební povinnosti nebo jejich zaměstnavatelé. Jednalo o náklady sledované na rozpočtových položkách rozpočtové skladby. Informativní přehled o těchto nákladech v závěru trvání výkonu služební povinnosti udává tab. č. 8.

Tab. č. 8: Náležitosti osob vykonávajících služební povinnost v České republice v letech 2001 až 2004 (v tis. Kč)

	2001	2002	2003	2004
vojenská služba	129 222	130 027	87 775	38 067
civilní služba	5 274	5 853	2 421	1 000
celkem	134 496	135 880	90 196	39 067

pramen: MF ČR

3

CIVILNÍ SLUŽBA, STÁT A TRH

Fenomén civilní služby je jednoznačně spojen s existencí demokratického státu, ovšem přijetí názoru odmítajícího vojenskou službu není závislé na společenském zřízení. S řešením tohoto problému se proto musely vypořádat také státy tehdejšího socialistického bloku, a to především díky tlaku demokratického světa na respektování lidských práv.

Každý ze států se vyrovnával s fenoménem civilní služby podle svých podmínek. Tato kapitola se soustředí na komparaci přístupů zvolených vládami demokratických států působících v podmínkách smíšeného tržního hospodářství a států dřívějšího socialistického tábora působících v podmínkách centrálně řízené ekonomiky při vypořádávání se s problémem odmítání služby ve zbraní a při využívání potenciálu pro sociální politiky, který je v institutu civilní služby skryt.

Při komparacích je pozornost věnována uplatňovanému modelu obsluhy civilní služby, vývoji tohoto modelu a využívání civilní služby pro potřeby některých státních politik, zejména sociální politiky.

3.1 Civilní služba v příkazové a smíšené ekonomice

Jak již dříve vyplynulo z výkladu, výkon služební povinnosti vlastně představuje odvod daně v úkonech, kterou na jejího poplatníka uvalil stát na základě jeho schopnosti tuto daň odvést.⁶⁴ Platnost této premisy je nezávislá na hospodářském systému a společenském zřízení, ve kterých je tento druh daně na občany uvalen. Co se však liší, jsou ideologické a pragmatické důvody pro uplatňování služební povinnosti. I proto se fenomén „nevojenské služby“ vyvíjel po 2. světové válce jinak v zemích s příkazovou ekonomikou, tj. v socialistických státech, a jinak v zemích s ekonomikou smíšenou, tj. ve státech demokratických.

Zatímco socialistický stát využíval „služby beze zbraně“ jednoznačně k řešení vlastních hospodářských problémů příkazové ekonomiky, v demokratických zemích neměla tato služba z počátku žádný významný společenský nebo ekonomický účel. Až teprve s rostoucím zájmem mladých mužů o vykonání civilní služby a praktickým uplatňováním politiky sociálně orientovaného státu se civilní služba postupně stávala významným nástrojem státní politiky zasahujícím několik politik.

Jak bylo uvedeno již dříve, socialistické státy pojem civilní služby státy neznaly. Mohli-li občané podrobení výkonu služební povinnosti vykonávat službu, jež nebyla zaměřena ryze vojensky, pak se jednalo většinou o vojenskou službu beze zbraně. Ta byla zaměřena na pomoc socialistickému hospodářství. K této službě byly osoby podrobené vojenské službě zpravidla nuceny. Jen zřídka existovala právní možnost, kdy by se mohly pro tuto službu samy rozhodnout z důvodu přesvědčení nebo náboženského vyznání. Muži byli většinou pro takovou službu předurčení odvodními komisemi.

Ve střeoevropských zemích tehdejšího socialistického tábora umožňovala vojenská služba zorganizovat pracovní sílu na vojenských principech v průmyslových odvětvích, kde se to nedařilo v důsledku

působení „tržních sil“. Odvětví dobývání surovin nebo stavebnictví měla ve svých plánech stanovena ambiciózní cíle, ovšem potýkala se s problémem nedostatku pracovní síly potřebné pro jejich splnění, která byla navíc odčerpávána poměrně velkými potřebami ozbrojených sil předurčených k obraně socialistického státního zřízení. Východiskem z této situace byl vznik vojenských pracovních jednotek, určených pro dobývání uhlí, nebo stavebních jednotek, do kterých byly zařazováni pracovníci z problémových klíčových ekonomických odvětví povinné vojenskou službou.

Počet osob v těchto jednotkách byl ovšem nedostačující, a tak pro službu v nich byly využity i osoby, které by jinak v demokratickém státě nebyly vůbec povolávány do vojenské služby. Ba co více, tyto pracovní jednotky lidově demokratických států se v 50. letech 20. století staly nástrojem politické perzekuce určitých povolání či nežádoucích společenských vrstev.⁶⁵ Dělo se tak v Polsku, Maďarsku či Československu.

V Polsku byly takové jednotky (bataliony rabocze, bataliony górnicze, bataliony budowlane) vytvořeny v roce 1949 a později v roce 1950 byla zavedena kategorie náhradní vojenské služby, jež spočívala ve vojenském výcviku a vykonávání prací ve prospěch obranyschopnosti státu a národohospodářských plánů. K této službě byly určeny osoby na základě ideologických hledisek: majetkových, minulostních, politických a státo-bezpečnostních.⁶⁶

V Maďarsku byly v roce 1951 zřízeny útvary pracovní služby, jenž byly součástí ženíjního vojska. K nim se zařazovalo na základě těchto hledisek: třídní původ, politická spolehlivost, morální stav, styky s příbuznými v zahraničí a sociální poměry. Vedle stavebních a báňských jednotek vznikly také jednotky určené pro nasazení v zemědělství.⁶⁷

V Československu se započalo s výstavbou vojenských pracovních jednotek již v roce 1948. Systém zařazování do těchto jednotek se však „rozběhl“ až s rokem 1951, kdy odvodní komise začaly klasifikovat brance podle modifikované a rozšířené klasifikační stupnice. K původní klasifikaci přibýly nové klasifikační stupně vyjadřující potenciál od-

vedeného brance. Jednalo se o klasifikaci Cj – schopen pro těžkou fyzickou práci a Cd – schopen pro středně těžkou fyzickou práci. K těmto stupňům později přibyla klasifikace E – politicky nespolehlivý.⁶⁸

Výsledkem rozšíření odvodní klasifikační škály bylo zvýšení procenta odvedených v daném odvodním ročníku. Zatímco v armádě předválečného Československa bylo v průměru odváděno 80,4 % branců daného populačního ročníku, se zavedením „sovětského přístupu“ se podařilo odvést až 90 % branců. Zbytek do 100 % připadal na zdravotně nezpůsobilé osoby.⁶⁹ Rozsah jevu pracovních (perzekučních) jednotek v 50. letech 20. století zachycuje ilustrativně tab. č. 9.

Tab. č. 9: Perzekuční jednotky v Československu, Maďarsku a Polsku

Rok	Československo	Maďarsko	Polsko ^{a)}
1. 12. 1948	(4): ^{b)} 300/300 ^{c)}		
1. 12. 1949	(4): 600/600		(4): 5 000
1. 12. 1950	(8): 9 990/7 780		(10): 12 000
1. 12. 1951	(17): 23 113/20 967	(14): 4 300	(19): 23 000
1. 10. 1952	(20): 27 679/25 000	(14): 9 819	(21): 25 000
1. 11. 1953	(9): 35 502/9 000	(16): 11 817	(25): 27 000
1954	(4): 24 000/4 000	(15): 10 000	(23): 28 824
1. 12. 1955			(23): 28 438
1956		(24): 12 695	(23): 35 036
1. 1. 1957			(?): 22 000
1. 10. 1958			(?): 8 658
1. 1. 1959			(?): 3 450

Poznámky:

a) Bez stavebních jednotek

b) Číslo v závorce označuje počet jednotek

c) Číslo ve jmenovateli označuje počet vojáků s klasifikací E – „politicky nespolehlivý“ údaje uvedené kurzívou jsou odhady

pramen: Bílek (1997)

Zánikem perzekučních jednotek však v Československu nezankla možnost vykonat službu beze zbraně. Technické jednotky se transformovaly na regulérní součásti ozbrojených sil vytvářející tzv. vojenské stavebnictví.⁷⁰ K zániku těchto netradičních vojenských prvků dochází až po roce 1990 s transformací ozbrojených sil. Poslední taková jednotka stavebního vojska, 101. silniční a stavební prapor, ukončila v České republice svou činnost v roce 1995 po dostavbě učebních hal v areálu vojenských škol ve Vyškově.⁷¹

Výjimkou v socialistické střední Evropě byla NDR. Vzhledem k tomu, že v důsledku demobilizace, denacifikace a demilitarizace německého území nedisponovala až do roku 1962 ozbrojenými složkami, které by byly doplňovány s pomocí branné povinnosti, nemohla vojenské služby ani využívat pro hospodářské účely, ani zneužívat pro politickou perzekuci v počátcích budování svých socialistických základů. Nicméně po zavedení branné povinnosti zavedla 7. 9. 1964 institut vojenské služby beze zbraně vykonávané u stavebních jednotek. Tento druh vojenské služby mohli volit branci, odmítající službu se zbraní z důvodu přesvědčení.⁷² Motivací takového „smířlivého“ přístupu k brancecké populaci v NDR byl pravděpodobně strach z toho, že by se branci odmítající vojenskou službu ve zbraní mohli této službě vyhnout emigrací. NDR se s fenoménem emigrace potýkala dlouhodobě⁷³ a jen stěží si proto mohla dovolit přicházet o svou pracovní sílu.

Samotný únik před plněním služební povinnosti v podobě emigrace je rozšířen i u demokratických států, které se „vzpírají“ uznat právo osob na odmítnutí vojenské služby. To byl případ Řecka. Ačkoliv Řecko od roku 1977 umožňovalo vojenskou službu beze zbraně, v 90. letech 20. století evidovalo přes 30 tisíc emigrantů známých pod označením Anypótakti, kteří prchli ze své země před výkonem branné povinnosti. Teprve v roce 1998 byl v Řecku zaveden institut civilní služby a utečencům před brannou povinností byla nabídnuta možnost vyplatit se z plnění služební povinnosti.⁷⁴

V důsledku rozpadu komunismu ve střední Evropě akceptovala většína nově zvolených demokratických vlád Úmluvu o ochraně lidských

práv a základních svobod a umožnila výkon plnohodnotné náhrady za povinnou vojenskou službu v podobě civilní služby. Demokratické vlády těchto států také v souvislosti s přechodem od příkazové ekonomiky k ekonomice tržní, či spíše ke smíšené ekonomice, zpravidla deklarovaly, že budou tuto ekonomiku orientovat jako sociálně-tržní hospodářství.

V souvislosti s potřebou tvorby a udržování míst pro výkon civilní služby a její využívání ve prospěch občanské společnosti, organizace péče o osoby ve výkonu civilní služby a informování zájemců o tuto službu lze rozeznávat dva modely takovéto obsluhy. Jde o státně-správní a participační (samosprávný) model obsluhy civilní služby. V obou modelech je možnost vykonat civilní službu pojímána buď jako výjimka, nebo jako plnohodnotná alternativa. Je-li civilní služba chápána jako výjimka z výkonu vojenské služby, je projevená vůle osoby usilující o civilní službu přezkoumávána úřední komisí. O civilní službu se tedy žádá. V opačném případě je vůle vykonat civilní službu vyjádřena prohlášením odvedence. O pojetí civilní služby jako výjimky nebo alternativy rozhoduje potřeba státu zajistit vnější bezpečnost, tzn. požadavky ozbrojených sil na jejich doplňování.⁷⁵

Státně-správní model obsluhy civilní služby kopíruje model organizace obsluhy branné povinnosti s tím rozdílem, že správou na úseku organizace výkonu civilní služby jsou pověřeny nevojenské správní orgány. Při aplikaci státně-správního modelu se na obsluze civilní služby zúčastňuje ministerstvo vnitra a jemu podřízené územně-správní orgány. Do organizace je také zapojen ústřední správní orgán mající ve své působnosti otázky zaměstnanosti či sociálních věcí. Tento model byl uplatněn v České republice a na Slovensku.

V určitých případech může být vytvořen zvláštní úřad v působnosti buď ministerstva vnitra, nebo ministerstva s působností na úseku zaměstnanosti či sociálních věcí. Cílem činnosti tohoto úřadu je vyhledávat místa pro výkon civilní služby a provádět základní přípravu osob povinných civilní službou pro výkon činností v průběhu civilní služby. Dá se také hovořit o tom, že tato centrála organizuje „trh“ civilní služ-

by, když zprostředkovává poptávku po osobách povinných výkonem civilní služby a jejich nabídku práce.

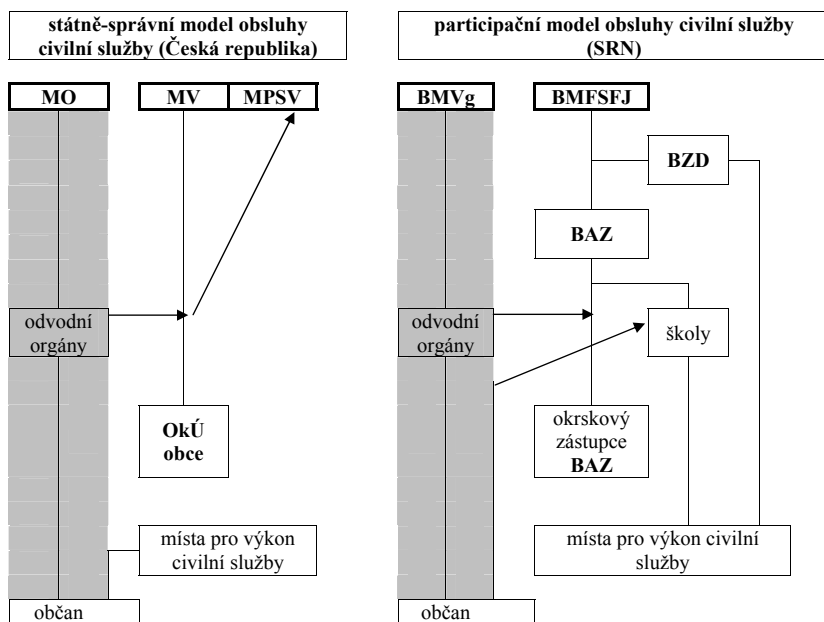
Participační model obsluhy civilní služby je rozšířeným státně-správním modelem o participační prvek. V něm jsou zastoupeny instituce dotčené civilní službou. Tento prvek mnohdy přímo hájí zájmy osob ve výkonu civilní služby. Má možnost připomínkovat právní normy týkající se podmínek výkonu civilní služby a má i možnost svou činností působit přímo na politické strany. V tomto směru je partnerem jak státní správy, tak také občanů odmítajících vojenskou službu a volících její alternativu. Tento model se uplatňuje v SRN a v Rakousku, kde takové participační prvky existují v podobě poradních orgánů zřizovaných v působnosti ministerstva odpovědného za výkon civilní služby.

Participační prvek se např. v SRN (Beirat für den Zivildienst) podle zákona skládá:⁷⁶

- ze sedmi zástupců organizací zabývajících se hájením zájmů osob ve výkonu civilní služby a osob odpírajících službu ve zbrani – čtyři z nich musí být v aktivní službě;
- ze sedmi zástupců organizací, které umožňují vykonávat civilní službu;
- po jednom zástupci evangelické a katolické církve;
- po jednom zástupci odborových organizací a svazu zaměstnavatelů;
- ze dvou zástupců spolkových zemí;
- z jednoho zástupce komunálních svazů.

Srovnání státně-správního a participačního modelu obsluhy civilní služby v případě České republiky a SRN zachycuje obr. č. 10.

Obr. č. 10: Státně-správní a participační model obsluhy civilní služby

MO... Ministerstvo obrany ČR
 MV... Ministerstvo vnitra ČR
 MPSV... Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
 OkÚ... okresní úřady

BMVg... Bundesministerium der Verteidigung
 BMFSFJ... Bundesministerium für Familie,
 Senioren, Frauen und Jugend
 BZD... Beirat für den Zivildienst
 BAZ... Bundesamt für den Zivildienst

Činnost centrálních organizujících civilní službu a participačních prvků je velmi důležitá. Oba prvky přispívají nejenom k využití potenciálu, který pro blaho občanské společnosti a cíle sociálního státu představuje civilní služba, ale také svým působením na politiky brání tomu, aby se výkon služební povinnosti stával diskriminujícím. V určitém slova smyslu zabezpečují „regulaci spravedlnosti“ výkonu civilní služby. Tento problém vystupuje do popředí hlavně v souvislosti s proměnlivostí demografického vývoje a rigiditou kapacit určených pro obsluhu výkonu služební povinnosti v ozbrojených silách a nebo mimo ně.

V tomto ohledu lze spravedlnost výkonu služební povinnosti prakticky regulovat prostřednictvím změn v odvodových kritériích, rozšířením kapacit pro výkon služební povinnosti a délkou trvání výkonu služební povinnosti. Jak zafungovala tato regulace v praktické politice SRN v případě prvního a druhého uvedeného nástroje, to ukazovala již tab. č. 2. Tab. č. 10 prezentuje, jakým způsobem se mění propustnost soustavy určené pro výkon civilní služby v případě manipulace s délkou trvání výkonu civilní služby.

Tab. č. 10: Kapacita obsluhy civilní služby v SRN v letech 1961 až 2006

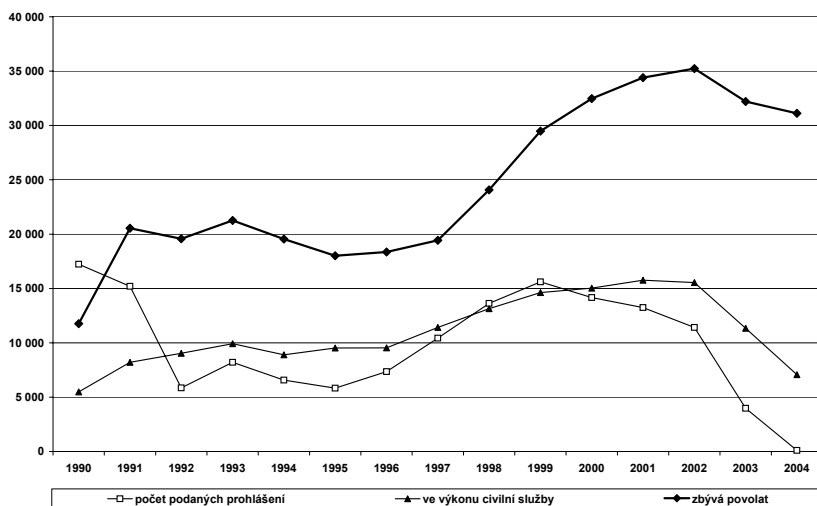
rok	Počet zaměstnavatelů	Počet pracovních míst	Počet osob ve výkonu civilní služby	Počet žádostí o výkon civilní služby	Délka trvání civilní služby (měsíce)
1961	300	1 000	574	3 804	15
1971	3 978	7 956	6 149	27 657	18
1975	6 145	24 214	15 105	32 565	16
1980	11 190	47 099	31 872	54 193	20
1985	15 129	69 066	47 351	53 907	15
1990	22 439	120 735	89 051	74 309	15
1995	35 141	171 819	130 080	160 493	15
2000	39 885	190 222	119 445	172 000	15
2002	40 547	188 619	111 681	189 644	10
2003	40 452	159 067	103 948	170 726	10
2004	39 817	150 793	82 046	154 163	9
2005	39 817	144 054	68 392	139 536	9
2006	38 413	129 016	62 132	140 756	9

pramen: www.zivildienst.de

Problém prezentovaný tab. č. 10 připomíná chybu, kterou trpěla civilní služba v České republice. Díky tomu, že délka trvání výkonu civilní služby byla určena jako 1,5násobek trvání základní vojenské služby a státně-správní model obsluhy civilní služby nebyl schopen zvýšit počet míst určených pro výkon civilní služby, začal od roku 1997 prudce růst počet osob čekajících na výkon civilní služby. Jak je patrné z obr. č. 11, díky tomu pak stát v důsledku ukončení mírového výkonu branné povinnosti

k 31. 12. 2004 nakonec odpustil více než 30 tisícům mužů výkon civilní služby. Logické proto bylo zkrátit délku trvání civilní služby, zatraktivnit vojenskou službu nebo zavést další alternativy pro výkon civilní služby. Tím by došlo nejen ke zvýšení spravedlnosti výkonu služební povinnosti, ale také k omezení negativního vlivu výkonu služební povinnosti na ekonomický život osob podrobených branné povinnosti.

Obr. č. 11: Civilní služba v České republice v letech 1990 až 2004

pramen: MPSV

Fenomén civilní služby vždy zaniká s ukončení mírového výkonu branné povinnosti, tzn. s plnou profesionalizací ozbrojených sil. Bývalé socialistické státy však na rozdíl od sociálních států, jako je SRN nebo Rakousko, neměly zájem na využití potenciálu civilní služby pro sociální politiku. Jak vyplývá z tab. č. 11 a obr. č. 11, Česká republika místo zkrácení délky civilní služby na konci 90. let 20. století, kdy narost počet osob povinných civilní službou, nakonec raději odpustila více než 30 tisícům mladých mužů výkon jejich služební povinnosti jako důsledek plné profesionalizace ozbrojených sil od 1. 1. 2005.

Tab. č. 11: Délka základní vojenské služby a její náhrady u vybraných států (měsíce)

stát	1984		1991		2001		2007	
	základní vojenská služba	náhrada vojenské služby	základní vojenská služba	náhrada vojenské služby	základní vojenská služba	náhrada vojenské služby	základní vojenská služba	náhrada vojenské služby
Belgie	10	10/15/20a)	10–12	15–24	-	-	-	-
SRN	15	20	12	15	9	10	9	9
Dánsko*)	9	11	9–12	9	4–12	4–12	4	4
Francie	12	24	12	24	-	-	-	-
Řecko	24–33	48	12–18	-	14/16/17	+12/18e)	12/15	+12/15
Itálie	12	20	12	12	10	10	-	-
Nizozemsko	14	19	12–15	18	-	-	-	-
Norsko*)	12	16	12–15	16	12	14	12	12
Švédsko*)	7,5	420 dnů	7,5–15	14	3–15	3 – 10	7,5	7,5
Španělsko	15	30	12	18	9	9	-	-
Bulharsko	24–36	60b)	18–36	60	6/9d)	12/18d)	6/9d)	12/18d)
ČSSR/ČSFR/ČR	24	-	18	27	12	18	-	-
NDR	18	18c)	-	-	-	-	-	-
Polsko	24–48	-	18–24	36	12	21	12	21
Rumunsko	16–24	-	12–24	-	12	24	-	-
Maďarsko	24	-	18	18	9	15	-	-
SSSR/Rusko	24–36	-	24–36	36	12/24d)	-	24	36–42f)

Poznámky:

a) Služba beze zbraně, civilní ochrana, civilní služba

b) Těžba rudy

c) Stavební jednotky (Bausoldaten)

d) Kratší doba platí pro vysokoškoláky

e) Základní doba vojenské služby + 12 měsíců pro dobrovolnickou službu nebo + 18 měsíců pro civilní službu

f) Kratší délka trvání civilní služby je v odvětví obrany, delší délka trvání civilní služby je služba v působnosti ministerstva práce

*) Státy s miliční brannou soustavou

pramen: Reiter (1991), Truppendienst (1984, S. 421), BAZ (2002), Běloševský (2003)

3.2 Sociální stát a civilní služba

Tak jako je všeobecná branná povinnost občas považována za dítě novodobé demokracie,⁷⁷ lze civilní službu považovat za dítě sociálního státu a do určité míry i dítě studené války. K rozšíření institutu civilní služby totiž nepřímo přispěla i hrozba válečné konfrontace spojená nutností udržování masových armád. Vojenské odvody nabídly sociálnímu státu stojícímu na základech sociálně-tržního hospodářství využívat potenciál branné povinnosti také pro uskutečňování vlastní sociální politiky.

Konskripce prováděná ve prospěch mírového života státu na jedné straně umožňuje např. v SRN nebo Rakousku poskytovat individuální sociální služby a pomoc menšinám, které by za normálních okolností byly vyloučeny z běžného života.⁷⁸ Na druhé straně to vládám velmi komplikuje rozhodování o opuštění branné povinnosti, na které je výkon civilní služby založen.

Samotný postoj vlád jednotlivých evropských zemí k civilní službě a mírové využívání jejího potenciálu pro potřeby a cíle sociálního státu prochází během trvání institutu civilní služby v dané ekonomice postupným vývojem. Ten lze rozdělit do tří období. Jedná se o:

- Období zavedení institutu civilní služby jako nevojenské alternativy výkonu služební povinnosti.
- Období příležitostného využívání civilní služby pro vnitrostátní politiku.
- Období pokročilé integrace civilní služby do státní politiky.

K **zavedení institutu civilní služby** došlo ve většině států na základě jejich akceptace mezinárodního závazku umožnit nevojenskou službu občanům, kteří odmítají službu v ozbrojených silách z důvodu jejich přesvědčení nebo víry. V období zavedení institutu civilní služby není

potenciál tohoto institutu vládami nijak využíván. Pro obsluhu civilní služby je použit státně-správní model a „čistota úmyslu“ osob odmítajících vojenskou službu je zpravidla posuzována zvláštní komisí. Zohledňovány jsou zejména zájmy ozbrojených sil při zajištění dostatku vojáků pro potřeby obrany státu. Institut civilní služby byl u většiny západoevropských států zaváděn v době studené války.

Období příležitostného využívání civilní služby pro vnitrostátní politiku začíná okamžikem, kdy vláda má zájem na využití potenciálu osob povinných civilní službou ve veřejném sektoru při zajišťování veřejných statků a služeb, avšak civilní službu nepovažuje za nástroj, s jehož pomocí by mohla realizovat některou z vnitrostátně orientovaných politik. Pro obsluhu civilní služby je použit státně-správní model a rozhodnutí osob, které chtějí vykonat civilní službu není přezkoumáváno žádným zvláštním orgánem. K výkonu civilní služby jsou osoby určovány na základě jejich prohlášení o tom, že z důvodu přesvědčení nebo víry nechtějí vykonat základní vojenskou službu. Požadavky ozbrojených sil na jejich doplňování nehrají důležitou roli, důležitý je respekt státu k právu člověka odmítnout službu ve zbrani.

Období integrace civilní služby do státní politiky začíná tehdy, když se začíná objevovat požadavek na zavedení participačního modelu obsluhy civilní služby a vláda začne účinněji využívat služební povinnosti pro potřeby své politiky. Mezi tyto politiky patří především sociální politika, politika zaměstnanosti a bezpečnostní politika. Období integrace civilní služby do státní politiky vrcholí zavedením participačního prvku do existujícího státně-správního modelu obsluhy civilní služby. Tento prvek umožňuje uplatňovat vliv institucí veřejného sektoru využívajících civilní službu pro realizaci vlastní činnosti. Tato činnost je zpravidla také podporována ze strany státu a politické reprezentace. Při další prohlubující se integraci civilní služby do státní politiky bývá v případě profesionalizace ozbrojených sil problém plnohodnotně nahradit činnost osob vykonávajících civilní službu nebo její alternativy. Civilní služba se stává překážkou rychlého uskutečnění plné profesionalizace ozbrojených sil.

Při zavedení institutu civilní služby pravděpodobně nikdo nepředpokládal, že by tento institut nevojenské služby mohl být využit při realizaci některé ze státních politik. Sama existence tohoto právního institutu šla proti logice politiky brannosti. Přesto si postupem času civilní služba našla své místo ve vládních politikách. K takovému využití předurčovala civilní službu struktura míst, kde bylo možno civilní službu vykonávat. Takovou strukturu zachycuje na případu SRN tab. č. 12.

Jak lze soudit z tab. č. 12, je možno civilní službu využít při realizaci sociální politiky a také politiky zaměstnanosti. V případě sociální politiky je civilní služba jejím důležitým doplňkem. Využití potenciálu osob ve výkonu civilní služby umožňuje realizovat politiku integrace osob těžce zdravotně postižených a jejich rodin do normálního společenského života. Osoby ve výkonu civilní služby působí jako osobní asistenti těžce zdravotně postižených osob, pečují o těžce zdravotně postižené děti a ulehčují tak jejich rodičům, pracují v pečovatelské službě a vykonávají jiné pomocné práce v sociální oblasti ve prospěch sociálně vyčleněných menšin.

Tab. č. 12: Místa pro výkon civilní služby v SRN podle činnosti v letech 1987 až 2006

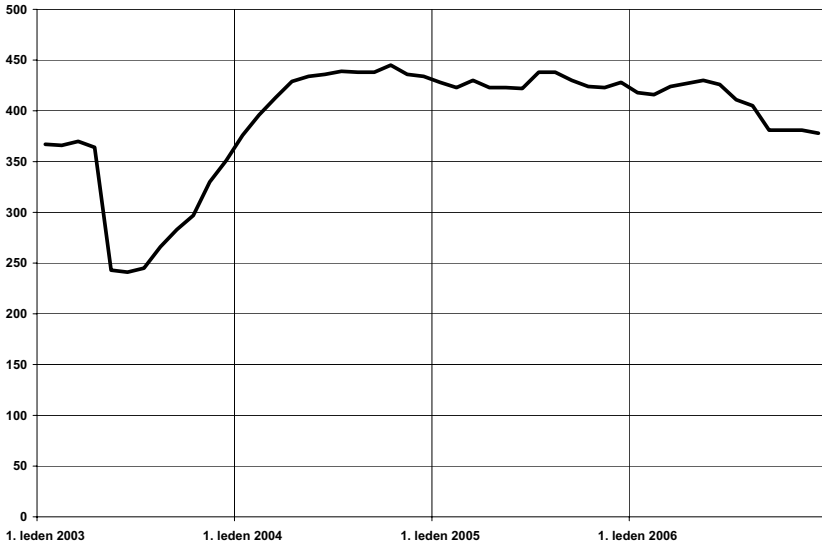
	1987	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2004	2005	2006
Sociální péče a pečovatelská služba	53 786	55 593	61 065	80 329	85 409	96 797	107 374	112 347	93 303	86 204	77 403
Řemeslná činnost	10 680	12 972	14 795	22 454	22 368	23 216	23 343	23 622	20 163	18 904	17 684
Zahradnické a zemědělské činnosti	1 702	2 004	2 146	4 579	4 042	4 049	4 111	4 145	3 271	2 922	2 658
Obchodní a správní činnosti	1 257	1 098	1 031	1 156	1 744	2 222	2 180	2 189	1 093	918	881
Činnosti v oblasti zaopatřování osob	3 973	4 962	5 628	8 149	8 687	9 183	9 239	9 453	8 242	7 787	7 293
Ochrana životního prostředí	1 423	1 731	2 102	5 050	6 302	6 236	6 116	6 240	4 629	4 133	3 902
Rozvážková služba	2 381	2 757	2 919	3 263	3 156	3 026	2 625	2 577	2 043	1 886	1 719
Převoz nemocných a záchraná služba	8 450	9 639	10 094	11 407	10 805	10 286	9 978	9 879	6 574	5 630	4 762
Pomocné sociální služby	0	13 044	15 998	20 061	19 417	16 562	13 337	12 627	6 177	5 116	4 197
Indiv. péče o těžce zdr. postižené osoby	4 636	7 118	7 973	8 301	8 591	7 896	7 166	7 222	3 514	3 005	2 531
Indiv. péče o těžce zdr. postižené děti	109	337	569	889	1 154	1 351	1 531	1 705	1 629	1 531	1 400
Vrcholovní sportovci	0	19	12	58	144	201	223	255	155	143	126
CELKEM	88 397	111 474	124 332	165 696	171 819	181 025	187 223	192 261	150 793	138 179	124 556

pramen: www.zivildienst.de

Jak již bylo zmíněno výše, plní civilní i povinná vojenská služba socializační funkci. Může to znít sice jako fráze, ale mladí muži mají možnost získat nebo si upevnit základní návyky potřebné pro výkon jejich řádných povolání. Pro politiku zaměstnanosti může období výkonu civilní služby přinést stejný efekt, jako přináší rekvalifikace uchazeče o zaměstnání v době jeho nezaměstnanosti. Zatímco rekvalifikace uchazeče o zaměstnání je motivována jeho zájmem o obor rekvalifikace a bývá spojena s jeho finanční stimulací v podobě vyšších dávek vyplácených mu během nezaměstnanosti, je v případě osoby ve výkonu civilní služby jedinou motivací splnění povinnosti. Dá se říct, že takový druh „rekvalifikace“ odpovídá logice povinné školní docházky. Tu je třeba absolvovat, ale co dítě použije v dalším životě z vědomostí a dovedností, které během povinné školní docházky získalo, je závislé na jeho rozhodnutí.

Zvláštní roli může plnit civilní služba v případě politiky zajištění vnitřní bezpečnosti státu. To v případě, že vnitřní bezpečnost je zajišťována s využitím miličního prvku. Takto jsou např. s pomocí civilní služby získávány v SRN osoby pro činnost v oblasti civilní ochrany/obranu a krizového managementu nevojenských krizových situací (Zivil- und Katastrophenschutz). Jednou z takových organizací působících v oblasti Zivil- und Katastrophenschutz je i dříve zmíněný THW. Každá z osob odmítajících vojenskou službu má možnost do dosažení 25. roku věku se přihlásit v místě svého bydliště jako dobrovolný pomocník organizace řešící tyto otázky krizového managementu. Šest let takové činnosti odpovídá době výkonu běžné civilní služby.⁷⁹ Tyto osoby pak v této oblasti většinou dobrovolně dále působí i po ukončení svého závazku. Civilní služba tak pomáhá formovat miliční zajištění vnitřní bezpečnosti. Přehled o osobách, které vykonávají náhradní závazek za civilní službu u Zivil- und Katastrophenschutz v SRN, zachycuje obr. č. 12.

Obr. č. 12: Osoby nahrazující civilní službu službou u Zivil- und Katastrophenschutz v SRN v letech 2003 až 2006

pramen: www.zivildienst.de

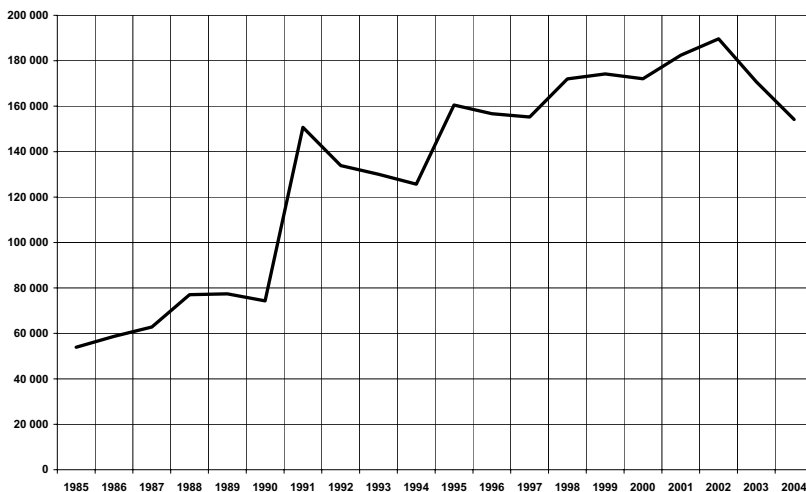
Existence miličního prvku je u státu s rozvinutým systémem veřejných služeb zabezpečujících vnitřní bezpečnost velmi důležitá. Tento prvek je sice doplňkem kapacit takových institucí, jako jsou např. hasičské záchranné sbory, při klesajícím podílu branně povinných vojáků však umožňuje soustředit občany se zájmem o svépomocné zajišťování místní bezpečnosti. Osoby proškolené v Zivil- und Katastrophenschutz nebo působící během civilní služby jako zdravotničtí záchranáři představují místní nositele znalostí a dovedností, kteří jsou v případě potřeby schopni pohotově předat tyto znalosti a dovednosti potřebné k ochraně nebo záchraně života nebo majetku spoluobčanům, kteří je v minulosti neměli možnost získat.

Roli nositelů znalostí a dovedností vedoucích k ochraně nebo záchraně vlastního života v minulosti představovali vojáci v záloze. Jejich podíl

v populaci se však po pádu světové bipolarity začal u jednotlivých evropských států zmenšovat. Přitom potřeba využití znalostí a dovedností týkajících takových oblastí, jako je první pomoc, transport raněných, efektivní organizace činnosti malých skupin apod., se neshnila. To postupně posílilo význam miličnického prvku pro zajišťování funkcí vnitřní bezpečnosti. Paradoxně proto nevádí, když se postupně zvětšuje počet osob v populaci odmítajících vojenskou službu, podaří-li se je podchytil pro práci v miličnickém prvku zabezpečujícím vnitřní bezpečnost, tj. řešení nevojenských krizových situací na místní úrovni.

Zvláštní situací je v této oblasti strach o vlastní život, který může mladé muže vést k tomu, že se rozhodnou odmítnout vojenskou službu, a to navzdory ústavnímu zákazu nasazovat branně povinné vojáky v zahraničí. Jak lze vidět na obr. č. 13, takto např. v době války v Perském zálivu v letech 1990 až 1991 došlo v SRN (při zohlednění vlivu sjednocení) ke skokovému nárůstu zájmu mladých mužů o výkon civilní služby. Podobný efekt vyvolaly v SRN také teroristické útoky na USA z 11. 9. 2001.

Obr. č. 13: Prohlášení o civilní službu v SRN v letech 1985 až 2004

pramen: www.zivildienst.de

Ačkoliv je mnoho států hlásících se k ideálu sociálního státu, praktický přístup k uskutečňování této myšlenky se různí. Proto je zajímavé srovnávat vývoj využití institutu civilní služby u tradičních sociálních států, jakými se staly SRN a Rakousko, a České republiky. Výběr srovnání České republiky s uvedenými státy vyplývá z faktu, že oba státy byly pro Česko v mnoha ohledech určitým vzorem pro civilní službu jak v oblasti civilní služby, tak i v oblasti realizace konceptu sociálně-tržního hospodářství a budování sociálního státu.

K zavedení civilní služby v SRN došlo na základě článku 4 odst. 3 německé Ústavy přijaté v roce 1949,⁸⁰ který hovoří o tom, že: „...*nikdo nesmí být nucen k vojenské službě ve zbrani, je-li výkon takové služby proti jeho svědomí.*“ Období zavedení institutu civilní služby jako nevojenské alternativy výkonu služební povinnosti v SRN začalo znovuzavedením branné povinnosti v roce 1956. Tehdy byla po sedmé změněna Ústava a přijat branný zákon. Tyto změny předpokládaly existenci alternativy vojenské služby, když ve čl. 12 odst. 2 bylo uvedeno, že: „*Kdo z důvodu svého přesvědčení odmítá službu ve zbrani, může být určen k náhradě takové služby, která však není spojena s ozbrojenými silami.*“ Alternativní výkon služební povinnosti umožnil až zákon o civilní náhradě výkonu služební povinnosti (Gesetz über den zivilen Ersatzdienst) z ledna 1960.

Teprve 10. 4. 1961 nastoupilo prvních 340 osob z populačního ročníku 1937/1938 odpírajících službu v ozbrojených silách řádný výkon své služební povinnosti trvajících 12 měsíců na místa určená pro civilní službu.⁸¹ Tím skončilo období zavedení institutu civilní služby jako nevojenské alternativy výkonu služební povinnosti.

Výkon civilní služby byl zajišťován podle státně-správního modelu, a to v působnosti spolkového ministerstva vnitra. V roce 1965 se za výkon správy na úseku civilní služby stal odpovědný spolkový správní úřad (Bundesverwaltungsamt), jenž byl součástí resortu vnitra. V roce 1969 se rozhodla spolková vláda zřídit po vzoru funkce zmocněnce pro záležitosti Bundeswehru (Wehrbeauftragte) funkci vládního zmocněnce pro civilní službu (Bundesbeauftragten für den zivilen Ersatzdienst).

Úřad začal fungovat v roce 1970. Výsledkem byla reforma výkonu civilní služby. Nejdůležitějšími změnami bylo zřízení participačního prvku v podobě *Rady pro civilní službu* (Beirats für den Zivildienst), která poprvé zasedala 7. 3. 1974, a přenos některých správních kompetencí v oblasti civilní služby ze státních úřadů na neziskové organizace využívající práce osob povinných civilní službou.

Rokem 1973 se začalo období integrace civilní služby do státní politiky. V Kolíně nad Rýnem byl zřízen *Spolkový úřad pro civilní službu* (Bundesamt für den Zivildienst) odpovědný nejen za státní správu na úseku civilní obrany, ale také za přípravu osob povinných civilní službou pro její výkon. Tu zajišťovaly jemu podřízené školy pro výkon civilní služby (Zivildienstschule). S prodlužováním délky výkonu povinné vojenské služby se prodlužovala také délka výkonu civilní služby. S ohledem na fakt, že na rozdíl od branně povinných vojáků nejsou osoby po výkonu civilní služby povolávány ke cvičením, stala se délka výkonu civilní služby delší, než byla délka výkonu základní vojenské služby.

V průběhu 90. let 20. století se začala zvyšovat úloha civilní služby v některých státních politikách. Byla to nejen sociální politika, ale také právě politika vnitřní bezpečnosti. „Civilkáři“ se totiž účastnili řešení krizových situací, kde byly v minulosti spíše nasazovány ozbrojené síly. To byly např. záchranné práce při vlakovém neštěstí u Eschende dne 3. 6. 1998.

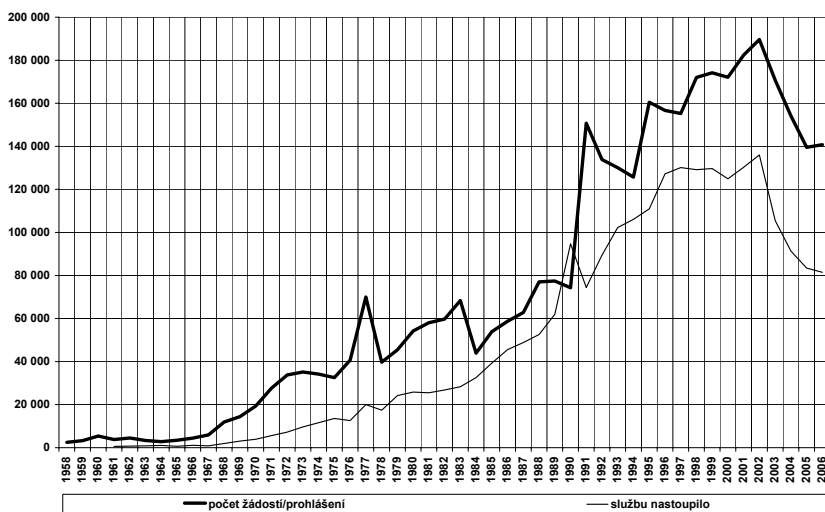
Protože reforma ozbrojených sil SRN po roce 2000 počítala s brannou povinností,⁸² zůstala zachována také civilní služba. Došlo však k jejímu zkrácení a za její výkon byly vedle dobrovolnické služby v zahraničí a výkonu závazku služby u Zivil- und Katastrophenschutz uznány další alternativy. Jednalo se o alternativy dobrovolnického roku v sociální oblasti a v oblasti ekologie.

Potenciál civilní služby využívaly v SRN zejména organizace, jako jsou např.: *Arbeiterwohlfahrt Bundesverband*, *Deutscher Caritasverband*, *Deutsches Rotes Kreuz*, *Malteser-Hilfsdienst*, *Der PARITÄ-*

TISCHE, Arbeiter-Samariter-Bund, Hauptverband für Jugendwandern und Jugendherbergen, Diakonisches Werk der Evangelischen Kirche in Deutschland, Johanniter-Unfall-Hilfe, Deutsche Krankenhausgesellschaft a Deutsche Sportjugend.

V rámci participačního modelu obsluhy civilní služby hraje v SRN významnou úlohu občanské sdružení *Centrála ochrany práv osob odmítajících vojenskou službu z důvodu přesvědčení* (Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen, e.V.),⁸³ která nejenom hájí zájmy osob odmítajících vojenskou službu, ale představuje také sílu, která má možnost ovlivňovat veřejnost a politické strany. Původním účelem založení tohoto sdružení bylo informovat osoby podrobené branné povinnosti o možnosti odmítnout vojenskou službu. Odvodní komise organizované v působnosti spolkového ministerstva obrany totiž brancům takové informace nedávaly. Z tohoto důvodu také počet osob, které se rozhodly odmítnout výkon základní vojenské služby, byl z počátku velmi nízký oproti původně předpokládaným až 30 % odváděného ročníku.⁸⁴ V současnosti je sdružení zastoupeno v *Radě pro civilní službu* (Beirat für den Zivildienst) a mimo své informační a politické funkce organizuje také burzu civilní služby, tedy zprostředkovává požadavky mužů povinných civilní službou na její výkon a nabídku míst, kde lze civilní službu vykonat. Vývoj civilní služby v SRN po dobu jejího trvání zachycuje obr. č. 14.

Obr. č. 14: Civilní služba v SRN v letech 1958 až 2006

pramen: www.zivildienst.de

Vývoj civilní služby v Rakousku do určité míry kopíruje vývoj civilní služby v SRN. Vývoj v Rakousku je v této oblasti také ovlivněn vývojem ve Švýcarsku, neboť švýcarský miliční systém byl předobrazem rakouského miličního systému. Po znovuzavedení branné povinnosti existovala v Rakousku možnost vykonávat v rámci rakouského vojska (Bundesheer) službu beze zbraně. V roce 1971 však rakouská vláda slíbila zavedení řádné civilní služby jako alternativy k vojenské službě. Bylo tak vyslyšeno doporučení *Rady Evropy* z roku 1967 na zavedení práva odmítnout válečnou vojenskou službu z důvodu přesvědčení nebo víry.⁸⁵

Civilní služba byla zavedena dnem 1. 1. 1975, kdy vstoupil v platnost zákon o civilní službě, který zaváděl 8měsíční civilní službu. Po dobu této služby náležely osobám ve výkonu civilní služby obdobné náležitosti, jaké náležely osobám vykonávajícím povinnou vojenskou službu. To samé platilo pro sociální zabezpečení jejich rodin.⁸⁶ Civilní služba

byla obsluhována v rámci státně-správního modelu, a to v působnosti ministerstva vnitra, a o civilní službu se žádalo. Komise při posuzování žádostí zohledňovala především požadavky ozbrojených sil, požadavky vyplývající z toho, že Rakousko svou vnější bezpečnost zajišťovalo miličním způsobem.⁸⁷

Po vyhodnocení zkušeností s institutem civilní služby došlo v roce 1980 k novelizaci zákona o civilní službě. Jejímí hlavními cíli bylo: zjednodušení správy civilní služby, rozšíření oblastí působnosti osob odmítajících službu v ozbrojených silách a zavedení povinných kurzů pro správný výkon činností na místě, kde bude civilní služba vykonávána. Touto novelizací započalo období využívání civilní služby pro potřeby státní politiky.

V průběhu 80. let 20. století došlo k dalším zásahům do institutu civilní služby. Šlo zejména o:

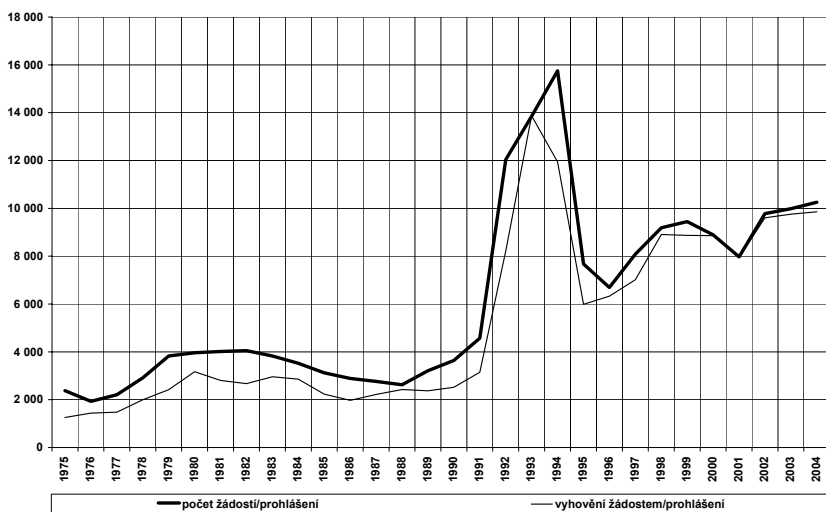
- umožnění výkonu civilní služby v zahraničí při pomoci rozvojovým zemím;
- osvobození kněží od civilní služby;
- umožnění mimořádné služby „civilkářů“ v případě neštěstí a živelních katastrof;
- přesnější vymezení oblastí, kde lze vykonávat civilní službu.

V rámci těchto novelizací bylo rovněž stanoveno, že civilní služba trvá 6 měsíců a mohou na ni navázat cvičení v celkové délce až 60 dnů. Začal se také měnit model obsluhy civilní služby směrem od státně-správního modelu k participačnímu modelu. Zájmy osob ve výkonu civilní služby mohl hájit jejich zástupce pocházející z jejich řad (Vertrauensmann).⁸⁸

Na počátku 90. let 20. století byla zrušena komise přezkušující žádosti o civilní službu. Nahradila ji rada (Zivildienstrat), která převzala její správní funkce, přístup k civilní službě se však zjednodušil, protože se přestala posuzovat „ryzost“ požadavků na výkon civilní služby. Jak vyplývá z obr. č. 15, přinesl tento krok obrovský nárůst zájmu o civilní službu. Došlo také k rozšíření oblastí, kde mohou „civilkáři“ působit,

místa v těchto oblastech byla rozdělena podle náročnosti na jejich výkon. Na místech, kde docházelo k velké psychické, fyzické nebo jiné zátěži osob ve výkonu civilní služby, bylo možno konat civilní službu v délce 8 měsíců. V ostatních případech trvala civilní služba 10 měsíců.

Obr. č. 15: Civilní služba v Rakousku v letech 1975 až 2004

pramen: BMI (2004, 2005)

Realizace obdobného modelu, jaký byl uplatněn u povinné vojenské služby, se u civilní služby ukázala problematická. Nebylo vlastně kam povolávat bývalé „civilkáře“ a nebyl kdo by je povolával. Zatímco vojenská cvičení bylo možno vykonávat vždy v ozbrojených silách a k těmto cvičením povolával stát, cvičení v případě civilní služby nebylo možno zajistit u civilních zaměstnavatelů a ani nebylo možno je těmto zaměstnavatelům přidělit. Taková cvičení byla možno konat pouze u státních institucí nebo místních samospráv. Možnost cvičení byla nahrazena možností povolát „civilkáře“ pro potřeby krizového řízení v případě živelních katastrof a havárií.

Protože Rakousko zajišťovalo svou vnější bezpečnost na miličním principu, bylo na určitou dobu omezeno právo „civilkářů“ na vlastnictví zbraní, což mělo regulovat zájem o civilní službu. Do určité míry se tak jednalo o test, jestli požadavek odmítnutí služby ve zbrani v ozbrojených silách je skutečně opravdový. Tento test je rozšířen v Řecku, kde např. úřední povolení používat loveckou zbraň je důvodem, proč nelze podat žádost o výkon civilní služby.⁸⁹

Civilní služba v Rakousku podporovala nejen sociální politiku státu, ale také politiku bezpečnostní. To bylo dáno tím, že bezpečnost Rakouska je založena na miličním základě. Hovořilo se o tzv. komplexní obraně státu (Umfassende Landesverteidigung) složené z: Geistig, Zivil, Wirtschaftliche a Militärische Landesverteidigung. Civilní služba proto musela podporovat tento koncept zajištění rakouské bezpečnosti. To se podobně jako v SRN odráželo ve struktuře míst určených pro výkon civilní služby. Jejich strukturu zachycuje tab. č. 13.

Jak je patrné z tab. č. 13, největší zastoupení má činnost záchranářů. Dále je to péče o zdravotně postižené, práce v nemocnicích a sociální péče. To, že civilní služba je v Rakousku více integrována v bezpečnostní politice, než je tomu v SRN, není dáno jen tím, že bezpečnost je v Rakousku zajišťována na miličním způsobu, ale také tím, že správa civilní služby náleží do působnosti ministerstva vnitra. V tomto ohledu toto ministerstvo podporuje také činnosti patřící do jeho působnosti. Jde o civilní ochranu, krizový management, záležitosti týkající se utečenců a žadatelů o azyl, vnitřní bezpečnost, bezpečnost silničního provozu, drogová prevence apod.⁹⁰

Tab. č. 13: Struktura míst pro výkon civilní služby v Rakousku v letech 2002 až 2005 (stav k 1. 1.)

	2002	2003	2004	2005
práce v nemocnicích	1 408	1 449	1 453	1 513
činnost záchranářů	3 776	3 807	3 892	4 493
sociální péče	1 225	1 272	1 308	1 534
péče o zdravotně postižené	1 989	2 057	2 078	2 222
pomoc zdr. postiženým a přestárlým zemědělcům	137	138	138	143
péče o přestárlé občany	888	921	936	1 101
opatrování nemocných a zdravotnická prevence	209	214	215	250
péče o drogově závislé	27	30	30	42
práce ve vězeních	4	7	7	26
péče o utečence, žadatele o azyl	179	197	187	214
civilní ochrana a krizový management	323	323	325	374
jiné činnosti v oblasti civilní ochrany	47	47	47	47
prevence v oblasti bezpečnosti a bezp. siln. provozu	455	466	468	479
péče o památníky a hroby	12	17	17	23
činnosti v oblasti ekologie	14	19	19	35
práce s mládeží	2	11	19	42
CELKEM	10 695	10 975	11 139	12 538

pramen: BMI (2004, 2005)

Poslední zásadní reformou prošla civilní služba po roce 2000. V roce 2004 byla v důsledku potřeby reformy v odvětví obrany zřízena komise, která se zabývala budoucností civilní služby v Rakousku. Cílem komise bylo analyzovat důsledky zkrácení základní vojenské služby nebo jejího úplného zrušení v sociální oblasti.⁹¹ Komise byla složena ze zástupců státní správy, institucí dotčených civilní službou a zástupců akademické sféry. Důležitým doporučením komise bylo ekonomické „zrovnoprávnění“ civilní služby a povinné vojenské služby, tedy odstranění opatření, která měla činit výkon civilní služby méně atraktivním. Zároveň komise doporučila postupně přeměnit civilní službu na službu dobrovolnickou, proto byly civilní služba zkrácena z 12 na 9 měsíců s tím, že lze civilní službu dále dobrovolně vykonávat další tři měsíce po jejím skončení.

Tab. č. 14: Vývoj nákladů na civilní službu hrazených z rozpočtu BMI v letech 1990 až 2003

rok	délka CS (měsíce)	náklady na 1 OCS (EUR)	OCS	netto náklady (EUR)	netto náklady na 1 OCS (EUR)
1990	8	881,62	1 523	14 620 788	9 600
1991	8	959,52	1 642	16 842 219	10 257
1992 ^{a)}	8	913,33	1 857	17 849 924	9 612
1993	10	857,03	3 581	31 181 007	8 707
1994	11	874,75	4 773	40 552 959	8 496
1995	11	887,57	5 425	46 250 285	8 525
1996	11	895,97	5 922	49 990 980	8 442
1997	12	866,38	5 861	47 059 974	8 029
1998	12	841,15	6 321	49 422 485	7 819
1999	12	841,74	7 081	51 517 343	7 275
2000 ^{b)}	12	693,91	6 813	36 536 930	5 363
2001 ^{c)}	12	379,32	7 139	27 398 318	3 838
2002	12	377,05	8 225	33 488 901	4 072
2003	12	387,24	8 674	36 042 513	4 155

Poznámky:

- a) Od 1. 6. 1992 trvání civilní služby 10 měsíců
 b) Od 1. 6. 2000 není nárok na stravování, přesto je vyplácena vyšší náhrada
 c) Od 1. 1. 2001 zaveden nový model dělby nákladů pro civilní službu CS civilní služba OCS osob/a ve výkonu civilní služby

pramen: http://www.zivildienstreform.at/files/fa_finanzen/Status_quo.xls

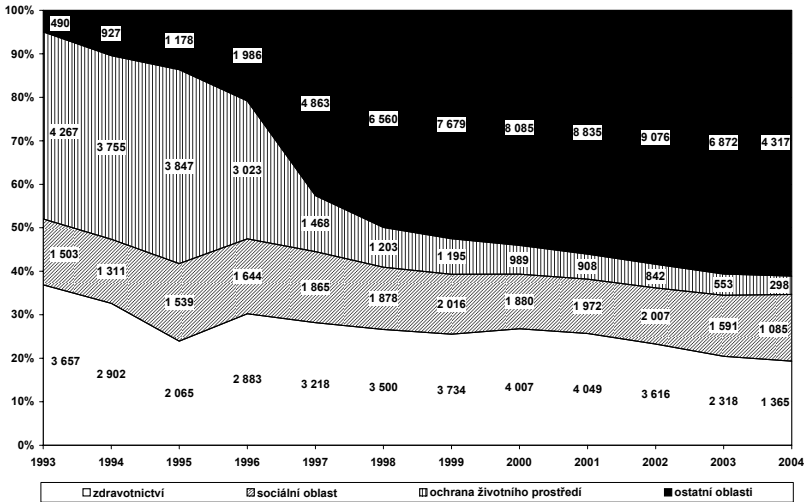
Takto začala být civilní služba využívána pro potřeby politiky zaměstnanosti. Přesto je třeba se v této souvislosti zamyslet nad efektivností takové politiky. Civilní služba je spojena s náklady. Výpočtem těchto nákladů se mj. zabývala i komise pro reformu civilní služby. Uvažovány byly náklady spolkového ministerstva vnitra (BMI). Náklady uvedené v tab. č. 14 však nejsou kompletní. Je k nim třeba připočíst i náklady hrazené organizacemi zaměstnávající osoby ve výkonu civilní služby a náklady, které hradí stát na důchodovém pojištění za „civilníkáře“. Odhadované náklady na jednu osobu ve výkonu civilní služby tak byly v roce 2003 asi 12 tis. EUR za rok výkonu civilní služby.⁹²

V souvislosti s modernizací státní správy na začátku 21. století došlo v Rakousku ještě k dalším reformám. Jednou z takových změn bylo zřízení *Agentury pro civilní službu* (Zivildienstserviceagentur) jako společnosti s ručením omezeným a přenos některých správních kompetencí spolkového ministerstva vnitra na tuto agenturu. K přenosu těchto kompetencí došlo dnem 1. 1. 2005.⁹³ Tím byl také posílen participační prvek obsluhy civilní služby.

Zatímco SRN a Rakousko se rozhodly zatím zachovat brannou povinnost a tedy i civilní službu, v České republice skončil výkon povinné vojenské služby a civilní služby dnem 31. 12. 2004. Dá se hovořit o tom, že v České republice byl institut civilní služby zaveden krátce po společenských změnách v roce 1990 zákonem č. 73/1990 Sb., *o civilní službě*, který později nahradil zákon č. 18/1992 Sb., *o civilní službě*, ovšem význam civilní služby pro státní politiku byl nízký. Nedošlo k očekávané integraci civilní služby do státní politiky a k zavedení participačního prvku. Od samého začátku existence institutu si výkon civilní služby branci volili při odvodu a nikdo nepřezkoumával „čistotu“ jejich úmyslu. V tomto ohledu byla česká společnost velmi tolerantní, uvědomí-li si, že ve srovnání se SRN nebo Rakouskem je Česká republika naprosto ateistickou zemí, a přesto s odkazem na obr. č. 11 existovalo tolik mužů odmítajících službu v ozbrojených silách z důvodu přesvědčení nebo víry.

České právo nijak podrobně nspecifikovalo, kde lze civilní službu vykonávat. Hovořilo se pouze o tom, že civilní službu lze vykonávat v podobě pomocných prací v oblasti zdravotnictví, sociální oblasti, v oblasti ekologie a jiných oblastech. Vzhledem k tomu, že po celou dobu existence institutu civilní služby byla délka civilní služby určena 1,5násobkem délky trvání základní vojenské služby, nebyl tady žádný silný zájem vlády využívat civilní službu pro potřeby státní politiky. Struktura míst pro výkon civilní služby zachycená na obr. č. 16 to potvrzuje.

Obr. č. 16: Civilní služba v České republice v letech 1993 až 2004 podle oblastí jejího výkonu

pramen: MPSV

Konfrontujeme-li vývoj struktury míst pro výkon civilní služby v České republice, SRN a Rakousku je patrné, že v Česku neexistoval zájem na rozšíření počtu míst v sociální oblasti. Naopak místa pro „civilkáře“ vznikala od roku 1997 zejména v ostatních oblastech, které měly být z hlediska původního účelu civilní služby oblastmi okrajovými. Česká republika ukončila výkon civilní služby ve fázi příležitostného využívání jejího potenciálu.

4

BUDOUCNOST CIVILNÍ SLUŽBY

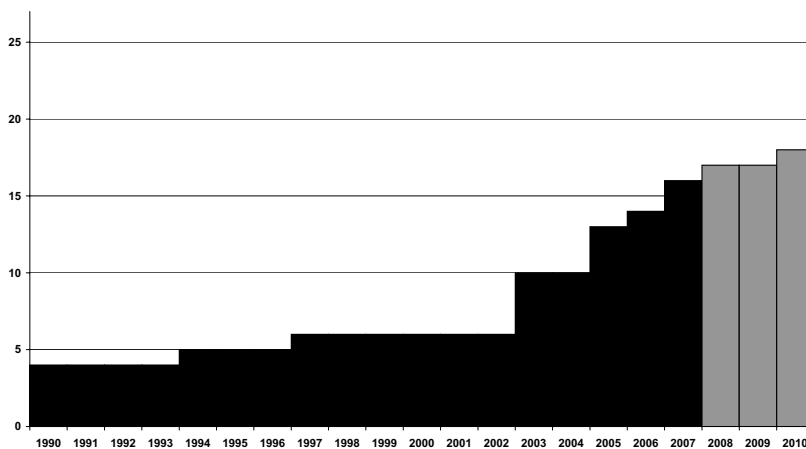
Civilní služba je alternativou povinné vojenské služby, a tak je její existence bytostně spjata s existencí branné povinnosti. Funkce, které však civilní služba plní, jsou spojeny se sociální politikou státu. V důsledku této skutečnosti nemusí být opuštění civilní služby pro vlády vůbec jednoduché. Zejména v souvislosti s realizací posledního trendu úplné profesionalizace ozbrojených sil jsou evropské vlády nuceny hledat způsob jak nahradit efekty, které jim v oblasti sociální politiky přinášela civilní služba či konskripce jako taková. Další okruh problémů pak tvoří otázky znovuzavedení branné povinnosti v případě vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.

Recepty k zodpovězení otázek *Co místo civilní služby?* a *Jak získat dostatek pracovní síly pro oblast bezpečnosti v případě jejího narušení?* jsou různé. Tato kapitola se zabývá otázkami spojenými s ukončením mírového výkonu branné povinnosti a rozбором možností, které existují, mají-li být funkce civilní služby pro společnost alespoň částečně zachovány. To je důležité především v kontextu demografického stárnutí evropské populace a hledání politiky umožňující zajištění alespoň dnešního standardu vnitřní bezpečnosti a sociálních služeb.

4.1 Profesionalizace ozbrojených sil a opuštění civilní služby

Konec studené války s sebou přinesl podstatné zmenšení rizika rozpoutání ozbrojeného konfliktu ve střední Evropě a jeho následné rozšíření do zbytku kontinentu. Evropským státům se tím otevřela možnost zmenšit ozbrojené síly a připravit se na možnost jejich úplné profesionalizace.

Obr. č. 17: Počet států EU s plně profesionalizovanými ozbrojenými silami

pramen: Pernica (2007, tab. č. 18)

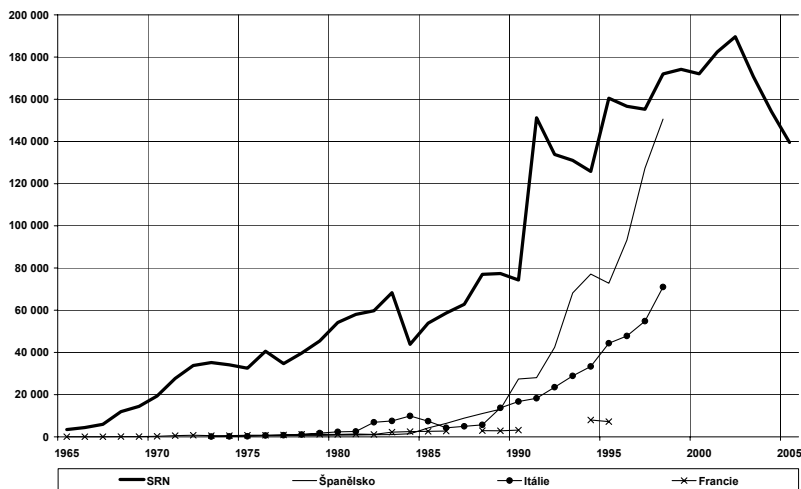
Jak lze vyčíst z obr. č. 17, rokem 1990 byl v Evropě nastartován trend opuštění branné povinnosti jako základního principu zabezpečení vnější bezpečnosti státu a tento trend akceleroval po roce 2000. Ze současných 27 států EU by v roce 2010 mělo mít plně profesionální

ozbrojené síly alespoň 18 států. Trend profesionalizace ozbrojených sil se prosadil zejména u států, kde nebyl preferován miliční systém při zajišťování vnější bezpečnosti, tzn., branná povinnost zde nesloužila jako nástroj podporující také další státní politiky než pouze obrannou politiku.

Postupné prosazení trendu profesionalizace ozbrojených sil přirozeně podkopávalo pozici civilní služby a znamenalo nutnost jejího opuštění. Státní politika jednotlivých evropských států však byla na civilní službě různě závislá, a proto jejich vlády hájily více nebo méně brannou povinnost, která byla stále více odmítána veřejným míněním tak, jak se stále více prosazoval trend profesionalizace ozbrojených sil.

Učinit rozhodnutí profesionalizovat ozbrojené síly nedělalo problém státům, které nebyly závislé na civilní službě. Jak ukazuje obr. č. 18, pro Francii na rozdíl od SRN nebyl problém opustit princip branné povinnosti, protože počet osob, se kterými kapacitně kalkuloval systém pro výkon civilní služby, byl nepatrný. Naopak ve Španělsku bylo odmítání povinné vojenské služby důvodem, proč bylo přistoupeno k plné profesionalizaci španělských ozbrojených sil. Volba civilní služby byla vyjádřením vztahu mladých mužů k branné povinnosti.⁹⁴

Obr. č. 18: Žádosti o civilní službu ve velkých evropských státech

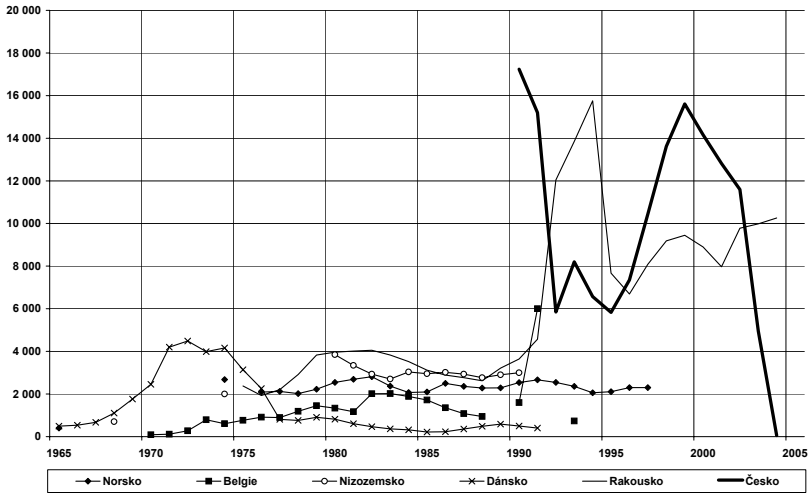

pramen: Ajangiz (2002, table 5); www.zivildienst.de

Podobné závěry můžeme najít také v případě malých států, zejména států srovnatelných s Českou republikou. Jak lze usoudit z obr. č. 19, rozhodnutí opustit mírový výkon branné povinnosti bylo nepochybně snazší pro belgickou nebo nizozemskou vládu než třeba pro vládu Rakouska. „Průtok“ systémem pro výkon civilní služby zde byl nízký a navíc civilní služba nebyla v těchto státech úzce integrována do sociální politiky nebo do bezpečnostní politiky. Profesionalizace ozbrojených sil v Nizozemsku nevyvolala žádné závažné výpadky v sociální politice, kde byla civilní služba využívána, neboť potřebné efekty poskytovalo běžné fungování občanské společnosti založené na principech solidarity a vzájemné pomoci, které nejsou ze strany státu „diktovány“. Nizozemská vláda nemusela řešit otázku náhrady za civilní službu, právě protože v Nizozemsku jsou dobrovolnické aktivity velmi rozšířeny. Čtvrtina Nizozemců ve věku 25 až 45 let v době zrušení civilní služby působila v průměru 15,5 hodiny měsíčně jako dobrovolníci v různých

společenských organizacích. To znamenalo možnost účastnit se práce na 200 tisících dobrovolnických projektů.⁹⁵

Obr. č. 19: Žádosti o civilní službu v malých evropských státech

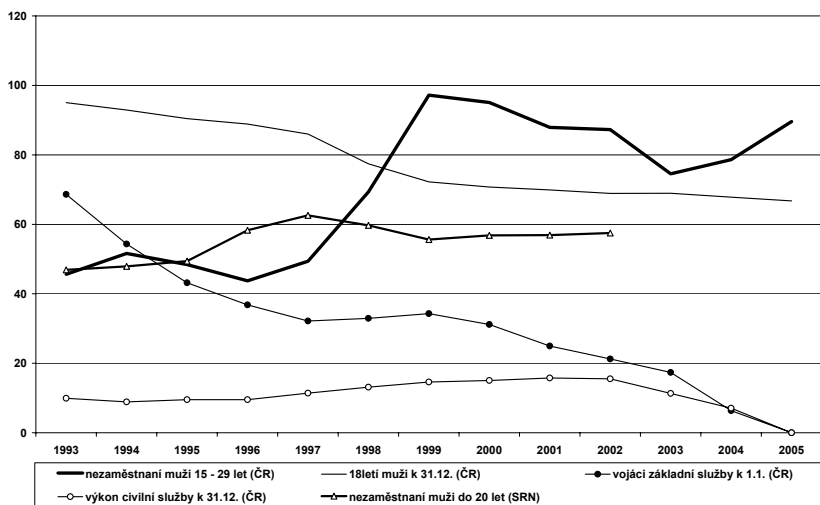

pramen: Ajangiz (2002, table 5), MPSV, SPS MO

K institutu dobrovolnické služby se také zpravidla upínají naděje vlád, které se rozhodly realizovat veřejný projekt profesionalizace ozbrojených sil a potřebují nahradit efekty civilní služby. To je také případ České republiky. Ta pravděpodobně inspirována německým příkladem přijala zákon č. 198/2002 Sb., *o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů* (zákon o dobrovolnické službě), jenž vstoupil v účinnost dnem 1. 1. 2003. Nový institut však nemohl civilní službu žádným způsobem plnohodnotně nahradit. Konečně, větší zájem o dobrovolnickou službu v SRN je dán zejména existencí branné povinnosti, nikoliv přitažlivostí samotné dobrovolnické služby. Hodnoty, na kterých je založena dobrovolná činnost lidí při naplňování veřejného zájmu, lze získat jedině výchovou a nikoliv přinucením.⁹⁶

Na rozdíl od SRN zavedený institut dobrovolnické služby žádným způsobem nezasáhl do otázky zaměstnanosti, protože nebylo třeba řešit otázku konverze civilní služby.⁹⁷ Jak je zachyceno na obr. č. 20, v České republice od roku 2003 opět rostla nezaměstnanost v populaci, které je dobrovolnická služba určena. To ukazuje na to, že ani institut civilní služby, ani institut dobrovolnické služby nebyl určen k využití pro potřeby státní politiky. Navíc s postupným utlumováním výkonu branné povinnosti paradoxně vzrostla nezaměstnanost mladých mužů, a to i přestože naprosté většiny z nich se přestal výkon branné povinnosti týkat.

Obr. č. 20: Nezaměstnanost a ukončení služební povinnosti v ČR a v SRN v letech 1993 až 2005 (v tis. osob)

pramen: MPSV, ČSÚ, STATIS-Archiv-CD/CD1

Vytvořením vojska územní obrany byl v České republice vytvořen základ pro zajišťování bezpečnosti na miličním principu. Jedním z důležitých prvků tohoto základu byly vojenské záchranné útvary, které připravovaly branně povinné vojáky k účasti na řešení nevojenských krizových situací a tomu odpovídal také charakter jejich nasazení. Strukturu nasazení těchto prvků v letech 1993 až 2002 zachycuje tab. č. 15. Z ní je zřetelné, že nejčastějším druhem zásahů vojenských záchranných útvarů bylo vyprošťování techniky, likvidace požáru a likvidace živelních pohrom, tedy zásahy podobné zásahům hasičů.

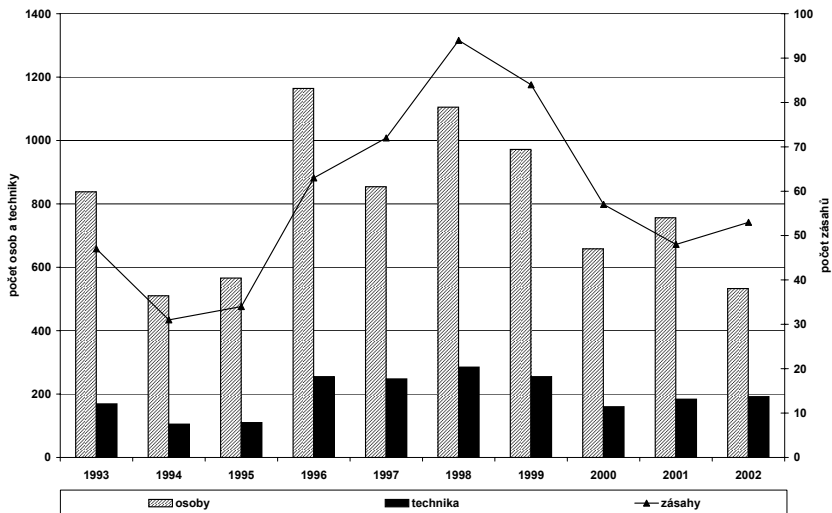
Tab. č. 15: Zásahy vojenských záchranných útvarů v ČR v letech 1993 až 2002

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	celkem	podíl
dodávka pitné vody	-	-	3	4	6	15	5	4	1	2	40	8,3%
demoliční práce	1	-	1	1	-	5	3	-	-	-	11	2,3%
likvidace kont. zeminy (vody)	5	1	1	-	-	-	2	1	-	2	10	2,1%
likvidace havárie letadla	-	-	-	1	1	3	-	-	-	-	5	1,0%
likvidace havárie produktovodu	-	-	1	2	-	1	-	1	-	-	5	1,0%
likvidace ledů	-	-	-	3	6	-	-	-	-	5	9	1,9%
likvidace moru prasat	-	1	1	3	1	-	-	-	-	-	6	1,2%
likvidace námrazy	-	-	1	6	8	3	3	-	-	-	21	4,4%
likvidace požáru	20	16	6	10	10	12	3	5	1	3	86	17,8%
likvidace ropné havárie	-	-	-	-	1	10	1	-	-	-	12	2,5%
likvidace sesuvu půdy	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	0,4%
likvidace železničního neštěstí	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	3	0,6%
likvidace živelních pohrom	3	3	4	9	1	4	10	16	23	6	79	16,4%
likvidace povodní	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7	1,5%
monitorování škodlivin	1	1	1	-	-	3	-	-	-	-	6	1,2%
pátrání po pohřešované osobě	2	1	4	2	2	3	1	2	2	2	21	4,4%
pyrotechnické práce	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	2	0,4%
vyprošťování techniky (osob)	11	7	10	21	27	26	37	24	15	20	198	41,1%
zabezpečení dodávek elektřiny	1	-	-	-	5	1	2	2	1	-	12	2,5%
ostatní	2	-	-	1	2	7	16	2	2	5	37	7,7%
likvidace BSE	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	0,6%
zásahy celkem	47	31	34	63	72	94	84	57	48	53	482	100,0%

pramen: Ševčíková (2000, s. 32), Ročenka MO (2000–2003)

Realizace zásahů vojenských záchranných útvarů si vyžadovala nasazení odpovídajícího počtu personálu a techniky. Jak je patrné z obr. č. 1, výkony vojenských záchranných útvarů představovaly především nasazení personálu. Jeho naprostou většinu tvořily vojáci základní služby. V globálu se vojáci základní služby podíleli 70 % na zásazích vojenských záchranných útvarů. Tento fakt je lépe patrný z tab. č. 16 shrnující zásahy vojenských záchranných útvarů: Kutná Hora, Jindřichův Hradec, Rakovník, Bučovice a Olomouc v roce 2000.

Obr. č. 21: Zásahy a nasazení osob a techniky vojenských záchranných útvarů v letech 1993 až 2002

pramen: Dvořák (2000), Ročenka MO (2000–2003)

Tab. č. 16: Výkony vojenských záchranných útvarů v roce 2000

	př.	trvání	osob			technika	odprac.	ujeto	odprac.	čerpáno
		[hod]	VZP	o.z.	VZS	[ks]	[čhod]	[km]	[mhod]	[hl]
Kutná Hora	13	405,3	29	5	134	35	12 088,5	2 389	64,0	-
J. Hradec	9	294,0	29	4	139	24	4 331,5	8 286	108,0	-
Rakovník	12	85,5	35	5	36	29	503,5	2 398	28,2	-
Bučovice	7	79,5	28	9	64	34	1 284,4	3 488	82,0	4 000
Olomouc	16	121,5	33	7	101	38	1 177,0	2 600	41,0	-
CELKEM	57	985,8	154	30	474	160	19 384,9	19 161	323,2	4 000

legenda:

VZP... vojáci z povolání

o. z.... občanští zaměstnanci

VZS... vojáci základní služby

pramen: HÚ CO ČR

S profesionalizací ozbrojených sil nezanikla v České republice pouze civilní služba, ale zanikla také možnost průběžně připravovat občany pro řešení nevojenských krizových situací ve vojenských záchranných útvarech. Je otázkou, jaké to může mít dopady v souvislosti s očekávaným stárnutím populace, kdy lze předpokládat, že při daném rozložení krizových jevů bude obtížnější zabezpečit vnitřní bezpečnost cestou veřejných služeb, protože počet osob schopných vykonávat tyto služby bude při demografickém stárnutí populace klesat.

4.2 Sociální stát a cesta k všeobecné služební povinnosti?

Od zavedení institutu alternativy výkonu služební povinnosti v podobě civilní služby došlo k posunu v chápání jeho účelu. Původně měl tento institut zabránit tomu, aby osoby podrobené branné povinnosti měly možnost vyhnout se uvalené služební povinnosti z důvodu respektu státu k jejich individuálnímu právu na základě přesvědčení nebo víry odmítnout účast na státem organizované přípravě na zabíjení lidí ve formě povinné vojenské služby vykonávané v ozbrojených silách. Zavedením alternativy ke službě v ozbrojených silách v podobě civilní služby se zvýšila nejen spravedlnost branné povinnosti, ale posílila se také společenská solidarita osob odmítajících službu státu v ozbrojených silách ke společnosti.

Takto „vnucovaná“ společenská solidarita v podobě uvalené služební povinnosti na mladé muže umožňovala vládám realizovat některé její záměry v oblasti sociální politiky a podporovala v praxi myšlenku sociálního státu. V některých státech se tak paradoxně vytvořila „závislost“ poskytovaného standardu sociálních služeb na civilní službě. Civilní služba tak začala plnit účel podobný pracovní povinnosti, která je známá spíše z válečných ekonomik či ekonomik států, které jsou trvale připraveny bránit se při útoku na jejich společenské zřízení. To byl případ zejména poválečných socialistických států. Žádný div, že se v souvislosti s modelem sociálního státu začalo hovořit o všeobecné společenské službě.⁹⁸

V rámci všeobecné společenské služby je služební povinnost uvalována na celé populační ročníky. Služební povinnosti jsou tak v běžném mírovém životě státu podrobovány rovněž mladé ženy. V zásadě takováto služba existuje v Izraeli, kde mladé ženy zajišťují chod podpůrných prvků izraelských ozbrojených sil. O všeobecné společenské službě se však hovoří také v SRN.

Zde se úvahy o všeobecné služební povinnosti týkaly nejdříve mužské populace, když v rámci výkonu branné povinnosti mohli mladí muži volit mezi několika alternativami výkonu služební povinnosti. Jejich spektrum dnes obsahuje povinnou vojenskou službu, civilní službu a dobrovolnické alternativy k civilní službě v podobě dobrovolnické služby v zahraničí, dobrovolnické služby v sociálních službách a v oblasti ekologie nebo dobrovolnickou práci ve prospěch institucí vykonávajících funkce civilních ochrany a zasahujících v rámci krizového managementu (Zivil- und Katastrophenschutz). V důsledku úvah o profesionalizaci ozbrojených sil SRN, když doplňování Bundeswehru je stále méně závislé na branně povinných vojácích, jak ukazuje tab. č. 17, a roste společenský tlak na zrušení povinné vojenské služby, a zároveň bylo dosaženo významného stupně emancipace, objevují se také politické úvahy o tom, že branná povinnost by měla být nahrazena všeobecnou služební povinností.

Tab. č. 17: Potřeba doplňování ozbrojených sil SRN branně povinnými vojáky v letech 1984 až 2010

	PSM 84	PSM 95	PSM 370	PSM 340	PSM 2000	PSM 2010
velikost ozbrojených sil (tis.)	495,0	471,0	370,0	338,0	285,0	252,5
vojáci základní služby (tis.)	219,0	202,0	155,0	132,0	80 (27)	55 (25)
vojáci na voj. cvičení (tis.)	6,0	15,0	4,0	3,0	2,6	2,5
vojáci základní služby (%)	44	43	42	39	28 (9)	22 (10)

pramen: BMVg (2002, S. 14)

Myšlenka zavedení všeobecné společenské služby je podporována např. ze strany mládežnické organizace CDU/CSU. Tou je Junge Union Deutschland.⁹⁹ Teze zastávané v politickém programu Junge Union z let 2003 až 2004 např. v souvislosti s požadavkem všeobecné služební povinnosti uvádějí, že:¹⁰⁰

- tato povinnost podporuje v jednotlivci povědomí o jeho odpovědnosti za celou společnost;
- měla by se vztahovat primárně na muže, ale ženy by se jí mohly zúčastnit dobrovolně;
- měla by trvat alespoň jeden rok a jediným důvodem pro její nevykonání by byly zdravotní důvody;
- měla by být vykonána bezprostředně po maturitě;
- každý by si zvolil způsob jejího výkonu ve spektru možností, které dnes v SRN existují.

Téma všeobecné povinnosti se však objevuje také ve Švýcarsku¹⁰¹ a to v souvislosti s potřebou modernizovat miliční systém zajištění bezpečnosti Švýcarska v podmínkách stárnoucí populace, globalizované ekonomiky a ve společnosti, kde jsou ženy plně emancipovány. Úvahy o zavádění všeobecné služební povinnosti jsou však ve Švýcarsku omezeny pouze na veřejné služby v oblasti bezpečnosti. Jejich rozsah bude v případě rychle stárnoucí populace problematické zajistit cestou zaměstnanců veřejného sektoru. Už proto bude třeba stále více spoléhat na občanskou svépomoc a bude třeba více zapojovat do těchto aktivit také ženy.

V České republice se myšlenka prosazení všeobecné služební povinnosti objevuje v roce 1996 v souvislosti s úvahami o rozšíření spektra možností pro výkon služební povinnosti a většího zakomponování civilní služby do státní politiky. Problematice byl věnován sociologický výzkum, jehož předmětem bylo zjistit zájem o jednotlivé alternativy pro výkon služební povinnosti v populaci mužů a žen do 30 let. U mužů byl prováděn navíc výzkum mezi muži, kteří absolvovali základní vojenskou službu. Nabízené alternativy odpovídaly alternativám všeobecné služební povinnosti v SRN. Výsledky výzkumu zachycuje tab. č. 18.

Tab. č. 18: Všeobecná služební povinnost v České republice – výsledky ankety v roce 1996 u VZS a mužů a žen do 30 let

druh služby		O	NO	rozdíl
Ochrana životního prostředí	VZS	30,4	1,4	29,0
	muži	38,2	1,4	36,8
	ženy	25,1	0,9	24,6
Služba u policie, při ochraně hranic, u hasičů	VZS	52,5	6,0	46,5
	muži	30,0	10,0	20,0
	ženy	3,3	25,0	-21,7
Péče o nemocné	VZS	3,2	4,6	-1,4
	muži	11,5	5,5	6,0
	ženy	20,5	2,8	17,7
Péče o handicapované osoby	VZS	2,3	14,8	-12,5
	muži	5,1	11,0	-5,9
	ženy	7,4	6,0	1,4
Ošetřování dětí, které vyžadují zvláštní péči	VZS	2,8	10,2	-7,4
	muži	2,3	12,3	-10,0
	ženy	40,0	3,7	36,3
Vojenská základní služba	VZS	8,3	40,7	-32,4
	muži	11,5	32,0	-21,5
	ženy	1,4	50,5	-49,1
Péče o přestálé	VZS	0,5	22,2	-21,7
	muži	1,4	27,9	-26,5
	ženy	2,3	11,1	-8,8

legenda:

O... ochoten/a

NO... neochoten/a

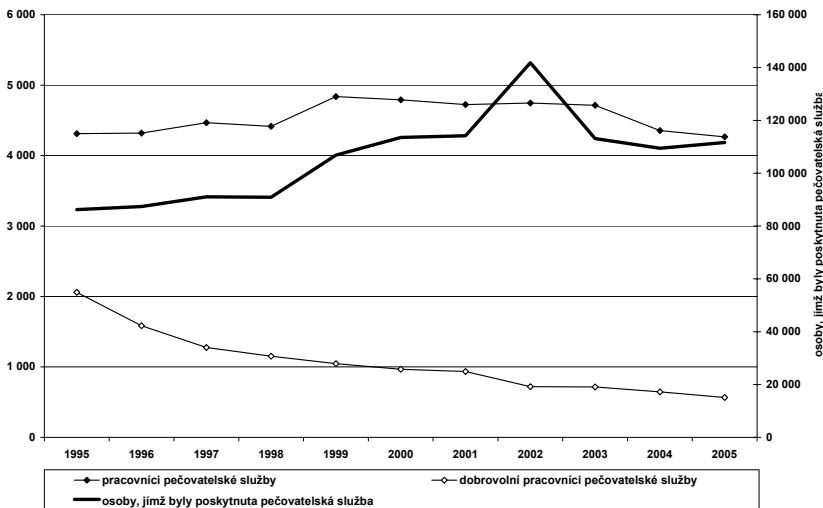
pramen: Hendrych (1998, tab. č. 9)

Tehdejší výsledky ukázaly na nízkou popularitu povinné vojenské služby. Tu by spíše většina mužů byla ochotna vykonávat na miličním principu jako ochrannou a pořádkovou službu či službu u hasičů. Pro myšlenky sociálního státu bylo varující zjištění, že mladí muži a mladé ženy jsou daleko ochotnější pracovat v oblasti ochrany životního prostředí než v oblasti péče o přestálé a handicapované osoby. Větší zájem o ošetřování dětí a nemocných projevily pouze ženy. Tyto výsledky již tehdy ukázaly na nízkou míru identifikace mládeže se společenskými

hodnotami občanské společnosti. To se později ukázalo jako problém v případě hledání alternativ k zajištění efektů, které neziskovému sektoru poskytovala civilní služba.¹⁰²

Podle bývalého ministra práce a sociálních věcí Zdeňka Škromacha měli činnosti vykonávané „civilkáři“ převzít právě dobrovolníci.¹⁰³ Paradoxně však institut dobrovolnické služby byl v České republice zakotven teprve zákonem č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě) a dobrovolnická služba se rozbíhala jen velmi těžko právě s odkazem na již dříve indikovanou nízkou míru identifikace mládeže s hodnotami občanské společnosti. Dalo se proto očekávat, že dobrovolníci nemohli civilní službu v žádném případě nahradit. Tento problém byl přitom doložitelný také na úředních statistikách sociálního zabezpečení. Jak ukazuje obr. č. 22, počet dobrovolných pracovníků pečovatelské služby se rok od roku snižoval při nárůstu osob, kterým byla poskytována pečovatelská služba, a stagnaci počtu pracovníků pečovatelské služby.

Obr. č. 22: Pečovatelská služba v České republice v letech 1995 až 2005

pramen: Statistická ročenka ČR. 1998–2006. Praha : ČSÚ.

Česká republika, stejně jako Rakousko nebo SRN, musí čelit následkům demografického stárnutí. Jak ukazuje tab. č. 19, mění se podíl osob vytvářejících pracovní sílu. To se odrazí ve schopnosti státu zabezpečovat veřejné statky a služby plně státními zaměstnanci nebo zaměstnanci veřejného sektoru.

Tab. č. 19: Prognóza populačního vývoje – podíl obyvatelstva v základních věkových skupinách v České republice, Rakousku a SRN

Česká republika									
	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2050
0–14	0,15	0,14	0,14	0,14	0,13	0,13	0,12	0,12	0,13
15–64	0,71	0,70	0,67	0,65	0,64	0,63	0,63	0,60	0,55
65+	0,14	0,16	0,19	0,21	0,22	0,24	0,25	0,28	0,33
Rakousko									
	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2050
0–14	0,16	0,15	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
15–65	0,68	0,68	0,67	0,66	0,65	0,62	0,61	0,60	0,59
65+	0,16	0,17	0,18	0,19	0,21	0,23	0,25	0,26	0,28
SRN									
	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2050
0–14	0,14	0,13	0,13	0,12	0,12	0,12	0,12	0,11	0,11
15–65	0,67	0,66	0,66	0,65	0,62	0,59	0,57	0,57	0,56
65+	0,19	0,21	0,22	0,23	0,25	0,29	0,31	0,32	0,33

Poznámky:

ČR střední varianta bez imigrace; Rakousko střední varianta s imigrací; SRN základní varianta s roční migrací 100 000 osob

pramen: ČSÚ (2004a, 2004b), Statistisches Bundesamt (2006), dastatis (2006)

V souvislosti s tím, že populace v České republice prochází rychlým demografickým stárnutím, nabízí se otázka, zda je současný rozsah sociálních služeb udržitelný, aniž by bylo třeba zavádět nějaký skrytý druh konspirace. Tento problém je řešitelný prostřednictvím řízené imigrace. Nad čím bychom se však měli zamyslet, je podchycení zájmu mladých lidí o bezpečnostní problematiku a jejich zapojování do dobrovolnických aktivit v této oblasti. Je jasné, že právě díky úbytku

pracovní síly a při předpokladu nezměněné poptávky po pracovní síle v produkční části ekonomiky, bude třeba v budoucnu spoléhat na občanskou svépomoc a na dobrovolnické aktivity v oblasti vnitřní bezpečnosti.

Česká republika nemá v současnosti organizován miliční prvek, který by vládě a místním samosprávám umožnil plně řešit otázky vnitřní bezpečnosti. Vojenské a nevojenské prvky jsou propojeny slabě a neexistuje organizační prvek, který by koordinoval složky, jež by mohly být základem budoucího miličního prvku. Tradičně tu existují dobrovolní hasiči organizovaní na úrovni obcí a nově tu vznikly aktivní zálohy organizované na úrovni krajů. Udržitelnost jejich personální struktury je z dlouhodobého hlediska problematická¹⁰⁴ a je otázkou, zda nejsou vlastně konkurencí nevojenského miličního prvku, kterým jsou dobrovolní hasiči. Ministerstvo obrany se snaží konkurovat jiným dobrovolnickým aktivitám tím, že chce „přiblížit“ vojenské útvary a zařízení blíže k potenciálním zájemcům o službu v aktivních zálohách, a to takřka až do míst jejich bydliště.¹⁰⁵ Zůstává přesto otázkou, jaké jsou schopnosti dlouhodobého nasazení aktivních záloh třeba právě jako asistenčního prvku při řešení nevojenských krizových situací. Otázkou je také potřebná tolerance zaměstnavatelů aktivních záložníků vůči jejich pracovním absencím motivovaným veřejným zájmem, který služba v prvcích aktivních záloh představuje. Miliční způsob zajištění bezpečnosti, který dobrovolné zálohy představují, nemá totiž zatím takovou zásadní celospolečenskou podporu, jako je tomu v zemích, kde miliční systém zajištění bezpečnosti má dlouhodobou tradici.

Přestože se nacházíme v období, kdy evropské státy opustily nebo opouštějí mírový výkon branné povinnosti, zprofesionalizovaly nebo profesionalizují své ozbrojené síly a v důsledku toho zanikl jak výkon povinné služby, tak také výkon civilní služby, neznamená to, že se nemohou objevit jiné formy výběru daně v úkonech. Poslední takový návrh na zavedení daně v úkonech pochází z Rakouska.

V roce 2006 vyhrála v Rakousku volby SPÖ (Sozialdemokratische Partei Österreichs). Jedním z bodů volebního programu SPÖ bylo

zrušení poplatků za vysokoškolské studium na veřejných vysokých školách, které zavedly předchozí vlády.¹⁰⁶ Koaliční smlouva s ÖVP (Österreichische Volkspartei), která se na zavádění školného na vysokých školách podílela,¹⁰⁷ splnění tohoto programového bodu SPÖ neumožnila. SPÖ však nabídla, že namísto platby školného v hotovosti bude možné si tento poplatek odpracovat. Místo 363,36 EUR za semestr studia by osoba povinná zaplatit tento poplatek vykonala 60 hodin obecně prospěšných prací.¹⁰⁸ Seznam těchto prací se víceméně kryje se seznamem činností, které lze vykonávat během civilní služby. Protože je problematické jednoznačně stanovit, co je skutečně obecně prospěšná činnost, ocitla se mezi takovými činnostmi dokonce také koncertní činnost dechovek v domovech důchodců.

Uvědomíme-li si, že vlády takových vyspělých evropských zemí jako je např. Rakousko, jsou v zájmu udržení sociálního státu ochotné zavádět nové formy daní v úkonech, lze v souvislosti s demografickým a sociálním vývojem v Evropě očekávat, že podobné nápady se mohou v budoucnu objevovat častěji. Tou základní otázkou je, zda-li je vlády dokážou prosadit ve společnosti, kde byl výběr daně v úkonech v podobě povinné vojenské služby nebo civilní služby zrušen. S profesionalizací ozbrojených sil tak pravděpodobně neskončí historie fenoménu civilní služby, tento fenomén se pravděpodobně transformuje do jiné podoby. Namísto poplatkové povinnosti bude možné tento poplatek odpracovat.

Paradoxně se tak budoucí sociální stát může vrátit k opačnému konceptu, který byl použit při zavedení branné povinnosti jako občanské povinnosti v 18. století ve Francii. Jednalo se o tzv. vojenskou daň – poplatek, který byly povinny zaplatit osoby, jež nevykonaly povinnou vojenskou službu.¹⁰⁹ V tomto případě by poplatek za poskytnuté veřejné služby, chápeme-li takto např. vysokoškolské vzdělávání, bylo možné uhradit výkonem obecně prospěšných činností. Takovýto poplatek by se týkal méně majetných osob. Paradoxně by takováto služební povinnost opět doléhala na sociální skupiny, na které z počátku své existence doléhala branná povinnost.

Obr. č. 23: Princip donucení a volby aktivit ve prospěch veřejného zájmu

princip				
donucení			svobodná volba	
branná povinnost			dobrovolnická aktivita	zaměstnanec vztah
registrace	odvod	služba		
		vojenská služba	vojenská milice	profesionální voják
		vojenská služba beze zbraně		občanský zaměstnanec
		civilní služba		civilní povolání
		alternativní dobrovolnická služba	dobrovolnická služba a práce	civilní povolání
			nevojenská milice	příslušník bezpečnostních sborů
pracovní povinnost				
registrace	odvod	pracovní sbory	náhrada poplatkové povinnosti	civilní povolání
povinnost účasti na vzdělávacích aktivitách				
registrace		branná výchova	účast na ne/miliční kurzu	zvyšování kvalifikace pro výkon povolání

Jak bylo ukázáno, praktická realizace konceptu sociálního státu prochází stále vývojem. Jeho kritici by mohli dokonce navrhnout, že budoucí sociální stát se přibližuje v některých ohledech komunismu, když se direktivně snaží zabezpečit veřejné statky a služby uvalováním povinnosti na občany, namísto toho, aby je zajišťovali profesionální zaměstnanci. Je ovšem otázkou, zda se koncept všeobecné služební povinnosti prosadí. Je totiž spojen s brannou povinností a její mírový výkon je v současnosti postupně opouštěn. Jen mimořádné společenské situace by si vyžadovaly prosazení konceptu všeobecné služební povinnosti.

Na druhé straně si připravenost sociálního státu na dlouhodobě změněné podmínky nebo mimořádné situace v oblasti bezpečnosti vyžaduje, aby jeho občané byli připraveni vyrovnat se s takovými změnami. Zároveň je třeba, aby existoval určitý podíl obyvatelstva schopného aktivně podporovat koncept sociálního státu na dobrovolnické bázi v podobě své dobrovolnické práce v oblasti bezpečnosti státu a v případě náhlé

potřeby vyvolané závažným krizovým jevem byli tito lidé schopni předávat své znalosti a dovednosti ostatním obyvatelům nebo se podílet na řešení následků vzniklé krize. V tomto ohledu budou v budoucnu pravděpodobně ze strany státu podporovány edukační aktivity realizované v období povinné školní docházky a přípravy na výkon povolání a dobrovolnické aktivity zaměřené ve prospěch budování a podpory konceptu nevojenské milice podporující základy sociálního státu.

ZÁVĚR

Civilní služba je jedním ze způsobů, jak od občanů vybrat daň v úkonech, jak je přinutit vykonávat ve prospěch státu činnosti, pro jejichž výkon by se patrně při svobodné vůli nikdy nerozhodli. Nahlíženo z hlediska humanity je civilní služba ušlechtilější alternativou povinné vojenské služby. Je to služba státu, služba společnosti zaměřená nevojensky na podporu státní sociální politiky, případně na podporu dalších politik. Takto aplikují civilní službu především sociální stát a státy využívající k zajištění své bezpečnosti miliční systém.

Je-li civilní služba integrována do státní politiky tak silně, že vzniká určitý druh závislosti sociálních služeb na existenci institutu civilní služby, bývá problematické ze strany státu odstoupit od výkonu branné povinnosti, protože je velmi obtížné nahradit pozitivní efekty uplatňování služební povinnosti jiným způsobem. Z tohoto důvodu se vlády SRN nebo Rakouska snaží oddálit provedení úplné profesionalizace ozbrojených sil a v posledních letech hájily uplatňování branné povinnosti navzdory stále sílícímu trendu profesionalizace ozbrojených sil.

Výsledkem tohoto úsilí je inovování institutu služební povinnosti, v jehož důsledku přerůstá povinná vojenská služba a civilní služba v takzvanou povinnou celospolečenskou službu. Na druhou stranu se tyto státy snaží postupně nahrazovat výkony „civilkářů“ dobrovolnickými aktivitami, případně se pokoušejí zavádět pracovní povinnost jako alternativu poplatkových povinností. Tyto inovace jsou také soustředěny na zformování miličního prvku zajišťování bezpečnosti, případně na podporu zachování jeho funkčnosti i po ukončení mírového výkonu branné povinnosti, který významně přispíval k funkčnosti nevojenskému miličnímu způsobu zajištění bezpečnosti.

Uvází-li se jen velmi těžko zvrátitelný trend demografického stárnutí, který bude pro zajišťování veřejných statků a služeb znamenat, že bude existovat stále méně mladých lidí schopných zajišťovat bezpečnost, a to při nezměněných požadavcích na obsluhu nevojenských krizových jevů na území státu, je třeba v miličním způsobu zajišťování bezpečnosti vidět jeden z důležitých nástrojů pro budoucí zajišťování bezpečnosti.

Česká republika na rozdíl od jejích okolních států dlouhodobě uplatňujících a rozvíjejících koncept sociálního státu, tj. SRN a Rakouska, nevyužívala dostatečně potenciálu civilní služby pro realizované státní politiky, ačkoliv bylo uplatňování tohoto konceptu veřejně deklarováno vládou. Důvodem tohoto rozporu byla „nezralost“ sociálně-tržních vztahů a určitá absence základů organizace občanské společnosti. V důsledku nízkého stupně integrace využití civilní služby do sociální politiky bylo pro vládu relativně jednoduché obětovat civilní službu v rámci úplné profesionalizace ozbrojených sil České republiky. Vláda tak učinila přesto, že musela více než 30 tisícům čekatelů na výkon civilní služby odpustit její výkon. Paradoxně tak jednala proti zásadám sociální spravedlnosti.

Jak bylo pomocí komparativní analýzy v textu ukázáno, v důsledku zrušení branné povinnosti a v důsledku zrušení civilní služby a v kontextu očekávaného demografického stárnutí populace zůstaly určité věci zatím nedořešeny. Proti politickým očekáváním nebyla civilní služba díky specifické hodnotové orientaci české mládeže plnohodnotně nahrazena dobrovolníky. České republice se také nepodařilo vytvořit miliční prvek pro zajišťování vnitřní bezpečnosti. V tomto směru by měla být formulována vzdělávací, bezpečnostní a sociální politika podporující rozvoj dobrovolnických aktivit v sociální oblasti a v oblasti vnitřní bezpečnosti, s jejíž pomocí bude Česká republika schopna čelit následkům demografického stárnutí populace.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

- Obr. č. 1: Společenská služba – složení, výkon a místo výkonu.. 28
- Obr. č. 2: Motivace pro výběr povolání v České republice 31
- Obr. č. 3: Ekonomický život zaměstnance v pohledu teorie
lidského kapitálu 32
- Obr. č. 4: Průměrný měsíční příjem podle věku a vzdělání
v ČR v roce 2002 33
- Obr. č. 5: Nástup dobrovolnického roku v SRN
v letech 2004 až 2006 41
- Obr. č. 6: Minimální náklady na práci vojína a na práce
v zaměstnaneckém poměru v České republice
v letech 1994 až 2004 44
- Obr. č. 7: Minimální náklady na práci vojína zvýšené
o zaopatřovací příspěvek a minimální mzda
v letech 1994 až 2004 45
- Obr. č. 8: Roční minimální mzda a výnos DPFO na jednotlivce
v Česku v letech 1993 až 2004 47
- Obr. č. 9: Výkon služební povinnosti a ne/zaměstnanost mužů
ve věku 15 až 29 let v Česku v letech 1993 až 2004 ... 48
- Obr. č. 10: Státně-správní a participační model obsluhy civilní
služby 56
- Obr. č. 11: Civilní služba v ČR v letech 1990 až 2004 58

Obr. č. 12:	Osoby nahrazující civilní službu službou u Zivil- und Katastrophenschutz v SRN v letech 2003 až 2006	65
Obr. č. 13:	Prohlášení o civilní službu v SRN vyvolaná strachem z války	66
Obr. č. 14:	Civilní služba v SRN v letech 1958 až 2006	69
Obr. č. 15:	Civilní služba v Rakousku v letech 1975 až 2004	71
Obr. č. 16:	Civilní služba v České republice v letech 1993 až 2004 podle oblastí jejího výkonu	75
Obr. č. 17:	Počet států EU s plně profesionalizovanými ozbrojenými silami	77
Obr. č. 18:	Žádosti o civilní službu ve velkých evropských státech	78
Obr. č. 19:	Žádosti o civilní službu v malých evropských státech	79
Obr. č. 20:	Nezaměstnanost a ukončení služební povinnosti v ČR a v SRN v letech 1993 až 2005	80
Obr. č. 21:	Zásahy a nasazení osob a techniky vojenských záchranných útvarů v letech 1993 až 2002	82
Obr. č. 22:	Pečovatelská služba v České republice v letech 1995 až 2005	87
Obr. č. 23:	Princip donucení a volby aktivit ve prospěch veřejného zájmu	90

Seznam tabulek

Tab. č. 1:	Služební povinnost na německém území v letech 1831 až 1913	21
Tab. č. 2:	Služební povinnost v SRN v letech 1956 až 1997	23
Tab. č. 3:	Branná povinnost v České republice v letech 1993 až 2003	23
Tab. č. 4:	Efekty a funkce vojenské a civilní služby v SRN	39
Tab. č. 5:	Vojáci základní služby a vojáci v záloze jako zdroj doplňování AČR v letech 1993 až 1999	41
Tab. č. 6:	Politická orientace a preference civilní a vojenské služby	43
Tab. č. 7:	Zaopatřovací příspěvek v České republice v letech 1996 až 2004 a počet jeho příjemců	46
Tab. č. 8:	Náležitosti osob vykonávajících služební povinnost v České republice v letech 2001 až 2004	49
Tab. č. 9:	Perzekuční jednotky v Československu, Maďarsku a Polsku	53
Tab. č. 10:	Kapacita obsluhy civilní služby v SRN v letech 1961 až 2006	57
Tab. č. 11:	Délka základní vojenské služby a její náhrady u vybraných států	59
Tab. č. 12:	Místa pro výkon civilní služby v SRN podle druhů činností v letech 1987 až 2006	63
Tab. č. 13:	Struktura míst pro výkon civilní služby v Rakousku v letech 2002 až 2005	72
Tab. č. 14:	Vývoj nákladů na civilní službu hrazených z rozpočtu BMI v letech 1990 až 2003	73

Tab. č. 15:	Zásahy vojenských záchranných útvarů v ČR v letech 1993 až 2002	81
Tab. č. 16:	Výkony vojenských záchranných útvarů v roce 2000	82
Tab. č. 17:	Potřeba doplňování ozbrojených sil SRN branně povinnými vojáky v letech 1984 až 2010	84
Tab. č. 18:	Všeobecná služební povinnost v České republice – výsledky ankety v roce 1996 u VZS a mužů a žen do 30 let	85
Tab. č. 19:	Prognóza populačního vývoje – podíl obyvatelstva v základních věkových skupinách v České republice, Rakousku a SRN	87

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BAZ	Bundesamt für den Zivildienst
BMFSFJ	Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend
BMI	Bundesministerium für Inneres
BMVg	Bundesministerium der Verteidigung
BZD	Beirat für den Zivildienst
CDU	Christlich Demokratische Union Deutschlands
CS	civilní služba
CSU	Christlich-Sozialen Union Deutschlands
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DPFO	daň z příjmů fyzických osob
EU	Evropská unie
HÚ CO ČR	Hlavní úřad Civilní ochrany ČR
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
MF ČR	Ministerstvo financí ČR
MO ČR	Ministerstvo obrany ČR
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
MV	Ministerstvo vnitra ČR
NATO	Severoatlantická aliance
NDR	Německá demokratická republika
o.z.	občanský zaměstnanec
OkÚ	okresní úřad

OSN	Organizace spojených národů
ÖVP	Österreichische Volkspartei
PSM	Personalstrukturmodel
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
SPÖ	Sozialdemokratische Partei Österreichs
SPS MO	sekce plánování sil MO ČR
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
THW	Technisches Hilfswerk
USA	Spojené státy americké
VZP	voják z povolání
VZS	voják základní služby

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Monografie a sborníky:

- *20 Jahre Zivildienst in Österreich, 10 Jahre Zivildienst Grundlehrgang.* 1. Aufl. Wien : Bundesministerium für Inneres, 1994.
- ALBERT, J. *Civilní služba, její role v sociálních službách a vliv na některé oblasti.* [závěrečná práce]. 1. vyd. Praha : PF UK, Ústav pro další vzdělávání právníků, 1992.
- *Allgemeine Dienstpflicht. Falsche Antwort auf richtige Fragen.* 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1995.
- *Auslaufmodell Wehrpflichtarmee.* 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1997. ISBN 3-925099-17-4.
- BAJGAR, J. aj. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva - I. díl.* 1.vyd. Praha : Správa sociálního řízení, 1992. ISBN 80-85469-31-6.
- BAJGAR, J. aj. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva - II. díl.* 1.vyd. Praha : Správa sociálního řízení, 1993. ISBN 80-85469-41-3.
- BEIWINKEL, K. *Wehrgerechtigkeit als finanzpolitisches Verteilungsproblem.* 1. Aufl. Frankfurt am Main : Verlag Peter Lang, 1986. ISBN 3-8204-8965-7.

- BÍLEK, J. *Pomocné technické prapory. o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. 1. vyd. Praha : ÚDV zločinů komunismu, 2002. ISBN 80-902885-7-X.
- BINKIN, M., KAUFMANN, WW. *U.S. Army Guard and Reserve: Rhetoric, Realities, Risks*. 1st ed. Washington, D.C. : The Brookings Institution, 1989. ISBN 0-8157-0379-X.
- BROAD, R. *Conscription in Britain 1939-1964. The militarization of a generation*. 1st ed. Abington : Routledge, 2006. ISBN 0-714-65701-8.
- *Die Bundeswehr – sicher ins 21. Jahrhundert Eckpfeiler für eine Erneuerung von Grund auf*. 1. Aufl. Berlin : BMVg, 2000.
- *Die Deutsche Demokratische Republik. Daten, Fakten, Analyse*. 1. Aufl. Köln am Rein : Kommet, 2003. ISBN 3-89836-347-3.
- *Die Freiheit, Nein zu sagen. Vom Rech der Kriegsdienstverweigerer 1957-1982*. 1. Aufl. Freiburg : Dreisam-Verlag, 1983. ISBN 3-931472-80-6.
- DUINDAM, S. *Military Conscription. An Economic Analysis of the Labour Component in the Armed Forces*. 1st ed. Heidelberg : Physica-Verlag, 1999. ISBN3-7908-1203-X.
- FAIRCHILD, B., GROSSMAN, J. *The War Department: The Army and Industrial Manpower*. reprint 1st ed. New York : University Press of the Pacific, 2002. ISBN 1-4102-0140-6.
- FREVERT, U. *Die kasernierte Nation. – Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. 1. Aufl. München : C.H.Beck, 2001. ISBN 3-406-47979-0.
- *Für mich und für andere. – Freiwilliges Soziales Jahr. Freiwilliges Ökologisches Jahr*. 2. Aufl. Bonn : Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2003.

- GATES, TS. jr. *The Report of the President's Commission on an All-Volunteer Armed Force*. Washington, D.C. : Washington, D.C., 1970.
- *Geht es ohne Zivis nicht? – Die Zukunft des Zivildienstes*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissengründen e.V., 2000. ISBN 3-925099-20-4.
- HENDRYCH, J. *Voják v míru*. 1.vyd. Praha : MO ČR, 1998. ISBN 80-86049-21-3.
- *Hintergrundpapier zur Wehrgerechtigkeit*. 1. Aufl. Berlin : BMVg, 2000.
- *Informationsblatt „Andere Dienste im Ausland“*. 1. Aufl. Köln : Bundesamt für Zivildienst, 2005.
- KÖNIG, M. *Die gesamtwirtschaftliche Effizienz der Wehrpflicht. Eine Untersuchung am Beispiel der Bundeswehr*. 1. Aufl. Göttingen : Cuvillier, 2001. ISBN 3-89873-085-9.
- KOSTLÁN, A., MORAVCOVÁ, D., VANÍČEK, V. *Encyklopedie dějin Německa*. 1. vyd. Praha : Ivo Železný, 2001. ISBN 80-237-3590-X.
- *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2.
- *Magazín pro účastníky vojensko-občanské přípravy vojáků v základní službě*. 1. vyd. Praha : FMO, 1992.
- MAGENHEIMER, H. *Zur Frage der allgemeinen Wehrpflicht*. [Schriftreihe der LVAK 3/99] 1. Aufl. Wien: Landesverteidigungsakademie, 1999. ISBN 3-901328-38-6.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné obecná část*. 3. vyd. Brno : Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-109-7.

- MARSHALL, B. *In Pursuit of Equity? Who Serves When Not All Serve?* Report of the National Advisory Commission on Selective Service, Washington, D.C. : National Advisory Commission, 1967.
- *Merkheft über die soziale Sicherheit der Zivildienstleistenden und ihrer Familienangehörigen.* Stand: Februar 2005. 1. Aufl. Köln : Bundesamt für Zivildienst, 2005.
- MOORE, AB. *Conscription and Conflict in the Confederacy.* 1st ed. [1st published 1924] South Carolina : University of South Carolina Press, 1996. ISBN 1-57003-152-5.
- MÜLLER, T. *Die Wehrfassung des Driftem Reiches und der DDR. Ein Vergleich der rechtlichen Strukturen totalitären Herrschaft.* 1. Aufl. Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. ISBN 3-631-32773-0.
- PAVEL, J. *Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918–1938.* [studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 7/2004]. 1. vyd. Praha : Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004. ISBN 80-86729-14-1.
- PEARCE, DW. *Macmillanův slovník moderní ekonomie.* 2. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-42-2.
- PERNICA, B. *Profesionalizace Armády České republiky a problém hospodárnosti.* [doktorská disertační práce] 1. vyd. Vyškov : VVŠ PV, 2003.
- PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: Trendy, teorie a zkušenosti.* 1. vyd. Praha : AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.
- PILNÝ, J., PEKOVÁ, J., JETMAR, M. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru.* 1. vyd. Praha : ASPI, 2005. ISBN 80-7357-052-1.

- ROSTKER, B. *The evolution of the All-Volunteer Force*. 1st ed. Santa Monica : RAND, 2006. ISBN 0-8330-3895-8.
- SEHMSDORF, M. *Wehrpflicht – versus Freiwilligenarmee. Ausgewählte ökonomische Aspekte der Wehrsystems*. 1. Aufl. Hamburg : Verlag Dr. Kovač, 1998. ISBN 3-86064-698-2.
- SCHLEICHER, M. *Die Ökonomie der Wehrpflicht. Eine Analyse unter besondere Berücksichtigung der Grundsätze der Besteuerung*. 1. Aufl. Frankfurt am Main : Verlag Peter Lang, 1996. ISBN 3-631-30951-1.
- STIGLITZ, JE. *Ekonomie veřejného sektoru*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-454-1.
- ŠEVČÍKOVÁ, M. *Záchranné a výcvikové základny CO a jejich přínos pro společnost*. [diplomová práce] 1. vyd. Vyškov : VVŠ PV, 2000.
- *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. 1st ed. Oxford : Elsevier Science Ltd., 2002. ISBN 0-7623-0836-2.
- TOBIASSEN, P. *Die Neuausrichtung der Bundeswehr und die Frage der Wehrgerechtigkeit*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 2001. ISBN 3-925099-21-2.
- TOBIASSEN, P. *Wehrgerechtigkeit 2005*. 1. Aufl. Bockhorn : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 2005.
- UHLÍŘ, S. *101. silniční stavební prapor*. 1. vyd. Vyškov : VVŠ PV, 1997.
- WEBER, H. *Geschichte der DDR*. 1. Aufl. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004. ISBN 3-89996-026-2.
- *Wehrpflicht im 21. Jahrhundert. Mehr Sicherheit für alle*. 1. Aufl. Berlin : BMVg, 2002.

- WERKNER, Ines-J. *Wehrpflicht oder Freiwilligenarmee; Wehrstrukturentscheidungen im europäischen Vergleich*. 1. Aufl. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006. ISBN 3-631-54696-3.
- WYDER, T. *Wehrpflicht und Militärdienstverweigerung. Entstehung, Gesetz, Arten und Sanktionen in der Schweizer Armee*. 2. Aufl. Bern : Peter Lang, 1988. ISBN 978-3-261-03758-9.
- *Zivildienst ABC. Stand: Mai 2005*. 1. Aufl. Köln : Bundesamt für Zivildienst, 2005.
- *Zivildienst in Deutschland*. 1. Aufl. Köln : Bundesamt für Zivildienst, 2005.

Statistické publikace a analytické zprávy:

- *Bevölkerung Deutschlands bis 2050. Ergebnisse der 11. koordinierten Bevölkerungsvorausberechnung*. 1. Aufl. Wiesbaden : Statistisches Bundesamt, 2006. [www.destatis.de]
- Čj.: 1081/2006-2440 *Trh práce 1993 až 2005*. 1. vyd. Praha : ČSÚ, 2006. [kód publikace 3103-06]
- Čj.: 1208/2006-2440 *Analýza trhu práce 1993 až 2005*. 1. vyd. Praha : ČSÚ, 2006. [kód publikace 3111-06]
- Čj.: 122/2004 *Projekce obyvatelstva v krajích a oblastech ČR do roku 2050*. 1. vyd. Praha : ČSÚ, 2004. [kód publikace 4021-03]
- Čj.: 1620/2003 *Projekce obyvatelstva ČR do roku 2050*. 1. vyd. Praha : ČSÚ, 2003. [kód publikace 4020-03]
- Čj.: 819/2004 *Populační prognóza ČR do r. 2050*. 1. vyd. Praha : ČSÚ, 2004. [kód publikace 4025-04]

- Čj.: 882/2003-3320 *Mzdy zaměstnanců (z výběrového šetření) za rok 2002*. 1. vyd. Praha : ČSÚ, 2003. [kód publikace: 3109-03]
- *Daten und Fakten zur Entwicklung von Kriegsdienstverweigerung und Zivildienst*. 1. Aufl. Köln : Bundesamt für Zivildienst, 2002.
- *National and Regional Trends in the Labour Force in the European Union 1985-2050*. 1st ed. Luxemburg : Office for official publications of the European communities, 2003. ISBN 92-894-5350-8.
- *STATIS-Archiv-CD. Statistische Zeitreihen von 1950 – 2003*. 1. Aufl. Wiesbaden : Statistisches Bundesamt, 2004. ISBN 978-3-8246-0748-8.
- *Statistická ročenka ČR*. 1994–2006. Praha : ČSÚ.
- *Statistisches Jahrbuch Österreichs 2007*. 1. Aufl. Wien : Statistik Austria, 2006. ISBN 3-902479-88-4
- *Výkazy a rozborů zaměstnanosti v České republice*. 1993 – 2005. Praha : MPSV. [www.mpsv.cz]
- *Výsledky informačního systému o průměrném výdělku*. 1998–2005. Praha : MPSV. [www.mpsv.cz]
- Zahl: 94.031/115-IV/3/02 *Bericht des Bundesministers für Inneres*. 1. Aufl. Wien : Bundesministerium für Inneres, 2002.
- Zahl: 94.031/130-III/7/05 *Bericht der Bundesministerin für Inneres*. 1. Aufl. Wien : Bundesministerium für Inneres, 2005.

Odborné články a příspěvky do sborníků:

- AJANGIZ, R. *Kriegsdienstverweigerung in Spanien*. In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer, 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 18-22.
- ANGRIST JD., KRUEGER AB. Why Do World War II Veterans Earn More than Nonveterans? *Journal of Labor Economics*. 1994, Vol. 10, No. 1, pp. 74–97.
- BÍLEK, Jiří. o „černých baronech“ trochu jinak. *Magazín pro vojáky*, 1994, roč. [nezjištěn], č. [nezjištěno] s. 40–41.
- BÍLEK, Jiří. Vojáci druhé kategorie II, *Historie a vojenství*. 1997, roč. 46, č. 6, s. 55–86.
- BÍLEK Jiří. Technické jednotky československé armády v letech 1951–1963. *Historie a vojenství*. 1994, roč. 43, č. 5, s. 49–79.
- BRÜCKNER, Ch. *Die Bedeutung des Zivildienstes im Sozialbereich*. In *Geht es ohne Zivis nicht? – Die Zukunft des Zivildienstes*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissen Gründen e.V., 2000. ISBN 3-925099-20-4. S. 10–14.
- DONAT, H., KNEBEL, G., SOMMER, KL et TOBIASSEN, P. *Die Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissen Gründen e.V. 1957 bis 1982*. In *Die Freiheit Nein zu sagen. 25 Jahre für das Recht der Kriegsdienstverweigerer*. 1. Aufl. Freiburg : Dreisam-Verlag, 1983. S. 30–63.

- DRŠKA, Pavel. Účast ČSLA na hospodářské výstavbě při nástupe k budování socializmu v letech 1948-1954. *Historie a vojenství*. 1981, roč. 30, č. 2, s. 76–97.
- DUIC, Mario. Personalökonomie in den Miliz-Streitkräften Schwedens und der Schweiz. *Truppendienst*. 1980, Jg. 19, Nr. 4, S. 321–325.
- DVOŘÁK, Josef. Záchrané útvary CO – význam a poslání pro společnost. *Vojenský profesionál*. 2000, roč. 19, č. 1-2-3, s. 94–99.
- F.M. Die Wehrsteuer in Frankreich. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*. 1890, Bd. 55, Hf. 2, S. 299–310. [www.digizeitschriften.de]
- FASETH, E. *20 Jahre Kollegialbehörden nach dem Zivildienstgesetz*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrgang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 19–25.
- FERSCH Hans. Die Wehrsteuer. (eine vergleichende Studie). *Finanzarchiv*. 1911, Jg. 28, Bd. 1, S. 167–210. [www.digizeitschriften.de]
- FESSLER, P. *Verfassungsrechtliche Aspekte des Zivildienstes*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrgang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 5–9.
- FINIS-SIEGLER, B. *Konversion des Zivildienstes – eine sozialpolitische Betrachtung*. In *Auslaufmodell Wehrpflichtarmee*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1997. ISBN 3-925099-17-4. S. 33–46.
- GOHDE, J. *Kann man Gemeinsinn erzwingen? – Gedanken über die Dienstpflichtdiskussion*. In *Allgemeine Dienstpflicht. Falsche Antwort auf richtige Fragen*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der

Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1995.
S. 15–18.

- HALÁSKOVÁ, M. *Modely zaměstnávání pracovníků ve veřejné správě*. In *Veřejná správa 2006*. [CD] Pardubice : FES UP, 2006. ISBN 80-7194-882-9, s.132–136.
- HALÁSKOVÁ, R. *Evropská integrace z pohledu zaměstnanosti a trhu práce na příkladu ČR*. In *Ekonomické problémy krajín strednej Europy a Európska únia*. Zborník z mezinárodnej konferencie. Bratislava : VÚN EU, 2000, ISBN 80-225-1334-2, s. 56–62.
- HOCHEDLINGER, Michael. Vom Ritterheer zur allgemeinen Wehrpflicht (I). *Truppendienst*. 1998, Jg. 37, Nr. 6, S. 492–496.
- HOCHEDLINGER, Michael. Vom Ritterheer zur allgemeinen Wehrpflicht (II). *Truppendienst*. 1999, Jg. 38, Nr. 1, S. 22–28.
- JACKWERT, Christoph. *Ökonomische Aspekte eines Vergleiches unterschiedlicher Wehrsysteme. Österreichische Militärische Zeitschrift*. 1998, Jg. 36, Nr. 4, S. 375–382.
- KESTBAUM, M. *Citizen-soldiers, national service and the mass army: The birth of conscription in revolutionary Europe and North America*. In *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. 1st ed. Oxford : Elsevier Science Ltd., 2002. ISBN 0-7623-0836-2. pp 117–144.
- KLEIN, P. *Zukunft der Wehrpflicht in Deutschland*. In PRÜFERT, A. *Hat die allgemeine Wehrpflicht in Deutschland eine Zukunft?* 1. Aufl. Baden-Baden : Nomos, 2003. ISBN 3-8329-0311-9. S. 69–77.
- KUČERA, Petr. *Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. Historie a vojenství*. 1991, roč. 40, č. 4, s. 95–118.

- KUHLMANN, J. *Wehrpflicht- und Freiwilligenarmee im Vergleich*. In Auslaufmodell Wehrpflichtarmee. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissengründen e.V., 1997. ISBN 3-925099-17-4. S. 15–22.
- LACKNER, Werner. Wehrdienst als gesellschaftliche Solidaritätspflicht. *Truppendienst*. 1994, Jg. 33, Nr. 4, S. 306–311.
- NEUBAUER, Günter. Wehrgerechtigkeit als Teilproblem einer gerechten Steurpolitik. *Finanzarchiv*, 1984, Jg. 42, Hf. 1, S. 107–125. [www.digizeitschriften.de]
- PERNICA, Bohuslav. Ještě k branné povinnosti (Příspěvek k otázce systematizace osobních úkonů občana v odvětví obrany). *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 106–113.
- PERNICA, B. *Branná povinnost jako daň v úkonech a otázka její spravedlnosti*. In The XIth International Conference Theoretical and Practical Aspects of Public Finance [sborník abstraktů s. 32 + CD]. 1. vyd. Praha: VŠE, 2006. ISBN 80-245-1032-4.
- PERNICA, B. *Efektivnost a kvalita ve veřejném sektoru – problém branné povinnosti [civilní služby]*. In Veřejná ekonomika a správa 2005. [sborník abstraktů s. 34; CD] 1. vyd. Ostrava : VŠB-TU, 2005. ISBN 80-248-0876-5. [Veřejná ekonomika a správa 2005 (6. ročník mezinárodní konference) Ostrava, VŠB-TU 12. až 15. 9. 2005]
- PERNICA, B. *Problém konkurence mezi vojenskou a civilní částí veřejného sektoru na příkladu vojenských záchranných útvarů a složek integrovaného záchranného systému*. In Konkurence ve veřejném sektoru. Objektivizace dělby práce mezi státní správou a samosprávou v řízení veřejného sektoru. 1. vyd. Brno : ESF MU, 2004. ISBN 80-210-3359-2, s. 214–222.

- PERNICA, B. *Problém spravedlnosti a hospodárnosti služby vojáků základní služby v ozbrojených silách ČR a občanů ve výkonu civilní služby*. In *Bezpečnost ČR a potřeba ústavních změn*. Praha: Univerzita Karlova PF, 2004. ISBN 80-85889-57-9, s. 117–124. [Mezinárodní konference *Bezpečnost ČR a potřeba ústavních změn*. Praha: PF UK v Praze 18. až 19. 9. 2003]
- PFARR, Dietmar. *Der Gesellschaftsdienst – eine Alternative zur Wehrpflicht? Truppendienst*. 2000, Jg. 39, Nr. 6, S. 472–474.
- PROKOPEC, Miroslav, ZÁSTĚRA, Josef. *Úloha tělesné výšky v ozbrojených silách. Výběr statí...*, 1998, roč. [neudán], č. 7 [červenec], s. 32–40.
- PULOS, N. *Da haben wir das Ei!* In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 10–11.
- REITER, Erich. *Zivildienst als Alternative zum Wehrdienst? Truppendienst*. 1991, Jg. 30, Nr. 5, S. 399–405.
- ROWE, DM. *Globalization, conscription and anti-militarism in pre-world War I Europe*. In *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. 1st ed. Oxford : Elsevier Science Ltd., 2002. ISBN 0-7623-0836-2. pp. 145–170.
- SARVAŠ, Štefan. *Civilní služba v české, německé a polské společnosti. Výběr statí...*, 1997, roč. [neudán], č. 7 [červenec], s. 65–72 [příloha]
- SARVAŠ, Štefan. *Vojáci základní služby a vojenská profese. Výběr statí.....*, 1998, roč. [neudán], č. 5 [květen], s. 17–32 [příloha]
- SOMMER, T. *Auswahlwehrrpflicht und Wehrgerechtigkeit*. In PRÜFERT, A. *Hat die allgemeine Wehrrpflicht in Deutschland*

- eine Zukunft? 1. Aufl. Baden-Baden : Nomos, 2003. ISBN 3-8329-0311-9. S. 59–67.
- SOROKIN, S. *Kriegsdienstverweigerer in Rußland*. In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 16–17.
 - TOBIASSEN, Peter. *Wehrpflicht und Zivildienst aus volkswirtschaftlicher Sicht*. In *Geht es ohne Zivis nicht? – Die Zukunft des Zivildienstes*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 2000. ISBN 3-925099-20-4. S. 23–27.
 - VLČEK, Bohuslav. Možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. *Vojenské rozhledy*. 2007, roč. 16, č. 1, s. 169–174.
 - WIESENDER, A. *Historische Entwicklung des Zivildienstgesetzes*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrgang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 10–18.
 - WINET, R. *Die Situation der Kriegsdienstverweigerer in der Schweiz – gemessen an den Vorgaben der europäischen Gremien*. In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 12–15.
 - ZÁSTĚRA, Josef. *Determinanty početních stavů a bariéry doplňování ozbrojených sil*. [prezentace] konference Cílená regulace početních stavů ozbrojených sil. Praha: MO ČR, 5.–6. dubna 2000.

Publicistické články:

- (bh) Rakouští politici se prou o definici dechovky jako sociální služby. *Právo*. 2007, roč. 17, č. 38 [14. 2. 2007], s. 16.
- (ČTK, CNN, roš) Americký poručík před soudem za odmítnutí jít do války v Bagdádu. *Právo*, roč. 17, č. 33 [8. 2. 2007], s. 14.
- (rm) Británie rehabilituje popravené dezertéry z první světové války. *Právo*, 2006, roč. 16, č. [18. 6. 2006], s. 14.
- BĚLOŠEVSKÝ, Dimitrij. „Civilkáře“ bude řídit také armáda. *Hospodářské noviny*. 2003, roč. 13, č. 147 [30. 7. 2003], s. 7.
- PAJER, Jaroslav. Rozrostou se řady aktivních záložníků? *A-report*. 2007, roč. [nezjištěn], č. 4, s. 16–18.
- RIEBAUEROVÁ, Martina, BAĎURA, Jaroslav. Civilkáři končí. Neví se, kdo je nahradí. *Mladá fronta Dnes*. 2004, roč. 15, č. [3. 6. 2004], s. 4.

Obecně závazné předpisy:

- *Bundesgesetz über den Zivildienst* [www.zivildienstverwaltung.at]
- *Entwicklungshelfer-Gesetz* vom 18. 6. 1969
[<http://www.gesetze-im-internet.de/ehfg/index.html>]
- *Gesetz über den Zivildienst der Kriegsdienstverweigerer*
[www.juris.de]
- *Gesetz über die Verweigerung des Kriegsdienstes mit der Waffe aus Gewissensgründen* [www.juris.de]
- *Gesetz zur Förderung eines freiwilligen ökologischen Jahres*
[www.juris.de]

- *Gesetz zur Förderung eines freiwilligen sozialen Jahres*
[www.juris.de]
- *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. 1. Aufl.
Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2004.
- Zákon č. 117/1995 Sb., *o státní sociální podpoře* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 18/1992 Sb., *o civilní službě* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 218/1999 Sb., *o rozsahu branné povinnosti a vojenských správních úřadech (branný zákon)* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 198/2002 Sb., *o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů* (zákon o dobrovolnické službě)
- Zákon č. 220/1999 Sb., *o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 222/1999 Sb., *o zajišťování obrany České republiky* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 585/2004 Sb., *o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*
- Zákon č. 587/2004 Sb., *o zrušení civilní služby a o změně a zrušení některých souvisejících zákonů*
- Zákon č. 592/1992 Sb., *o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění* ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 73/1990 Sb., *o civilní službě*

- *Zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků ve znění pozdějších předpisů*
- *Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů*
- *Zivilschutzgesetz [www.juris.de]*

POZNÁMKY

- ¹ SPD a CDU/CSU v SRN a SPÖ, ÖVP v Rakousku.
- ² PERNICA, B. *Efektivnost a kvalita ve veřejném sektoru – problém branné povinnosti* [civilní služby] . In *Veřejná ekonomika a správa 2005*. [sborník abstraktů s. 34; CD] 1. vyd. Ostrava : VŠB-TU, 2005. ISBN 80-248-0876-5. [Veřejná ekonomika a správa 2005 (6. ročník mezinárodní konference) Ostrava, VŠB-TU 12. až 15. 9. 2005]
- ³ Např. závěry rakouské komise přístupné na www.zivildienstreform.at, diskuse o zrušení branné povinnosti v SRN v *Geht es ohne Zivis nicht? – Die Zukunft des Zivildienstes*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissengründen e.V., 2000. ISBN 3-925099-20-4.
- ⁴ PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti*. 1. vyd. Praha : AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.
- ⁵ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné obecná část*. 3. vyd. Brno : Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-109-7.
- ⁶ Blíže k problematice vývoje odvětví obrany PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: trendy, teorie a zkušenosti*. 1. vyd. Praha : AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6.
- ⁷ Viz např. zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon* ve znění pozdějších předpisů.
- ⁸ Země, které neratifikovaly *Konvenci OSN o právech dítěte* umožňují službu v ozbrojených silách osobám starším 16 let. Jde např. o Velkou Británii, Kanadu nebo Austrálii.
- ⁹ Zákon č. 585/2004 Sb., *o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon)*.
- ¹⁰ dpo-iHNed. *Fotbalisté Korey by za postup dostali zproštění vojenské služby*. 16. 6. 2006. [http://ihned.cz/3-18701610-Fotbalist%E9+Korey-000000_d-fb]

- ¹¹ Blíže PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: Trendy, teorie a zkušenosti*. 1. vyd. Praha : AVIS, 2007. ISBN 978-80-7278-381-6. 1. kapitola Odvětví obrany a ozbrojené síly.
- ¹² PERNICA Bohuslav. Ještě k branné povinnosti (Příspěvek k otázce systematizace osobních úkonů občana v odvětví obrany). *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 106-113. Rozbor problému je dobře proveden v Marshall, B. *In Pursuit of Equity? Who Serves When Not All Serve?* Report of the National Advisory Commission on Selective Service, Washington, D.C. : National Advisory Commission, 1967.
- ¹³ (rm) Británie rehabilituje popravené dezertéry z první světové války. *Právo*, 2006, roč. 16, č. [18. 6. 2006], s. 14.
- ¹⁴ Velmi dobrý rozbor problému odpírání válečné služby uvádí BROAD, R. *Conscription in Britain 1939-1964. The militarization of a generation*. 1st. ed. Abington : Routledge, 2006. ISBN 0-714-65701-8. pp. 187–201.
- ¹⁵ (ČTK, CNN, roš) Americký poručík před soudem za odmítnutí jít do války v Bagdádu. *Právo*, roč. 17, č. 33 [8. 2. 2007], s. 14.
- ¹⁶ FESSLER, P. *Verfassungsrechtliche Aspekte des Zivildienstes*. In 20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrgang. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 5–9.
- ¹⁷ Srovnej např. s vládním nařízením č. 223/1938 Sb., *o pracovních útvarech*.
- ¹⁸ Srovnej MAGENHEIMER Heinz. Allgemeine Wehrpflicht und Wehrsatzdienst. *Österreichische Militärische Zeitschrift*, 1977, Jg. 15, Nr. 6. S. 449–456.
- ¹⁹ FREVERT, U. *Die kasernierte Nation. – Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. 1. Aufl. München : C. H. Beck, 2001. ISBN 3-406-47979-0.
- ²⁰ Ibid. S. 361.
- ²¹ Ibid. S. 72.
- ²² Ibid. S. 78.
- ²³ Ibid. S. 338.
- ²⁴ Blíže BÍLEK, J. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. 1. vyd. Praha: ÚDV zločinů komunismu, 2002. ISBN 80-902885-7-X; BÍLEK Jiří. Technické jednotky československé armády v letech 1951–1963. *Historie a vojenství*. 1994, roč. 43, č. 5, s. 49–79; KUČERA Petr. Vojenské technické jednotky a

- čas. ekonomika v druhé polovině 50. let. *Historie a vojenství*. 1991, roč. 40, č. 4, s. 95–118.
- ²⁵ O činnosti stavebního vojska blíže UHLÍŘ, S. 101. *Silniční stavební prapor*. 1. vyd. Vyškov: VVŠ PV, 1997.
- ²⁶ BÍLEK, J. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. 1. vyd. Praha: ÚDV zločinů komunismu, 2002. ISBN 80-902885-7-X. s. 45–46.
- ²⁷ Ibid. s. 164.
- ²⁸ MÜLLER, T. *Die Wehrfassung des Driftem Reiches und der DDR. Ein Vergleich der rechtlichen Strukturen totalitären Herrschaft*. 1. Aufl. Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. ISBN 3-631-32773-0. S. 147–148.
- ²⁹ Historii vývoje fenoménu civilní služby v SRN popisuje sborník *Die Freiheit, Nein zu sagen. Vom Rech der Kriegsdienstverweigerer 1957–1982*. 1. Aufl. Freiburg : Dreisam-Verlag, 1983. ISBN 3-931472-80-6.
- ³⁰ WINET, R. *Die Situation der Kriegsdienstverweigerer in der Schweiz – gemessen an den Vorgaben der europäischen Gremien*. In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 12–15.
- ³¹ WYDER, T. *Wehrpflicht und Militärdienstverweigerung. Entstehung, Gesetz, Arten und Sanktionen in der Schweizer Armee*. 2. Aufl. Bern : Peter Lang, 1988. ISBN 978-3-261-03758-9. S. 256.
- ³² WERKNER, Ines-J. *Wehrpflicht oder Freiwilligenarmee. Wehrstrukturentscheidungen im europäischen Vergleich*. 1. Aufl. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006. ISBN 3-631-54696-3. S. 201.
- ³³ SOROKIN, S. *Kriegsdienstverweigerer in Rußland*. In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 16–17.
- ³⁴ BĚLOŠEVSKÝ Dimitrij. „Civilkáře“ bude řídit také armáda. *Hospodářské noviny*. 2003, roč. 13, č. 147 [30. 7. 2003], s. 7.
- ³⁵ PERNICA, B. *Efektivnost a kvalita ve veřejném sektoru – problém branné povinnosti [civilní služby]*. In *Veřejná ekonomika a správa 2005*. [sborník abstraktů s. 34; CD] 1. vyd. Ostrava : VŠB-TU, 2005. ISBN 80-248-0876-5. [Veřejná ekonomika a správa 2005 (6. ročník mezinárodní konference) Ostrava, VŠB-TU 12. až 15. 9. 2005]

- ³⁶ *Gesetz zur Förderung eines freiwilligen sozialen Jahres* vom 17. 8. 1964 [http://www.gesetze-im-internet.de/sozdig/index.html]
- ³⁷ *Gesetz zur Förderung eines freiwilligen ökologischen Jahres* vom 17. 12. 1993 [http://www.gesetze-im-internet.de/f_jfg/index.html]
- ³⁸ *Entwicklungshelfer-Gesetz* vom 18. 6. 1969 [http://www.gesetze-im-internet.de/ehfg/index.html]
- ³⁹ *Verordnung über die Mitwirkung der Helfer und Helferinnen im Technischen Hilfswerk* vom 11. 1. 2004 [http://www.gesetze-im-internet.de/thw-mitwv/index.html]
- ⁴⁰ *Alternativen zum Zivildienst. Eine Kurzinforamtion*. 1. Aufl. Köln: BAZ, 2005.
- ⁴¹ Viz diskuse v *Allgemeine Dienstpflicht. Falsche Antwort aufrichtige Fragen*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1995.
- ⁴² KUHLMANN, J. *Wehrpflicht- und Freiwilligenarmee im Vergleich*. In *Auslaufmodell Wehrpflichtarmee*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1997. ISBN 3-925099-17-4. S. 15–22.
- ⁴³ Viz zákon č. 72/1990 Sb., *kterým se mění a doplňuje Branný zákon*; zákon č. 188/1993 Sb., *kterým se mění a doplňuje branný zákon č. 92/1949 Sb.*, ve znění pozdějších předpisů.
- ⁴⁴ Viz např. nař. vl. č. 151/1920 Sb., *jímž se provádí zákon ze dne 24. 7. 1919, č. 462 Sb. z. a n., o propůjčování míst legionářům*; nař. vl. č. 12/1921 Sb., *ku provedení zákona ze dne 23. 5. 1909 č. 282 Sb. z. a n., o úlevách při přijímání legionářů do státních úřadů*.
- ⁴⁵ HOCHEDLINGER, Michael. *Vom Ritterheer zur allgemeinen Wehrpflicht (I). Truppendienst*. 1998, Jg. 37, Nr. 6, S. 492-496; HOCHEDLINGER Michael. *Vom Ritterheer zur allgemeinen Wehrpflicht (II). Truppendienst*. 1999, Jg. 38, Nr. 1, S. 22–28.
- ⁴⁶ FREVERT, U. *Die kasernierte Nation. – Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. 1. Aufl. München : C.H.Beck, 2001. ISBN 3-406-47979-0.
- ⁴⁷ Blíže BEIWINKEL, K. *Wehrgerechtigkeit als finanzpolitisches Verteilungsproblem*. 1. Aufl. Frankfurt am Main : Verlag Peter Lang, 1986. ISBN 3-8204-8965-7; NEUBAUER Günter. *Wehrgerechtigkeit als Teilproblem einer gerechten Steuerpolitik*. *Finanzarchiv*, 1984, Jg. 42, Hf. 1, S. 107–125. [www.digizeitschriften.de]

- ⁴⁸ FERSCH Hans. Die Wehrsteuer. (eine vergleichende Studie). *Finanzarchiv*. 1911, Jg. 28, Bd. 1, S. 167-210. [www.digizeitschriften.de]
- ⁴⁹ Např. § 4 nař. vlády č. 564/2006 Sb., o *platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě*.
- ⁵⁰ *Magazín pro účastníky vojensko-občanské přípravy vojáků v základní službě*. 1. vyd. Praha : FMO, 1992, Aj pozemné vojsko sa mení. s. 16–17.
- ⁵¹ *Für mich und für andere. – Freiwilliges Soziales Jahr. Freiwilliges Ökologisches Jahr*. 2. Aufl. Bonn : Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2003.
- ⁵² GATES, TS. jr. *The Report of the President's Commission on an All-Volunteer Armed Force*. Washington, D.C. : Washington, D.C., 1970. p 23.
- ⁵³ HENDRYCH, J. *Voják v míru*. 1. vyd. Praha : AVIS, 1998. ISBN 80-86049-21-3. s. 53.
- ⁵⁴ Ibid. s. 109.
- ⁵⁵ ANGRIST, JD., KRUEGER, AB. *Why Do World War II Veterans Earn More than Nonveterans?* Journal of Labor Economics. 1994, Vol. 10, No. 1, pp. 74–97.
- ⁵⁶ KÖNIG, M. *Die gesamtwirtschaftliche Effizienz der Wehrpflicht. Eine Untersuchung am Beispiel der Bundeswehr*. 1. Aufl. Göttingen : Cuvillier, 2001. ISBN 3-89873-085-9. S. 185.
- ⁵⁷ Ibid.
- ⁵⁸ HENDRYCH, J. *Voják v míru*. 1. vyd. Praha : AVIS, 1998. ISBN 80-86049-21-3. s. 22–23.
- ⁵⁹ Viz např. http://www.juhessen.de/downloads/programm/papier_acht_thesen.pdf
- ⁶⁰ SARVAŠ, Štefan. Civilní služba v české, německé a polské společnosti. *Výběr statí...*, 1997, č. 7, příloha.
- ⁶¹ Blíže PROKOPEČ, Miroslav, ZÁSTĚRA, Josef. Úloha tělesné výšky v ozbrojených silách. *Výběr statí...*, 1998, roč. [neudán], č. 7 [červenec], s. 32–40.
- ⁶² Paragrafy 33 až 35 zákona č. 117/1995 Sb., o *státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů*.
- ⁶³ Metodika výpočtu podle zákona č. 586/1992 Sb., o *daní z příjmů*, zákona č. 589/1992 Sb., o *pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní*

politiku zaměstnanosti, zákona č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění.

- ⁶⁴ GATES, TS. jr. *The Report of the President's Commission on an All-Volunteer Armed Force*. Washington, D.C. : Washington, D.C., 1970. pp. 23–34.
- ⁶⁵ Blíže BÍLEK, J. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. 1. vyd. Praha : ÚDV zločinů komunismu, 2002. ISBN 80-902885-7-X.
- ⁶⁶ Ibid. s. 165–166.
- ⁶⁷ Ibid. s. 166–168.
- ⁶⁸ Ibid. s. 20–21.
- ⁶⁹ Ibid. s. 178.
- ⁷⁰ BÍLEK, Jiří. Technické jednotky československé armády v letech 1951–1963. *Historie a vojenství*. 1994, roč. 43, č. 5, s. 49–79.
- ⁷¹ Blíže UHLÍŘ, S. *101. silniční stavební prapor*. 1. vyd. Vyškov: VVŠ PV, 1997.
- ⁷² *Die Deutsche Demokratische Republik. Daten, Fakten, Analyse*. 1. Aufl. Köln am Rhein : Komet, 2003. ISBN 3-89836-347-3. S. 51, S. 173–174.
- ⁷³ WEBER, H. *Geschichte der DDR*. 1. Aufl. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004. ISBN 3-89996-026-2.
- ⁷⁴ PULOS, N. *Da haben wir das Ei!* In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 10–11.
- ⁷⁵ FESSLER, P. *Verfassungsrechtliche Aspekte des Zivildienstes*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrgang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 5–9.
- ⁷⁶ § 2a *Gesetz über den Zivildienst der Kriegsdienstverweigerer (Zivildienstgesetz - ZDG)* [<http://bundesrecht.juris.de/ersdig/BJNR000100960.html>]
- ⁷⁷ KLEIN, P. *Zukunft der Wehrpflicht in Deutschland*. In PRÜFERT, A. *Hat die allgemeine Wehrpflicht in Deutschland eine Zukunft?* 1. Aufl. Baden-Baden : Nomos, 2003. ISBN 3-8329-0311-9. S. 69–77.
- ⁷⁸ Viz BRÜCKNER, Ch. *Die Bedeutung des Zivildienstes im Sozialbereich*. In *Geht es ohne Zivis nicht? – Die Zukunft des Zivildienstes*. 1. Aufl.

- Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 2000. ISBN 3-925099-20-4. S. 10–14.
- ⁷⁹ § 14 Gesetz über den Zivildienst der Kriegsdienstverweigerer (Zivildienstgesetz - ZDG) [<http://bundesrecht.juris.de/ersdig/BJNR000100960.html>]
- ⁸⁰ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. 1. Aufl. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2004.
- ⁸¹ *Zivildienst in Deutschland*. 1. Aufl. Köln : BAZ, 2005. [www.zivildienst.de]
- ⁸² Blíže *Die Bundeswehr – sicher ins 21. Jahrhundert Eckpfeiler für eine Erneuerung von Grund auf*. 1. Aufl. Berlin : BMVg, 2000.
- ⁸³ Viz www.zentralstelle-kdv.de
- ⁸⁴ DONAT, H., KNEBEL, G., SOMMER, KL et TOBIASSEN, P. *Die Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V. 1957 bis 1982*. In *Die Freiheit Nein zu sagen. 25 Jahre für das Recht der Kriegsdienstverweigerer*. 1. Aufl. Freiburg : Dreisam-Verlag, 1983. S. 30–63.
- ⁸⁵ FESSLER, P. *Verfassungsrechtliche Aspekte des Zivildienstes*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 5–9.
- ⁸⁶ WIESENDER, A. *Historische Entwicklung des Zivildienstgesetzes*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 10–18.
- ⁸⁷ K činnosti komise blíže FASETH, E. *20 Jahre Kollegialbehörden nach dem Zivildienstgesetz*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 19–25.
- ⁸⁸ WIESENDER, A. *Historische Entwicklung des Zivildienstgesetzes*. In *20 Jahre Zivildienst in Österreich. 10 Jahre Zivildienst Grundlehrang*. 1. Aufl. Wien : BMI. 1995, S. 10–18.
- ⁸⁹ PULOS, N. *Da haben wir das Ei!* In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 10–11.
- ⁹⁰ Blíže www.bmi.gv.at
- ⁹¹ Činnost a závěry komise jsou přístupné na www.zivildienstreform.at.
- ⁹² Viz http://www.zivildienstreform.at/files/fa_finanzen/Status_quo.xls

- ⁹³ Viz www.zivildienstverwaltung.at
- ⁹⁴ Viz AJANGIZ, R. *Kriegsdienstverweigerung in Spanien*. In *Kriegsdienstverweigerung in Europa*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer, 1998. ISBN 3-925099-18-2. S. 18–22.
- ⁹⁵ *Gemeinsinn – aber wie? Abschlussdiskussion bei der Fachtagung der Zentralstelle KDV*. In *Allgemeine Dienstpflicht. Falsche Antwort auf richtige Fragen*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1995. S. 18–22.
- ⁹⁶ GOHDE, J. *Kann man Gemeinsinn erzwingen? – Gedanken über die Dienstpflichtdiskussion*. In *Allgemeine Dienstpflicht. Falsche Antwort auf richtige Fragen*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1995. S. 15–18.
- ⁹⁷ O rozsahu problémů spojených s konverzí civilní služby dobře informuje příspěvek FINIS-SIEGLER, B. *Konversion des Zivildienstes – eine sozialpolitische Betrachtung*. In *Auslaufmodell Wehrpflichtarmee*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1997. ISBN 3-925099-17-4. S. 33–46.
- ⁹⁸ Viz *Allgemeine Dienstpflicht. Falsche Antwort auf richtige Fragen*. 1. Aufl. Bremen : Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen e.V., 1995.
- ⁹⁹ <http://www.junge-union.de/>
- ¹⁰⁰ http://www.juhessen.de/downloads/programm/papier_acht_thesen.pdf;
http://www.junge-union.de/media/attachments/162480_Beschluss_DRat_Sicher_und_Gerecht_04-09-12.pdf
- ¹⁰¹ Viz www.allgemeine-dienstpflicht.ch
- ¹⁰² RIEBAUEROVÁ Martina, BAŽURA Jaroslav. *Civilkáři končí. Neví se, kdo je nahradí. Mladá fronta Dnes*. 2004, roč. 15, č. [3. 6. 2004], s. 4.
- ¹⁰³ OTTO, Pavel, MECA, Viktor. *Na civilkářích závisí důchodci i postižení*. 23. 4. 2003 [[http://hn.ihned.cz/index.php?s1=5&s2=0&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&m=detail&article\[id\]=12685560](http://hn.ihned.cz/index.php?s1=5&s2=0&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&m=detail&article[id]=12685560)]
- ¹⁰⁴ Viz např. VLČEK, Bohuslav. *Možnosti doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Vojenské rozhledy*. 2007, roč. 16, č. 1, s. 169–174.
- ¹⁰⁵ PAJER Jaroslav. *Rozrostou se řady aktivních záložníků? A-report*. 2007, roč. [nezjištěn], č. 4, s. 16-18.

¹⁰⁶ Viz www.unigesetz.at

¹⁰⁷ *Von der Einführung bis zum rot-schwarzen Kompromiss*. 15. 1. 2007.
[http://derstandard.at/?url=/?id=2670585%26_seite=3%26sap=2]

¹⁰⁸ (bh) Rakouští politici se přou o definici dechovky jako sociální služby.
Právo. 2007, roč. 17, č. 38 [14. 2. 2007], s. 16.

¹⁰⁹ F.M. Die Wehrsteuer in Frankreich. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*. 1890, Bd. 55, Hf. 2, S. 299-310. [www.digizeitschriften.de]

SUMMARY

The alternative service, a non-military alternative of service in armed forces, appeared in the Czech Republic after political changes at the end of 1980s and it disappeared for good on the 1st of January 2005 after the compulsory service had been abolished. The alternative service was here for more than 10 years, but it was rarely the object of Czech economists. This made the Czech Republic different from the highly-developed countries with a pattern-economic system like Germany or Austria. Although the Czech Republic should have a pattern-economic system too, the power of non-military compulsory service was not as exploited for welfare-state-power as it should be expected from a welfare state.

Since Czech politicians and economic experts did not pay as much attention to alternative service as those abroad, the systems problems of the non-military compulsory service application in the Czech economy and in a democratic state were often neglected. The governments were blind to the questions of social equity and costs of the conscription. A pro-welfare-state government even discharged 30,000 men of their obligation to their service by the end of the compulsory service in the Czech Republic. This book deals retrospectively with some problems of alternative service in the Czech Republic and tries to find out the reason for having alternative service abroad, in Germany and Austria, when other EU-states were leaving the compulsory service within the last 10 years.

Answering the questions of the application of non-military compulsory service in a welfare state is covered by four chapters of this book. The text deals with a link between non-military compulsory service and conscription, a linkage between a political system and an application

of a alternative service, the social equity questions of the application of a alternative service and expectations of alternative service in Europe.

Chapter one gives information about conscription, military and non-military compulsory service in brief. There is outlined the development of alternative service and social equity questions are discussed there. The social equity was the main reason for introducing alternative service in Europe after the World War II. Chapters two and three deal with the economic issues of alternative service using in economy. The text focuses on public economic topics of day-by-day living compulsory service in economy, e.g. how to design a compulsory service policy to keep the alternative service neutral to labour market, benefits, costs and externalities of the alternative service, what is the attitude of European democracy and totalitarianism to alternative service as an alternative to war service.

Chapter four shows some topics about the future of the alternative service in Europe especially in the Czech Republic. Although a lot of European countries has stopped the military or alternative compulsory service another kind of such service might appear. National compulsory service could convert into covert service, e.g. performing of community service instead of paying school-fees.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Všeobecná branná povinnost, konskripce, odvod, válečná služba, od-pírání služby, základní vojenská služba, vojenská služba beze zbraně, civilní služba, alternativní služba, společenská služba, branný zákon, branná daň, demografické stárnutí, dobrovolnická služba, obecně prospěšné práce, milice, sociální stát, spravedlnost.

OBSAH

Předmluva	5
Úvod	7
1 Branná povinnost, vojenská a civilní služba	11
1.1 Branná povinnost – účel, obsah a struktura	12
1.2 Civilní služba – účel, obsah a vývoj	18
2 Služební povinnost – ekonomická zátěž, nebo přínos?	29
2.1 Politika výkonu služební povinnosti a teorie lidského kapitálu ...	30
2.2 Některé efekty a náklady výkonu služební povinnosti	39
3 Civilní služba, stát a trh	53
3.1 Civilní služba v příkazové a smíšené ekonomice	54
3.2 Sociální stát a civilní služba	64
4 Budoucnost civilní služby	83
4.1 Profesionalizace ozbrojených sil a opuštění civilní služby	84
4.2 Sociální stát a cesta k všeobecné služební povinnosti?	93
Závěr	103
Seznam obrázků a tabulek	105
Seznam použitých zkratk	109
Seznam použitých pramenů	111
Poznámky	127
Summary	137
Klíčová slova	139

Bohuslav Pernica

FENOMÉN CIVILNÍ SLUŽBY: NEZABÍJET PRO STÁT, PŘESTO
SLOUŽIT NÁRODU

Vydala Univerzita obrany v Brně ve Vydavatelství MAC, spol. s r.o.,
U Plynárny 85/333,
101 00 Praha 10, v roce 2007

Tisk: Sdružení MAC, spol. s r.o., U Plynárny 85, 101 00 Praha 10

Vydání první

ISBN 978-80-86783-26-0

Editor: Mgr. Helena Němcová

Technický redaktor: Bc. Michal Marek

Výtvarné řešení obálky: Libora Schulzová

počet stránek 144

NEPRODEJNÉ